WORTELS EN GRONDWOORDEN IN DE AUSTRONESISCHE TALEN.

DOOR

R. A. KERN.

I. Inleiding.

't Kenmerkende van den woordenschat der Austronesische talen zijn de tweelettergrepige grondwoorden en de éénlettergrepige formatieven. Een grondwoord is die vorm van het woord welke geen verdere ontleding in samenstellende, zelfstandige deelen toelaat, het is het woord, ontdaan van alle daaraan gehechte affixen, het woord in zijn grondvorm. Het kan zonder meer als rededeel optreden, dit is bijvoorbeeld met substantieven het geval: *rumah* - huis, *langit* - hemel, enz.. 't Komt ook voor dat het grondwoord nooit alleen gebruikt wordt doch alleen van een affix voorzien, de beteekenis ligt dan, als het ware, in het grondwoord omsluitend en komt eerst te voorschijn in verbinding met een, zijn eigen vormende kracht aan het grondwoord toevoerend formatief. Dit kan zich bij werkwoorden voordoen: *Mal. b a j a r* is slechts grondwoord, *m a m b a j a r* - betalen, *b a j a r a n* - betaling, enz.

Er zijn ook meerlettergrepige grondwoorden, bij dezen is het doorgaans gemakkelijk een scheiding tusschen een oorspronkelijk, tweelettergrepig grondwoord en een niet meer als zoodanig gevoeld of beschouwd affix (of affixen) te maken¹⁾, 't zijn dus secundaire grondwoorden, bv. *Jav. b a k a m a l* - gezouten = prefix *ba*, in het Javaansch verloren gegaan, *+ k a m a l* - ingezouten, v. eieren.

¹⁾ Het woord „beschouwd” kan hier niet gemist worden. 't Komt wel voor dat men een grondwoord, blijkens de daarvan gemaakte afleidingen, kent en niettemin één afleiding tot een nieuwgemaakt grondwoord terugbrengt, bv. van *Soend. i l u*, gw. van „mede [gaan, doen, enz.], worden verschillende afleidingen gemaakt, doch *m i l u* (*um* - *+ i l u* wordt tot een valschen stam *p i l u* teruggebracht. Dit is geen onwetendheid maar een analogie-verschijnsel. Immers, een begin-consonant *p* wordt in den actieven werkwoordsvorm *m*, omgekeerd wordt *m* van *m i l u*, dat ook actief is, terugherleid tot *p*.

Door combinatie kunnen twee- en meerlettergrepige formatieven ontstaan: $pa + ka$ levert $paka$ -, $mag + si + pag$ levert $mag-sipag$ - (Tag), enz.

In de meeste gevallen is in een grondwoord een éénlettergrepige kern te onderscheiden, welke hetzij door affigeeing, hetzij door herhaling of reduplicatie, hetzij door vóórvoeging van een syllabe tot grondwoord is geworden, in het laatste, meest voorkomende geval, zoo ook in het tweede geval, is dus de tweede syllabe die kern, welke wortel genoemd wordt. Vergelijkt men de grondwoorden met zelfden wortel, dan blijken de beteekenissen dezer woorden verwant te zijn, de betekenis van een woord ligt dus in hoofdzaak in den wortel. Hierbij is in aanmerking te nemen dat er homonyme wortels zijn.

Voorbeelden. In den wortel $djur$, in het Soendaasch ook zelfstandig als $umpak basa$ optredende, in het Javaansch z.v.a. $ědjur$ - het verbrijzeld, vermorzeld worden, het in water opgelost worden of smelten, ligt de betekenis „vloeien, stroomen, aldoor in dezelfde richting doorgaan, vervloeien” en van daar „te niet gaan”, hiermee samengestelde grondwoorden zijn: Soend. $adjur$ - vergruisd, gesmolten, tot pap geworden, vloeibaar, $andjur$ - hoosvat, $bandjur$ - overgieten, b.v. de handen met water, $ladjur$ - aan iets den vrijen loop laten, $djudjur$ (met reduplicatie) = $ladjur$, $kudjur$ - de volle lengte van het lichaam, liggende, $udjur$ - in het lang. De wortel $pěl$, ook in het Soend. $umpak basa$, beteekent „aaneen-, sluitend, dicht opeen”, grondwoorden met dezen wortel zijn: Soend. $tapěl$ - grens, vastgehecht zitten ($napěl$), $dumpěl$ - een gat dichtmaken, ergens een stop opdoen, toemaken, $kěmpěl$ - dicht opeen hangen, v. vruchten enz., $kimpěl$ - stollen, $sumpěl$ - stop, kurk, $tjěpěl$ - zich licht hechtend, $pěpěl$ - dicht met korrels bezet, v. e. aar, geheel vol, v. e. peulvrucht. (Hier en verder worden alleen de g.w. genoemd)).

't Gelukt niet altijd den wortel te vinden. 't Komt voor dat een aantal grondwoorden de tweede lettergreep gemeen hebben zonder dat de betekenis hiervan zich laat vaststellen noch de betekenis dier grondwoorden of een deel ervan iets gemeenschappelijks heeft. Om een enkel voorbeeld te noemen. De volgende woorden hebben in het Soendaasch als tweede lettergreep ka : $kaka$ - oudere broeder, door herhaling van ka gevormd, waaraan dus dezelfde betekenis schijnt te moeten worden toegekend. Maar dan: $buka$ - openen, $bangka$ - van zelf gestorven, $bungka$ - zekere vergiftige slang,

an g k a - duchten, dan g k a - zich tot iets voorbereiden, djan g k a - passer, driehoet, la k a - een houtsoort, lan g k a - zelden, tĕ k a - tĕ k a - diamantkever, tjika - maagkramp, tjikatjika - vuurvlieg, tjuk a - azijn, waka - doorgaan, voortgang hebben, lika - een zoetwatervis, nan g k a - een vruchtboom en zijn vrucht, ru k a - uit elkaar gaan, sang k a - meenen, seka - afvegen, soka - zekere bloem, tjaran g k a - mand, waran g k a - scheede, saran g k a - scheede, pusaka - erfstuk, sasaka - *idem*, ook: desa-bestuurder, balaka - ten eenenmale.

Er komt uit deze woorden geen beteekenis van ka naar voren, evenmin blijkt dat de syllaben ka in de verschillende woorden iets met elkaar te maken hebben.

Van een wortel kan men in zoo'n geval bezwaarlijk spreken. Toch komt het mij voor dat na diepergaand onderzoek ook deze woorden groepsgewijze onder denzelfden noemer — om het zoo eens uit te drukken— te brengen zouden zijn. De moeilijkheid is dat de beteekenis van open wortels moeilijk te vatten is omdat de sprekende slotconsonant ontbreekt. Zij is vaag en door divergeering van beteekenissen verder vervaagd. Met dat al zijn er ook grondwoorden waarin geen wortel aanwezig is. In het vervolg beperk ik den naam „wortel” tot die welke als zoodanig zijn onderkend.

Onder de wortels zijn er die ook zelfstandig voorkomen, 't duidelijkst spreekt dit in de Soendasche umpak basa, haar beteekenis is uit de werkwoorden waarmee zij, zijde aan zijde, gebruikt wordt te bepalen. Wanneer men bijvoorbeeld vindt dat de wortel bĕk gebruikt wordt in combinatie met — ik geef de vormen zooals zij zijn aangetroffen — digitik - geslagen (met een riet, een roede e.d.), digĕbug - geslagen (met een stok, een roede), maehan - dooden, nōnggōlan - slaan, ragrag - vallen, nuwar - vellen, dipĕdang - met een zwaard geslagen, dikadek - heeft een houw gekregen, ditampiling - kreeg een oorvijs, nangkarak - stortte neder, op den rug, ditumbuk - gestompt, gestooten, dan is het duidelijk dat in bĕk de beteekenis van het neerkomen van een slag, het aankomen van een stoot, het doen van een plof, ligt, maar tevens dat de u. b. alias een wortel, een vager, minder scherp omlijnd begrip dan elk der woorden waar zij bijstaat, vertegenwoordigt, nog vermeerderd door de omstandigheid dat de wortel ongeleed blijft — daarvoor is hij wortel — en dus bij verschillende afgeleide werkwoorden, bij transitieve en intransitieve begrippen dienst doet. De verschillen kunnen aanzienlijk zijn. 't Is daarom niet uitgesloten dat een gelijk-

luidende maar overigens ondoorzichtige tweede syllabe van eenige woorden toch tot een beteekenis die alle woorden omvat teruggaat en oorspronkelijk een echte wortel in den bovenomschreven beperkten zin is geweest.

Voorts is ter bepaling der beteekenis van wortels van belang dat wanneer verschillende klinkers tusschen dezelfde consonanten zijn ingeklemd, de wortels in beteekenis verwant kunnen zijn en bijgevolg ook de daarvan afgeleide grondwoorden. Ik geef hier de nevenvormen van het reeds genoemde *bĕk* en moge overigens naar het artikel: De Soendasche *umpak basa*, in deel 102 dezer Bijdragen verwijzen.

wortel *bĕk*: *bĕbĕk* - stampen, *ambĕk* - woede, woedend;

wortel *bak*: *tĕbak* - met kracht aankomen tegen; *babak* - open, ontveld, v. huid; *babakan* - nieuwe nederzetting, d.w.z. een plaats die door kaalslag oirbaar is gemaakt; *tumbak* - lans; *kĕbak* - plassen; *kobak* - spel met kamirnoten enz., die in een kuiltje moeten worden geworpen; *lambak* - baar; *ombak* - golf; *rombak* - opruimen, b.v. een aanplant in een tuin, misschien ook: *tambak* - waterkeering;

wortel *bik*: *ĕmbik* - stooten;

wortel *buk*: *bubuk* - gruis, molm; *babuk* - in het wilde hounen; *tĕbuk* - omstooten; *tumbuk* - stompen;

wortel *bok*: *bobok* - een gat maken ergens in, doorslaan; *tĕbok* - iets steviger maken door er iets tegenaan te doen; *tembok* - metselen; *tjabok* - kaakslag.

Deze woorden zijn aan het Soendaasch ontleend, soortgelijke reeksen kan men ook voor andere talen opstellen.

Omtrent de waardij van de slotconsonant voor de beteekenis van den wortel geldt m.m. hetzelfde als vroeger omtrent de *umpak basa* werd opgemerkt. Hiernaar moge korthedshalve worden verwezen.

Andere éénlettergrepige woorden zijn o.a. nadrukwijzers, uitroepen, voornaamwoorden, bijwoorden. Zij laten zich het best met wortels vergelijken en treden inderdaad wel als zoodanig op, d.w.z. dat er grondwoorden van gevormd worden op dezelfde wijze als met andere wortels geschiedt.

De bovengegeven definitie van een grondwoord verdient dus aanvulling. 't Kan immers zijn dat het een wortel bevat die als zelfstandig woord in gebruik is, met name geldt dat voor de *umpak basa*, in dat geval is een grondwoord nog nader te ontleden.

Op drieërlei wijze zijn grondwoorden van wortels afgeleid:

- I. Door affigeering.
- II. Door herhaling en reduplicatie.
- III. Door vóórvoeging eener willekeurige, open syllabe.

Van één wortel kan meer dan één wijze van afleiding bestaan.

Hiermede wil niet gezegd zijn dat de taal eenmaal uitsluitend uit wortels zou hebben bestaan en grondwoorden eerst in een later stadium zijn gevormd. Een taal die zich van affixen bedient, spreekt niet in wortels. Verder kunnen wij niet teruggaan.

II. *Affigeering.*

Een aantal affixen welke thans nog als formatieven bij grondwoorden in gebruik zijn, komen ook in verbinding met wortels voor, deze afleidingen zijn ten deele als zoodanig in gebruik, ten deele zijn zij alleen grondwoord in engeren zin, d.w.z. dat zij een nader formatief behoeven. Er is tusschen afleidingen van grondwoorden, zelf uit een affix + wortel bestaande, eenerzijds en wortels met affixen anderzijds in wezen geen verschil, slechts zijn de eersten afleidingen in de tweede macht.

Als formatieven van wortels komen voor-, in- en achtervoegsels voor, van dezen zullen thans eenige voorbeelden gegeven worden.

a. *Prefixen.*

ma-, a-, ma^{ng}, a^{ng}. In verbinding met grondwoorden gebruikt zijn ma- en a-, ma^{ng} en a^{ng} gelijkwaardig, tusschen enkel prefix en prefix met nasaal wordt onderscheid gemaakt. Ma-, a- kunnen possessieve beteekenis hebben, b.v. Oud-Jav. mahayu = ahayu - schoon, goed, van hayu - het schoon, goedheid; 't zelfde vindt men in Mak. en Boeg., Bataksch, de Filippijnsche talen, Samoa, Malagasi enz. Ma^{ng}, a^{ng} - drukken een handeling uit. Dezelfde prefixen komen tesamen met wortels voor, de juist genoemde onderscheiding geldt voor de wortelafleidingen echter niet, ma^{ng}-, a^{ng}- kunnen possessieve beteekenis hebben, omgekeerd kunnen ma-, a- afleidingen actieve werkwoordsvormen zijn; de prenasaleering (nasaleering) heeft hier een andere beteekenis.

Van den Javaanschen wortel tut, nog als zelfstandig woord in gebruik: volgende, langs, tut buri - achteropvolgen, is afgeleid manut, anut - volgen; van lih, bijvorm van li - ander (V. G. V 50), komt malih en alih + veranderen, in plaats van alih zegt

men ook *ngalih* (Wb. s.v. *lih*), het eerste staat tot het tweede als een wortelactief tot een door *prenasaleering* opnieuw actief gemaakt, als grondwoord beschouwd *alih*.

Het Soendaasch bezit vele werkwoorden welker actieve vorm uit a- + wortel bestaat zooals *a bus* - binnengaan, *a prok* = *amprok* - samentreffen, de wortel *prok* is u.b. bij werkwoorden die „elkaar ontmoeten, op elkaar stooten” beteekenen. Doch men vindt ook dat zij als gw. worden opgevat en door *prenasaleering* geactiveerd worden, bv. *ngabrul* - in menigte aankomen, nooit *abrul*, van den wortel *brul*, u.b. bij werkwoorden die een komen of gaan uitdrukken, steeds van velen gezegd, *ngarot* - drinken, *arot* komt niet voor, *rot* is u.b. van „drinken”. *Apung* van wortel *pung* waarin de beteekenis „omhoog, de lucht in gaan” ligt, bv. v. e. pijl, v. vliegen gezegd, luidt als predicaatswoord *ngapung* maar men zegt *manuk apung* - de leeuwerik, enz.

De Filippijnsche talen en talen van Selebes bezitten, afgezien van nadere toevoegingen, twee passieve vormen van het werkwoord, nl. het grondwoord zonder meer en het grondwoord voorafgegaan door *pa-*, de laatste geldt als duratief, zie bv. *Adriani*, *Tontemboansche spraakkunst* blz. 85 (vgl. deze *Bijdragen* dl. 99 blz. 299), doch het onderscheid wordt niet in het oog gehouden. Dit passief is gelijk aan ons verl. deelw., wat meebrengt dat het verbaal en nominaal gebruikt wordt. Tegenover dit verbreed passief staat de actieve vorm met *ma-*, deze is dus aan de passieve gecoördineerd en niet gesubordineerd, want men vindt thans nooit *mapa* ¹⁾. In Jav., Soend., Mal. is het passief altijd gelijk aan het grondwoord, de verbrede vorm komt in deze talen bij het grondwoord niet voor. In het Soendaasch is het zeer gebruikelijk als verl. deelw. zoowel verbaal als nominaal, in het Javaansch minder, in het Maleisch in het geheel niet, daar is het woord alleen grondwoord en men kan hier dus zeggen dat het actief aan het passief gesubordineerd is (*tulis*, *manulis*). In het Oud-Javaansch vindt men oud en nieuw naast elkaar: *anpaçilā* - op den grond gaande zitten (in *sila* - houding), gesubordineerd, passief verbreed, = *maçilā*, gecoördineerd ²⁾. Bij wortelactieven is van dit alles geen sprak, zij zijn rechtstreeks van den wortel gevormd. O.-Jav. *manjāl*, penis is dus rechtstreeks van *tjāl*, juist van *njāl* (zie hiervoor hoofdstuk V), doch Jav. *mantjāl* - met de voeten

¹⁾ Het causatieve *pa-*, dat een ander prefix is, blijft buiten beschouwing.

²⁾ H. Kern, *Kawi-studiën* blz. 53, — 's-Gravenhage 1871.

zich opgeven en met een sprong opstijgen, Soend. *ma ntjal* - stijgen op, springen op, beiden uit **ma ma ntjal*, van gw. *pa ntjal*, is gesubordineerd. De beteekenis „stijgen op, springen op” is een voortzetting van de eigenlijke beteekenis „het loskomen van iets”, want *tjal* is „van iets losgeraakt, - gemaakt”, cf Jav. *butjal* - wegwerpen, *itjal*. verdwenen, weg en vgl. den verwanten wortel *tjul*. — *Pa* - + wortel komt in Mal., Jav., Soend. in de beteekenis van een verl. deelw. wel voor, bv. Jav. *pađēm*, Soend. *paröm*, Mal. *pa-dam* - uitgebluscht, cf. Jav. *ěṇđēm* - verborgen, geheim gehouden, Soend. *pöröm* - met de oogen gesloten; Jav. *pađjēg* — vaste belasting (niet een evenredig deel), lett. het vastgestelde, het rechtop staande. — Verdere voorbeelden van *ma*-actieven van wortels: *ma buk*, Mal., Bat., dronken, Bat. Kar. ook „woedend”, Jav. *ma buk*, *ma bok* - dronken, woedend, Day. *ma bok* - heftig, is *ma* + *buk*, in welken wortel „woedend aanvallen, in het wilde slaan” ligt. — *Ma suk*, Mal. binnengaan, Bat. *idem*, Day. *ma sok* - binnengaan, behooren tot, Jav. *ma suk*, *ma sup* - binnengaan, Soend. *a sup* - binnengaan, behooren tot, Mgd. *ma sok*, doch Tag. *pa sok* gw. waarvan *magpasok* - binnengaan. Doch Bat. Tob. en Mand. dat *ma* - niet als Jav. en Soend. laat vallen en Soend. *a sup* wijzen erop dat *ma suk* bestaat uit *ma* - + *suk*, in welken wortel de beteekenis „ergens ingaan” ligt, evenals in *sup*, cf Jav. *ngēsuk* - iemand tot in zijn schuilplaats vervolgen, gw. *ēsuk* Soend. *njusup* - ergens in kruipen, gw. *susup*. — *Ma sak* Mal. gaar (intrans.), koken (trans.), Soend. *a sak* - gaar, Bat. *ma sak* - gaar, rijp, droog, waarvan *ma ma sak* (Mand.) - koken, het Bat. heeft dus *ma sak* als gw. opgevat. — *Ma ngkis*, Day. juichen, wortel *kis*, gezegd van gedreun bij niesen. — *Ma pok* I Day. - in de handen klappen, in den wortel *pok* en nevenvormen ligt de beteekenis „slaan”, Soend. *puk*, *kěpuk*, *těpuk* - slaan, bv. naar een vlieg, Jav. *kěplok* - met versterkten wortel, in de handen klappen, *gěpuk* - beuken, een slag geven; *ma pok* II Day. - bloeien, van een anderen wortel *pok* - met velen bijeen, Soend. *lumpuk* - op een hoop, Soend. Jav. *tumpuk* - stapel, verwant is *pěk*, Jav. Soend. *pěpěk* - allen bijeen. — *Mandjong* Day. - de zielen der rijst naar de *sangiang* (luchtgoden) zenden, doch *mandjung* Bat. Mand. - vooruitstekend stuk grond in de bocht van een rivier, landtong, cf. *djung-djung* - staak of stok waarlangs men een plant omhoog laat klimmen, Soend. *djung*, u.b. van „opheffen, oprijzen”. Van verwanten wortel Soend. *bodjong*, ook *bobodjong* = Bat. *mandjung*.

— De Jav. wortel *ṭik*, met nevenvoren *ṭak*, *ṭuk*, *ṭĕk*, *ṭok*, ook in andere talen verbreid, beteekent „tikken, kloppen”. De verbreede, passieve vorm komt bv. voor in het Boeg. *pati*¹⁾, thans gw., lett. gekikt, geklopt. De actieve werkwoordsvorm hiervan luidt *ma'pati* - tatoueerén. Het Tont. gw. luidt *patitj*, waarvan *mapatitj* - schrijven, doch hiernaast is *matitj* in gebruik, rechtstreeks van den wortel gevormd. Mal. *pantik*, alleen gw., beteekent „met iets hards tegen iets slaan of wrijven”, de laatste beteekenis is oneigenlijk.

't Is bekend dat de *ma*-vormen ook de beteekenis van een substantief kunnen hebben, ik behoef slechts te herinneren aan de vele met *ma*-beginnende namen van boomen en andere planten, welke in schier alle Indonesische talen voorkomen. 't Zelfde geldt van *ma*-afleidingen van wortels. Voorbeelden:

manuk Austron. - vogel, hoen (Fidji *manu-manu* - gevogelte). Wortel is *tuk*, aanwezig in Soend. *patuk* - pikken²⁾, *pa-matuk* - snavel, *manuk* beteekent dus „de pikker”. van der Tuuk is van meening dat het woord oorspronkelijk het hoen aanduidt en de beteekenis „vogel” secundair is. Uit de benaming valt dit niet op te maken, daar zij op alle vogels toepasselijk is. Doch in aanmerking genomen dat in een groot aantal talen het woord „hoen” beteekent, in de tweede plaats dat de naam verhullend is en ten derde dat het hoen een belangrijke plaats in het religieuze, ceremonieele leven der Indonesiërs inneemt, lijkt zijn veronderstelling juist. — Day. *ma-n-da-u* - zwaard, Bahnar, Stieng *da-o* - sabel, ik vermoed dat de wortel eigenlijk „vlijm” of iets dergelijks beteekent. — *Mangkuk* Mal. - kom, kopje, Bat. kopje, Jav. kom, Day. *mangkok*, Boeg. *mangkok* - kom, Gaj. *mangkung* - ronde kom van aardewerk waarin eetwaren, toespijzen bij de rijst enz. worden megedragen. In de wortels *kok*, *kuk* en de nevenvormen *kong*, *kung* ligt de beteekenis „krom, gebogen”, cf. Mal., Jav. *bengkok* - krom, Bat. *bengkuk*, *bengkok*, Day. *bengkok*, *bingkok* *idem*, Mal., Jav. *bungkuk* - gebogcheld, gekromd, Mal. *lengkung* - gebogen, gewelfd, *djongkong* - bootje v. e. uitgehouden boomstam; Jav. *bĕngkuk* - krom, *lengkongan* - bocht, inham, *bĕngkung*, Bat. Mand. *bongkung* - krom, Toba beugel, Day. *bukong* - pot met sterk omgebogen rand. De beteekenis van *mangkok* is dus „kromte hebbende, iets wat krom, gebogen is, naar den vorm van het kopje. — Mal., Jav. *mĕntah*, Bat.

¹⁾ Wb. s.v. 2° *pati*, onjuist gespeld. Het woord luidt ten rechte *pati*, cf. *apatikĕng* - tatouering.

²⁾ Mal. *patuk* is gw. van pikken, bijten, v. slangen.

tata, mata, Day. manta, Boeg. Mak. ma'ta, Soend. atah - rauw, ongekookt, onrijp. Wortel is tah, in het Jav. heeft deze het accent behouden en is de a van het prefix tot *ě* verzwakt. Gewoonlijk verspringt de klemtoon naar analogie van tweelettergrepige woorden, zoo altijd in het Soendaasch, ook Boeg. ma'ta heeft het accent op de eerste lettergreep, doch manrâ - ginder, van het demonstratief ra, dat niet afzonderlijk voorkomt, doch een nevenvorm ro heeft, bv. iya-ro - die daar, heeft het accent op het hoofdwoord. In de Filipijnsche talen heeft manúk - hoen (zie boven) den klemtoon op het hoofdwoord behouden. — Oud-Jav. abāng, mabāng - rood, Gaj. mambang.

Prefix mar-, mara-. Dit prefix komt ook in verbinding met wortels voor, bv. Jav. mǎrgag - aarzelen, niet verder durven, in den wortel gag ligt de beteekenis „stoppen, tot stilstand komen”, vgl. gog beneden, blz. 286, bv. Soend. agag - de hand opheffen om te slaan, den voet om te schoppen, doch niet doorzettend, pugag - onderbroken, niet tot stand komen, Jav. afgesneden, zonder top; mǎrgil - zich afscheiden, afgezonderd P., de beteekenis van den wortel gil is „er af, ergens van af gedaan”, Soend. rigil - afgevreten, als bladeren aan een boom door rupsen. Verwant is gěl, u.b. bij potong - gebroken, ditugěl - afgeslagen, Jav. dwars gebroken, gehakt enz.; Soend. marapit - van weerskanten insluiten, de wortel pit beteekent „drukken, knijpen”, Jav. *idem*, nauw aaneengesloten.

Het prefix pa- kan den persoon aanwijzen die zich met het in het grondwoord uitgedrukte bezig houdt, bv. Soend. pakěbon, pangěbon - tuinder, panjawah - boerenarbeider voor de sawah. Er zijn enkele voorbeelden dat pa- tesamen met een wortel aldus gebruikt wordt, bv. Jav. pamuk - voorvechter, van muk, den genasaleerden vorm van den wortel buk, zie beneden blz. 353, (De genasaleerde wortels worden in het volgend hoofdstuk behandeld); Jav. pamong - verzorger, mong is weer de genasaleerde vorm van wong, cf. winongwong = dimongmong - beschermd, Wb. s.v. wong - mensch, het woord heeft echter met wong - mensch niets te maken; Mal. pawang - deskundige in zaken van landbouw, geneeskunde, jacht, werkende met magische middelen, Bat. Mand. iemand die bedreven is in de kunst honing te halen, iemand die de kunst verstaat krokodillen te vangen, de beteekenis van den wortel is onzeker, misschien te vergelijken met Jav. wangwang, wawang - het

aanzien bij het aanschouwen, de beteekenis zou dan zijn „schouwer, ziener”.

Verbaal substantief met *pa^{ng}* of *pa-*, van wortels afgeleid: Jav. *paŋgan* - voedsel, wortel *kan*; Jav. *paŋreh* - bestuur, O.-Jav. *reh* - orde van zaken; *paŋlong*, in den wortel *long* ligt de beteekenis „afnemen, verminderen”, het woord zou als substantief „het afnemen, afnemings” beteekenen, doch is als adjectief in gebruik: *wulanpaŋlong* - afnemende maan. — Bat. Mand. *pantik* - een houw, nl. zooveel als men met eenmaal te slaan kan afhouden (een houwring). — Met instrumentale beteekenis: Jav., Soend. *paŋgot* - schrijfstift, wortel *kot*, de beteekenis wordt duidelijk uit Soend. *korokot* - krabben; Jav. *panon* - het gezicht, maar Soend. instrumentaal, oog, datgene waarmee men ziet naar een schouwspel, wortel *ton*, cf. *tonton*, Soend. *tongton*. — Jav., Soend. *parud* - rasp, in den wortel *rud* ligt de beteekenis „schrapen, wegvagen”. — Bat. *paŋkur* - hak, Jett. waarmee men den grond omwerkt, cf. Jav. *kukur* - krabben, Mal. *id.* - krabber, Soend. *id.*, raspen, Mal. *sungkur* - omwroeten, Soend. *id.* - den grond omwerken, Mal. *paŋkur* - houweel bij het winnen van sago gebruikt (sagokraber), cf. Jav. *patjul*, zelfde beteekenis als Bat. *paŋkur*, van *tjul* - los, losgemaakt v. iets anders.

Prefix *ba-*, *bar-*, *bara-*. In het Javaansch thans een dood prefix maar in een aantal, nu als gw. opgevatte woorden bewaard. In het Soendaasch is de toestand zeer eigenaardig. Het prefix leeft nog in uitdrukkingen die een hoeveelheid aangeven: *barebu-rebu-* bij duizenden, en is in dit geval synoniem met *maŋ-*, doch als verbaal-prefix is het dood, in *badami* - beraadslagen, vormelijk = Mal. *běrdamai*, wordt het prefix niet meer gevoeld¹⁾. Deze afleiding kan ook nomen zijn.

't Zelfde geldt van *ba-* afleidingen van wortels, ook in het Maleisch, hoewel daar *běr-* tot de levende prefixen behoort. Voorbeelden: Jav. *babut* - uittrekken, in den wortel ligt dezelfde beteekenis „uittrekken, aan iets trekken”: *rabut* - uittrekken, lichten; de grond-beteekenis van *řebut* is ook „wegtrekken (om strijd)”, nog verder verlopen in *sambut* - ter hand nemen, leenen. — Jav. *baŋkrung* - krom, *krung* is versterkte vorm van *kung*, zie boven blz. 282. — Jav. *bantjaŋg* - vastbinden, de beteekenis van den wortel is „gebonden, strak”, cf. *tjaŋtjaŋg* - vastgebonden. — Jav.

¹⁾ Gewestelijk is het prefix nog levend.

barëp - de eerste, voornaamste, lett. de vóór-zijnde, rëp is „vóór”. — Jav. bër s o t P - zich uit de voeten maken, s o t = t j u l, Wb. s.v. - los, boven blz. 281, vgl. Soend. s o t u.b. vóór: l e s o t - los, p o h o - vergeten. Het Wb. geeft de spelling brësot, een gewijzigde uitspraak, barësod s.v., met d als sluiters is foutief, zooals het Soendaasch uitwijst. — Niet geheel zeker is Jav. bër d j o g - overhaast, overvallen P., het Wb. heeft blëd j o g, wat kan staan voor brëd j o g, omzetting van bër d j o g, doch vermeldt ook balëd j o g, wat balë- voor barë- + d j o g maar ook versterkte vorm van bëd j o g kan zijn. — O.-Jav. b a r p ë t - ophouden, verdwijnen, uitdooven, Soend. p ë t u.b. vóór: afsnijden, afbreken, ophouden, droog komen te liggen.

Soendaasch b a b u k - in het wilde erop in houwen, wortel b u k - slaan met kracht — b a d u g - met den kop of de hoorns zijwaarts stooten, wortel d u g is u.b. o.a. van het stooten met de hoorns v. e. buffel — b a n d j u r - overgieten, in den wortel d j u r ligt de beteekenis „vloeien, al maar doorgaan, den vrijen loop laten (boven blz. 276), a d j u r - gesmolten, vloeiend, verguisd; l a d j u r - aan iets den vrijen loop laten, d j u d j u r - aanhoudend in dezelfde richting gaan. — b a n t j u l - schieten met *moentjang*noten (spel), wortel t j u l — b a t i k (aldus, zonder verder voorvoegsel) — batikken. — b a r a n j a j - glinsteren, flikkeren, n j a j, u.b. vóór: p i k i r a n t j a a n g s a ö t i k - daar ging hem een licht op. — b a r a d a l - uit elkander (gaan, doen), in den wortel d a l ligt de beteekenis „uit zijn verband geraakt”, b.v., met klankverwisseling, b u r a d u l - uit elkaar gerukt (Wb. s.v. a m b u r a d u l, met oud a-prefix (boven blz. 280), b u d a l - v. velen, naar buiten gaan, (als kinderen uit een school), s ë n d a l - ontrukken, Jav. d a d a l - weggespoeld, weggeslagen, weggevaagd. — Mal. bër k a s - bos, schoof, bundel, eig. een bos uitmakende, maar als gw. opgevat, waarvan m ë m b ë r k a s - bosselen, Jav. bër k a s - bundel, pak; in k a s en de variant k u s (er is meer dan één wortel k u s) ligt de beteekenis „inwikkelen, iets ergens indoen”, l i k a s - haspelen, b u n g k u s - inpakken, Soend. t e n g k a s - iemand den voet of de handen om de beenen slaan en die naar zich toe trachten te trekken.

Een voorbeeld uit het Bataksch is Kar. bër k a t - opbreken, = prefix bër- (bar-, thans door ër-, uit har-, verdrongen) + wortel k a t waarin de beteekenis „oprijzen, opheffen”, van iets op- of afgaande, ligt, cf. Mal. Jav. a n g k a t enz.

Boeg. b a m p a ' - hard, stevig kloppen, de wortel p a ' (p a k) beteekent „slaan” (boven blz. 281).

Prefix *ta-*, *tar-*, *tara*. Javaansch en Soendaasch hebben lang geleden dit prefix bezeten, in het Oud-Javaansch is het reeds niet meer levend, het Soendaasch bezit nog den nevenvorm *ti-* in acciden- teele beteekenis: *titadjong* - ergens met den voet bij ongeluk tegenaan stooten, het passieve karakter is verloren. De woorden waarin *ta* - bewaard is, zijn vaak niet meer passief of nomen, b.v. Oud-Jav. *tarawang* - doorboord (waarvan *anarawang* - door- zichtig, *manarawang* - duidelijk (het woord was dus reeds in het Oud-Javaansch (secundair) grondwoord geworden), vgl. *karawang* - gescheurd muziekbekken, Soend. *karantjang* - vol gaten. — Jav. *talangke* - geduldig afwachgend, zonder haast te maken, Soend. *dralen*, *talmen*, Mak. *langke* waarvan *a'langke* - blijven vast- zitten, Jav. *talakup* - schutblad, Soend. *talakop* - bamboeschut- blad, *lakop* - klemlat, klamp. In Mak. en Boeg. vindt men m. m. hetzelfde: Mak. *angka'* - oplichten, *tarangka'* - opbreken, ver- trekken, Boeg. *akka'*, *tarakka'*.

De verbinding *ta-* met een wortel geeft hetzelfde te zien: Jav. *tabët* - achtergelaten spoor, de wortel *bët* beteekent „een spoor vormen, door trekken of slaan”, *sabët* - een zwiependen slag krijgen, gras wegslaan, Jav., Soend. *labët* - achtergelaten spoor, met variant: Soend. *butbat*, van wegen die zich in allerlei richtingen door het land uitstrekken. — Jav. *tëmbus* - doorlopende ergens uitkomen, *bus* heeft het accent behouden, vandaar klankverzwakking in het prefix, door en door, cf. Soend. *bus*, u.b. van „ingaan, binnengaan”, *bubus* (Wb. s.v. *mubus*) - ergens ingaan om er een toevlucht te zoeken, *lambus* - blaasbalg. In het Javaansch is de beteekenis „er- gens ingaan tot men er weer uitkomt”, vandaar: *djëbus* - daar iets op uitloopt, uit een opening te voorschijn komen. — Jav. *tangkëp* - op elkaar passend paar, wortel *këp*, varieteit van *kup* - vast aaneen; *tasak* - rijp, vgl. *masak*, boven blz. 281. — Jav. (pating) *tërtjëb* - (overal) geprikt, prikkeling, Soend. *tjëb*, u.b. van „ergens insteken”, *tantjëb* - indringen, Jav. *idem*, het in den bodem stekende gedeelte van iets. — Soend. *tagog* - op de hurken gaan zitten, in *gog* ligt de beteekenis „stoppen, tot stilstand komen”, u.b. vóór: *tja- ngogo* - op de hurken gaan zitten, *tëpung* - op iemand stuiten, *tagogkön* - zet neer! stop ermee! *tugag-tagog* - tel- kens blijven staan, *panagogan* - roestplaats v. hoenders, plaats waar een koopman met draagbare waar zich opstelt, *tagog* ook poststation¹⁾. — Andere voorbeelden zijn nog: Jav. *tambah* - iets

¹⁾ Het Wb. moet met een en ander worden aangevuld.

erbij, wortel *wah* - *idem* — Jav. *tapəl* - beslag (op een kist), gw. dichtsmeren, Soend. kleven, *pəl* is u.b. *vóór: tapəl, rapət* - aaneengesloten, *mölit* - zich om iets strengelen, *tempel* - vastgeplakt, *dumpəl* - dichtmaken, *kəmpəl* - dicht opeen, enz. — Jav. *tər-djang*, Soend. *taradjang* — Jav. krachtig aanvallen, Soend. *id.*, op iets aankomen, treffen, in den wortel *djang* ligt de beteekenis „ergens op afgaan”, Jav., Soend. *rundjang* - op iets losstormen, Soend. *rondjang* - opspringen bij (zooals een hond doet), misschien is ook Soend. *radjang* - een soort mes of sabel, inz. door vrouwen gebruikt, hiertoe te rekenen. 't Aantal van wortels afgeleide *ta*-vormen is vrij aanzienlijk.

In het Maleisch is *tər* - levend prefix, niettemin zijn de *tər*-afleidingen van wortels actief, bv. *tərbang* - vliegen, stuiven, *bəng* is Soend. u.b. van woorden die een zich snel verwijderen van een punt uitdrukken, als het afschieten van een pijl, hard wegloopen, e.d. — *tərbit* - te voorschijn komen, *bit* = Jav. *wit* - oorsprong, kiem, begin. — *tərdjun* - afspringen van iets; *djun* dunkt mij een variant van *djut*, 't komt nl. meer voor dat *tenuis* en homonyme *nasaal* als slotconsonant wisselen, zie boven *kəp* en *kəm*; *djut* is Soend. u.b. van *turun* - dalen, naar beneden gaan (uit een huis b.v.). Ook *ta* - komt voor, ongetwijfeld een oudere vorm, bv. *tangkup* - vast tegen elkaar gesloten, in den wortel ligt de beteekenis „omvatten, bedekken, nauw aangesloten”.

In het Tontemboan is *ta* in veelvuldig gebruik, een voorbeeld van een afleiding rechtstreeks van den wortel is *tangkup* - het schelpachtige omhulsel dat onder aan de vrucht van sommige vruchten zit, van wortel *kup*, hiermee is te vergelijken Soend. *talakop*, Jav. *talakup*, afgeleid van een gw. *lakop* (*lakup*), boven vermeld. —

ta'mbe - moeras, bevoeid rijstveld, is van een verloren *gegaan* **we* - water. Merkwaardig is *takul* - leven of geraas waardoor het wild wordt weggejaagd, de wortel *kul* of *kol* beteekent „slaan op iets zóó dat geraas voortgebracht wordt: Jav., Bal. *kulkul*, Soend. *kohkol* - seinblok; Tont. *tangkar* is „los, vrijgekomen van zijn omhulsels”, denzelfden wortel vindt men terug in Jav., Soend., Mal. *bongkar* - open, losbreken. *Tangkal* is „tikken of kloppen op den rand v. iets, om het losser te maken van zijn omgeving”, *tengkor* (volgens het Register *tengkol*) is „slaan op een gong of iets anders met een stok of stuk hout”; *r* en *l* wisselen in Tont., door contaminatie van *tangkar* heeft *tangkal* de door de onderstreepte woorden aangegeven, gespecialiseerde beteekenis gekregen,

tengkor staat voor *tengkol. De oorspronkelijke beteekenis van takul moet geweest zijn „slaan ergens op om geraas te maken”; geschiedt dit met de bedoeling wild gedierte te verjagen, dan geraakt men tot de tegenwoordige beteekenis. Men weet nu meteen aan welke wijze van verjagen oorspronkelijk gedacht moet worden. Men kan thans de jongens op het land in Java nog wel bezig zien met kleine seinblokjes om vogels of andere dieren te verjagen.

Voorbeelden van ta- in verbinding met een wortel in het Tagalog: tapos - einde, in den wortel ligt de beteekenis „op, ten einde”, vgl. Mal. pupus - geheel op, v. geld of goed, afgestorven, v. planten, Soend. pupus l.p. - gestorven. — tasuk - prop, pin, de wortel suk beteekent „ergens ingaan”, cf. masuk - binnengaan enz. — takip, Bis. takop- deksel, bedekking, de wortel kēp houdt in: grijpen, omsluiten, vast aaneen.

Het Dajaksch bezit de prefixen ta- en tara-, het eerste komt veel voor, zij zijn niet meer levend, het aantal met ta- samengestelde grondwoorden is zeer groot. Er zijn ook afleidingen van wortels. Voorbeelden van g.w.n: tabuni - nageboorte, tarabagi - gedeeld, talangkop = tangkop, van wortel kop, komen naast elkaar voor, vgl. boven voor Jav., Soend. en Tont., de beteekenis is „met de openingen op elkaar” (2 kopjes), dus een geheel andere dan boven, maar evenzeer uit die van den wortel voortvloeiende.

Van wortels: tabok - uitgehouwen (boomstam tot kano), in bok en verwanten ligt de beteekenis „aankomen tegen, treffen, slaan” (boven blz. 277, 278) cf. Jav. bobok - ergens een gat in breken, tembok - metselen enz. — tatup - op elkaar, van 2 zaken, zelfde beteekenis in den wortel en varianten: tutup - gesloten, Jav. atēp - dakbedekking v. alang-alang, Soend. entep-söröh als sirihbladeren op elkaar gelegd, overdr. keurig in orde, — taratēp - gesloten.

Het Bat. Mand. heeft ta-, tar- en tang-, bv. tagor - een onderaardsch gerommel, vgl. Soend. gor, gur, u.b. een zwaar geluid aankondigende, taringot - ergens een herinnering aan ophalen; men zegt martaringot, dus tar- wordt als een deel van het gw. beschouwd, tangkup - grijpen, de wortel kup drukt hetzelfde uit. Het Karo'sch heeft ta- en tang-, bv. tasak - rijp, van den wortel sak met gelijke beteekenis, vgl. Soend. asak, Mal. masak, — tangkup - op elkaar sluiten van twee helften, als de schalen v. e. schaaldier.

Naast ma-, ba-, ta-, die men de standaard prefixen zou kunnen

noemen, staan nevenvormen met anderen klinker, ten deele nog hier en daar in gebruik, voor een ander deel alleen nog in secundaire grondwoorden aan te wijzen; in het laatste geval is de formatieve kracht moeilijk te bepalen, temeer als de beteekenis van het eigenlijke grondwoord onbekend is. Verder is het vaak niet uit te maken of men met een (verloren) zelfstandig prefix te doen heeft dan wel met een onvaste of gewijzigde uitspraak. Zoo schijnt bv. Soend. *bo-* in *bo-lenang* - kaal, glad, *lenang* - schoon, zonder vuilnis enz., niet te onderscheiden van *ba-*; ook in Soend. *bohowang* - hinniken, gw. *howang*, waarvan *ngahowang* - *idem*, is *bo-* = *ba-*, *bi-* in *bihari* = *bahöla* - weleer, = *ba-* (de beteekenis van *hari* is niet bekend), maar in *bilintik* - sparen, verzamelen, *balantik* - makelaar in vee, heeft men een geval van klankverwisseling dat oogenschijnlijk niets met een prefix *bi-* te maken heeft. Zoo vindt men ook *bi-* gevolgd door een wortel, bv. *bidjil* - naar buiten komen; Jav. *widjil* toont echter aan dat *bi-* hier geen prefix = *ba-* is. Naast *ta-* komt een prefix *tu-* voor, bv. Soend. *patulajah* - door elkaar verspreid liggen, *katalajah* - aan zichzelf overgelaten, hier is *tu* = *ta-*; *tungguluk* = *tangguluk* - op een hoop liggen, *a* is in *u* overgegaan als gevolg van assimilatie, zoo ook *tunggulung* - oprollen, van *gulung* - opgerold, waarnaast **tanggulung* ontbreekt. Van een beteekenis van *tu-*, afwijkende van *ta*, blijkt niets, ja zelfs van een zelfstandig bestaan is geen zekerheid. 't Lijkt daarom geboden zoolang omtrent deze verloren prefixen nog geen klaarheid is verkregen, de vraag of zij tesamen met wortels optreden, te laten rusten. De mogelijkheid mag men zeer zeker aannemen, mochten er zulke woorden gevonden worden, dan zouden zij het boven betoogde slechts versterken.

De eenige duidelijke nevenvorm welke in het Soendaasch nog bestaat is *ti-*, *ta-* is sedert lang verloren. De beteekenis (bij grondwoorden) is uitsluitend accidenteel, daarbij actief, de agens verricht de handeling ongewild. Dit prefix komt met wortels voor, bv. *tigas* - afgesneden, afgedaan, de wortel beteekent „er af, afgescheiden” bv. *lagas* - zonder echtgenoot(e), *lugas* - ontbloot, *pagas* - afslaan; — *timbul* - oprijzen, Mal. aan de oppervlakte komen, de wortel *bul* is u.b., wordt van het opwolken van wierook gezegd, doch *tingkëb* wisselt met *tangkëb*, gezegd o.a. v. d. luiken v. e. waroeng, e.a.m.

Het Tagalog heeft een nevenvorm *ti*, gebruikt tot vorming van distributieven, waarvoor andere talen *ta-* bezigen, het komt ook in verbinding met wortels voor, er is geen verschil met *ta-* op te mer-

ken, bv. *tipùn* - vergaderd, zelfde wortel in *Mal. himpun* - vergaderen, verzamelen — *tisod* - uitgeleden, in den wortel *sur* ligt de beteekenis „opschuiven”.

b. *Infixen.*

De in de Indonesische talen nog gebruikelijke infixen zijn -*um*-, -*in*- en -*an*. De beide eersten zijn bekend genoeg, het laatste komt voor in het *Iloko*. Deze taal infigeert -*an*- in het verbaal substantief: *panaglako* - wijze van handelen. Nu is het verbaal substantief vormelijk passief, het infix schijnt dan ook niet noodig om het passieve karakter duidelijk te maken. De verwante talen volstaan met het prefix *pag*-, andere Indonesische talen doen m. m. hetzelfde, de beteekenis van -*an*- is hier dus slechts het passief karakter nog eens duidelijk te doen uitkomen. Een dergelijke dubbele uitdrukkingwijze is in de Indonesische talen zeer gewoon, men denke aan het dubbele 1e transitief in het Javaansch met -*an* + -*i*, dubbel meervoud enz. Vgl. nog *Ilk. kanapon* - vereeniging, maatschappij = *kappón* (uit **kampón*), *Tag. kamong*, *kampon* - clan, stam, troep, *Mal. kampung*. Alle deze infixen en nog verscheidenen meer komen in verbinding met wortels voor om grondwoorden te vormen. Zij zijn allen terug te brengen tot -*m*- en -*n*-, het eerste vormt actieven, het tweede passieven of, wat hetzelfde is, nomina, want de nominale vorm is ook het passief van het werkwoord.

De Austro-aziatische talen maken eveneens gebruik van infixen tot vorming van grondwoorden. Zij hebben geen bezwaar tegen een opeenvolging van consonanten, een met *m* of *n* geinfigeerde wortel kan dus monosyllabisch blijven, het monosyllabische karakter dier talen berust voor een deel hier op. De Austronesische talen daarentegen toonen een afkeer van consonantenopstapeling, het is één der kenmerkende onderscheiden tusschen beide taalfamilies. De opeenvolging van 2 consonanten wordt vermeden door tusschen begin-consonant en volgenden klinker van den wortel vóór de geinfigeerde *m* of *n* nog een klinker in te voegen, vaak van dezelfde kleur als de vocaal van den wortel, maar dat behoeft toch niet zoo te zijn. Enkele talen dulden twee aansluitende consonanten, mits de volg-consonant een vloeletter zij (*r*, *l*), zoo o.a. het Javaansch, maar de meesten scheiden ook dezen.

Wij zullen eerst voorbeelden geven van infigeeering in wortels van de nog bestaande infixen.

Infix -um-.

In het Tontemboan wordt van de welbekende partikel *ka*, waarin de beteekenis „de handeling is geslaagd” ligt, een vorm *kuma* gemaakt, thans een partikel, „reeds” beteekenende. Het wordt alleen bij een Perfectum gebruikt en geeft te kennen dat men herhaalt wat men heeft gezegd of aangetoond (Adriani, *Spraakunst* blz. 94). Adriani is van meening dat de vorm *kuma* dagteekent uit een tijd toen -um- nog geen andere functie had dan een woordstam tot een predicaatswoord te maken. Inderdaad is de -um- vorm een actieve werkwoordsvorm, die echter ook de waarde van een naamwoord hebben kan, 't is hiermee hetzelfde als met den *ma*- vorm.

Voorbeelden van infigeeering van -um- in wortels:

Soend. *dumuk* - wonen, wortel *duk*; aanwezig, met reduplicatie, in Mal. *duduk* - zitten, wonen, verblijven¹⁾, vgl. Tag. *luklok* - gaan zitten.

Jav. *lumut* - mos, groen aanzetsel, eendenkroos, Soend. *idem* - mos, mosachtige uitslag op muren, Mal. *idem* - mos, kroos, wier, schimmel, Bat. *idem* - mos, Tag. Bis. *idem* - *idem*, ook: vuiligheid, slijk, Day. *lumuten*, met niet ongewone wisseling van *u* en *i*, *limut* - mos, slijm, modderachtige substantie op het water, Fidji *lum i* met gewijzigden klinker, de oude klinker is bewaard in *lumut-a* - besmeren en *i-lumu* - smeersel, (V. G. V. 52), de wortel is *lut*, waarvan Jav. Mal. *pulut* - plantenlijm, B.M. *pajoipulut* - kleefrijst, Ibg. *fulut* - klevende honing. Dezelfde afleiding in Khmer *lemuat* - kleverig, glibberig²⁾.

Soend. *rumöh* - beslagen, wortel *röh*, waarvan met vokaal-splitsing *rööh* - dampig, dof. — Soend. *kumur* - slijmerig afzetsel, wortel *kur*, waarin de beteekenis „raspen, afschrappen” ligt, cf. *kukur* - raspen, *tjukur* - scheren.

Jav. *tjumlës* - heerlijk frisch, de wortel *tjlës* is in dezelfde beteekenis in gebruik, hij is de versterkte vorm van *tjës* - dadelijk frisch. — Jav. *kumat* - weer een aanval krijgen, v. een of ander, in den wortel *kat* ligt de beteekenis „van iets op- of afgaande”, cf. *ang-kat* - optillen, *pangkata* - rang, Soend. *tjêngkata* - zich oprichten, *kakata* - opbreken, openbreken.

Jav. *kuměd* - vrekkelig, wortel *kěd*, waarvan *kěkěd* - schriel. Van verwanten wortel *kud*: *kukud* - bijeengepakt, Soend. met de vingers of met de hand iets naar zich toe halen, inhalig zijn, de

¹⁾ Over reduplicatie van wortels wordt in het volgende hoofdstuk gesproken.

²⁾ P. W. Schmidt, *Die Mon-Khmer Völker*, blz. 143 — Brunswick 1906.

beteekenis van den wortel is „tegen iets aan, contact hebbende”, cf. Soend. *kěkěd* - iets ergens op doen steunen, *keked* - kromgetrokken, v. vingers door rheumatiek, *wangkid* - grens, *tangkod* - zich vastklemmen, *kokod* - hand (grof), B.M. *gakod* - binden. — Jav. *dumuk* - tot aan, in den wortel ligt de beteekenis: tref, een tref, cf. Jav. *anduk* - treffen, willen treffen, Soend. *tjunduk* - aankomen.

Jav. *guměr* - luidruchtig, luidruchtigheid, wortel *gěr*, gezegd van luid gelach, Soend. u.b. van *surak* - juichen enz., in het algemeen een inzettend gedruisch aangevende, dus voor woorden als: vallen van den regen, spelen van een orkest. — Jav. *djumog* - neer-, terechtkomen, wortel *djog*, nog in gebruik in den zin van „ergens gekomen, beland”, vgl. *andjog* - uitkomen op.

Mal. *lumas* - besmeerd, in den wortel *las* ligt de beteekenis „een smeer, een veeg over iets”, cf. Soend. *pulas* - insmeren, besmeren, witten. — Mal. *lumur* - besmeerd, de wortel *lur* heeft ongeveer dezelfde beteekenis als *las*, cf. Soend. *balur* - insmeren.

Jav. *sumeh* - vriendelijk, minzaam, v. iemands uitdrukking van gelaat, wortel is *seh*, waarvan *njeh*, Soend. u.b. *vóór: imut* - glimlachen, *söri* - lachen.

Jav. *lumung* - sierlijk gebogen, de wortel *lung* is nog in gebruik, beteekent „rank”.

Day. *sumap* - in waterdamp gekookt [gestoomd], wortel *sap*. Vgl. Soend. *asöpan*, het kegelvormig mandje waarin de rijst gaargestoomd wordt, wortel *söp*, waarvan *sösöp* - opzuigen, Jav. *sěsěp* - in-, uitgezogen, geabsorbeerd, gezoogd, de beteekenis „geborgen, verborgen in, tusschen”, is verder afgeweken, Soend. zuigen, inzuigen, rooken, Mal. *isap* - zuigen, in-, opzuigen. De benaming *sumap* ziet dus op het opnemen van stoom door de rijst.

kuman - eten, wortel *kan*.

Fidji *lumilumisa* - glimmend, blinkend, gepolijst, gw. *lumi(s)* van wortel *lis*, aanwezig in Day. *lalisěn*, *malisěn*, *balisěn* - glad, glimmend (V.G.V. 52), Soend. *gölis* - schoon v. gelaat, v. vrouwen.

Mlg. *šumu*, in: *šumundřara* - borsten van een jonge dochter (Ferrand, *Phonétique comparée du malais et des dialectes malgaches* p. 67. — Parijs 1909), wortel *su*, waarvan *susu*, Austron. - borsten.

Tag. *lumó* - zwakkeling, van een wortel *lo (lu)* waarvan ook Tag. *luno* - onrijp, zacht, week.

Voorbeelden van infigeeering van -in- in wortels:

Jav. *djinēm* - stil en teruggetrokken; de wortel *djēm* houd ik voor een variant van *djēp* (evenals *kēm* van *kēp*, wisseling van tenuis en homonyme nasaal als slotconsonant), Soend. u.b. vóór woorden die „zwijgen, stil zijn” beteekenen.

linēd - aangevloed slib, in den wortel *lēd* ligt de beteekenis „door iets anders meegevoerd, bij iets anders aangewassen”, cf. *walēd* - aanslibbing, aangeslibd. Van verwanten wortel: *linud* - vergezeld van (d.w.z. in zijn gevolg), Oud-Jav. meegesleept, *ēlud* is thans gw. van „volgen, achtervolgen”, cf. *kēlud* - vegeer, *lulud* - meegevend, *gulud* - aangeaard. Vgl. nog met variant: *palid* - door den stroom meegevoerd.

rineh - kalm, het niet druk hebben, wortel *reh* - wijze waarop iets [naar behooren] geschiedt, *sareh* - bedaard, rustig.

ṭinik ṭinik - popperig klein, wortel *ṭik* van kloppen, tikken, ook v. droppelen, stippen gezegd, *saṭiṭik* - een weinig, Soend. *saōtik* - *idem*, *lōtik* - klein.

minuk-minuk - goed doorvoed, zwaar, de wortel is *muk*, zelf genasaleerde wortel van *puk*¹⁾, cf. Mal. *gēmuk* = *gēpuk* - dik, vet.

Soend. *linu* - snerpand van pijn, de wortel *lu* (een andere dan boven) is aanwezig in Mal. *ngēlu* - een drukkend gevoel op het hoofd hebben, Jav. *idem* - hoofdpijn hebben, Mak. *ngallo* - *idem*, Tag. *ngalo* - pijn over het geheele lichaam en in de botten van vermoeienis, Pamp. *mangalo* - *idem*.

Tag. *linis* - blinken, glad zijn, van den wortel *lis*, zie boven.

Day. *linus* - kaal, glad, cf. Jav. *lulus* - bestendig, voorspoedig gedijen, Soend. onbelemmerd.

Tag. *lina w* - helderheid, transparantie, klaarheid o.a. van een watervlak (algemeen Filippijnsch), de wortel is *la w* (*la u*), waarvan Tag. *ila w* - licht, schijnsel, Mal. *hila u* - terugkaatsing of flikkering van het licht op het water, op regendruppels enz., Mal. *kila u* - glans, weerkaatsing, Mal. *bēla u* - *bēla u* - flikkering voor de oogen, Mak. *kilo* - schitteren, Jav. *ngilo* - zich spiegelen, gw. *ilo*, F. *i ilo* - *ilo* - spiegel.

Day. *rinot* - uit elkaar geplukt, in den wortel *rot* ligt de beteekenis „uit elkaar”, cf. Soend. *tjorot* - spatten, *porot* - loslaten, *sorot* - straal, de variant *rut* is Soend. u.b. van *ngising* - schijten;

¹⁾ De genasaleerde wortels worden in hoofdstuk III behandeld.

sinat - versperd, verstopt, van wortel sat, cf. Soend. kēsāt - stroef op de tong, met varianten: sōsöt - stroef, Soend. Mal. kusut - in de war.

katinik - een druppel, een weinig, is ka + tinik, van wortel tik, zie boven Jav. ṭinik ṭinik.

Day. tino - aangebrand, wortel istung, tu, tun, Sang. tinung of tinun - gezoden, Soend. tutung - gezengd, aangebrand, zie V. G. V 84, Tag. luto - koken. — M. tō - koken, Khm. ṭā - verwarmen, koken, Bhn. tō.

Boeg. sining - alle, van sing, Soend. iedereen, Jav. degeen die.

Bat. Mand. binong - vol staande met water, wortel bong, cf. Jav., Mal. kēmbung - opgezet, Mal. gēmbung - *idem*, Soend. bēng-bēng - op één hoogte blijven (water dat niet wegloopt), versterkte wortel blēng, u.b. vóór barōh - opgezwollen.

Tb. rinēp - dicht, v. planken welke nauwsluitend aan elkander gevoegd zijn, Soend. rōp, u.b. v. pöröm - gesloten, v. d. oogen, paröm - gedoofd.

Bat. Mand. linom, als gw. beschouwd waarvan mangalinom - de oogen onder water openen, van wortel lēm - het diepe, inwendig; Bat. Mand. līnop - ondergedompeld, de wortel lēp is gelijk aan lēm.

Bat. Kar. pinēt - dicht, v. weefsel, wortel pēt, bet. „dicht”, cf. Soend. pēpēt - goed dicht, Soend. Jav. rapēt - goed aangesloten, Mal., Bat. Kar. rapat - *idem* en verdere varianten.

Voorbeelden van infigering van -an- in wortels.

P. Schmidt merkt omtrent het infix -n- in de Austro-aziatische talen op dat het bij voorkeur voor de vorming van instrumentale substantieven en abstracta gebezigd wordt, dat het gebruik ook in de Austronesische talen voorkomt maar het infix hier vaker participia perfecta passiva vormt, wat ook in het Bahnar voorkomt en dat het in de meeste Austro-aziatische talen van Vóór- en Achter-Indië adjectieven vormt (o.c. p. 43). Van een en ander volgen, wat de Austronesische talen betreft, hier enkele voorbeelden.

Jav., Mal., Day. panah - boog, pijl, schot, Tag. pána, Bis. paná - pijl en boog, daarmee schieten, Soend. pijl en boog, pijl, F. vana - schieten, Sam. fana - geweer, schieten enz., Mon pōh, pah - steenen werpen met een boog, Khmer pōh - werpen, slingeren, kaarden, Mon pnōh - de boog, Khmer phnōh - kaarde, Bahnar pōnah, panah - met den boog schieten; Austron. panah drukt dus

het instrument waarmee geschoten wordt uit. De wortel *pah* is aanwezig in Indon. *sumpah* - eed, Tag. *sumpa* - vloek (De Indonesische eed is een vervloekingseed), Mal. *pəpah* - met een lang voorwerp naar iets slaan. De verwante wortels *pöh*, *puh* komen voor in Soend. *pöpöh* = *pupuh* - slaan, *pərang pupuh* - strijd, tweegevecht, ook Jav., *tjampuh* - handgemeen, Tag. *hipotik*, stok v. e. blinde, *ipo-ipo* - wervelwind.

Indon. *kanan* - rechts, rechter-, letterlijk „waarmee gegeten wordt” (De Indonesiër eet met de rechterhand). De juistheid dezer verklaring wordt op aardige wijze bevestigd door het Tontemboan, in welke taal de reduplicatie instrumentalen vormt. Welnu, „rechts” is in het Tontemboan *kakan*.

In de volgende gevallen heeft de -an- afleiding de waarde van een verleden deelwoord. Er werd reeds opgemerkt (boven blz. 280) dat dit meebrengt dat het woord ook als naamwoord kan optreden. In het Jav. en steeds in het Mal. voegt men -an toe als het woord substantief is, in het Soendaasch behoeft dat niet zoo te zijn. Men zegt: *lobana pəlak kopi sajuta tangkal* — het aantal koffieboomen dat aangeplant is geworden (verbaal gedacht) bedraagt één millioen, maar: *pəlak adjəgan* - uw aanplant (nominaal, statisch). Zoo is

Austron. *tanam*, *tanəm*, gw. v. planten, in den grond zetten, begraven, Maori *tanu* - begraven, Mon *tnā* - plant, de wortel is *tam*, Stieng - planten, in den grond zetten, Khmer. *tā* - *idem* (Schmidt o.c.p. 133). Voor O.Jav. *tanəm* wordt in Juynboll's Woordenlijst opgegeven: „het planten, het geplant zijn”, *tanəman* - aanplanting, doch oorspronkelijk moet *tanəm* zowel „geplant”, als „het geplante” beteekend hebben, gelijk met Soend. *pəlak* nog het geval is.

Mal. *tanak* - rijst in water koken, Bat. Mand. door koking olie of vet bereiden, Tag. groene rijst roosten, Day. gesmoord (vleeschbereiding), Mal. *lotak* - week, slap, zacht, Bat. Mand. *luntak* - tot modder fijn trappen. Mak. *tana'* - smelten, *tana' minja'* - bezinksel v. klappermelk, Tb. *tanak* - bezinken, beklijven. Mogelijk van een wortel *tak*, doch onzeker daar de beteekenissen elkaar niet geheel dekken.

Bat. Toba, Mand. *tano*, Bat. Kar. *tanəh*, Soend. *tanöh* - grond, aarde. Wortel is *təh*, *töh*, vgl. Bhn. *teh*, St. *təh*, Mn. *ti*, doch Khm. *ti*.

Austron. *anak* - kind, vóór een klinker is het infix prefix; *ak* is de oudste vorm van het pers. *vnw*. le pers. (deze Bijdragen dl. 98

blz. 249), a n a k beteekent dus letterlijk „als het zijne erkend, het als het zijne erkende”; dit komt overeen met d i a k u, zooals men thans zegt.

Day. s a n a n - aangezegd, verteld, wortel s a n, waarvan met infix - u m - s u m a n - *idem*. De passieve beteekenis van het laatste is vreemd.

Bat. Mand. l a n o m - goed ingedreven, v. e .spijker in het hout, in den wortel l ě m ligt de beteekenis „het diepe, inwendig”.

Jav. w a n u h - gemeenzaam bekend, van een wortel w u h, waarvan w a w u h - *idem*, en w ě r u h - kennen, weten; Jav. d j a n u r, zie onder n j i u r, blz. 343 v.v.

Mal. d a n a u - meer, watervlak, wortel d a u. Dit is de zelfde wortel als in Tag. l i n a u (boven blz. 293) en de beteekenis is in den grond dezelfde: door het licht aangedaan, helder, klaar, licht weerkaatsend. De klanken van de reeks l - r - d wisselen gemakkelijk, bv. Tag., Bis., Bkl., Ilk., Sulu l a n a w en d a n a w - meer, Mgd. l a n a w, Png. d a n a w, Pmp. d a n a o (d a n o), naast Mal. d a n a u staat het meer R a n a u in Palembang, Soend. d a n o - meer, plas, Jav. r a n u - bergmeer, Tont. r a n u - water, rivier, in deze taal is aan het begin van een woord r steeds de vervangster van d (Adriani, Spraakkunst blz. 35 v.v.). Cf. Tag. d u r â = l u r â - speeksel, Mal. l u d a h; Mal. d a h i - voorhoofd, Jav. r a h i - aangezicht, Jav. ð ě m ě n = r ě m ě n - behagen (subst.), in iets behagen vinden, enz.

Oudtijds zijn m- en -n- nog door andere klinkers voorafgegaan in wortels geïnfigeerd, hiervan zijn enkele sporen overgebleven.

- a m - Jav. d j a m a k - algemeen, gemeenlijk, van wortel d j a k dat de beteekenis heeft „met den voet op den grond drukken”, vandaar: „vaststaande, algemeen” van eenig gebruik, Mal. d j ě d j a k - trede, s ě d j a k, s ě n d j a k - sedert, sinds (van af het vaststaande moment, het moment van bekend worden), Soend. s ě d j a k - manier, Jav. d j ě d j a k - den voet zetten op. Met infix - i n - van den zelfden wortel: Mal. Jav. d j i n a k - tam (getemd).

Austron. d a m a r - hars, licht, Khmer g á r, hars, Bahnar g á r - boomsap, Stieng g á r - hars, boomsap.

Jav. l a m u k - waas, wazig, O.-Jav. bedekt, als de maan door een dunne wolk, wortel is l u k, waarin de beteekenis ligt van „licht bedekken”; met denzelfden wortel: Jav. b ě l u k - damp, nevel (die iets bedekt), g ě l u k - damp, walm, k ě l u k - damp, rook (v. tabak enz.), Soend. b u l u k a n - beschimmeld, Soend. l u l u k - slik op den bodem,

v. e. vijver, v. e. put, Bat. Mand. zwam op den stam van de suikerpalm, afgeschraapt als tondel gebruikt, Bat. Karo *idem*, Day. sam-pulok - damp, uitwaseming.

Jav. damang - iets goed begrepen hebben, O.-Jav. dang - doorzichtig.

Jav. lamong - ijlhoofdig, wortel long, B.M. bulong - bedwelmen; met varianten: Jav. kilung - zich onwetend houden, Soend. linglung - vergeetachtig, Jav., Soend. lengleng - verbijsterd van zinnen, leng is Soend. u.b. vóór: in zwijm vallen enz.

-im- Jav. djimrah - algemeen gebruikelijk, wortel is djrah, waarvan andjrah - overal verspreid, Soend. sawah kör andjrah - er wordt allerwege op de sawahs geoogst (als de oogst in vollen gang is).

Tag., Bis. limot - vergeetachtigheid, Ilk. limed - in het geheim, occult, Bkl. limod - in het geheim eten, Pmp. alimit - iets in het geheim gezegd of gedaan, limid = Bkl. limod. De wortels l- (vocaal) - t(d) zijn verwant maar niet gelijk wat den klinker betreft, t en d kunnen als slotconsonant wisselen. Cf. Soend. lat, u.b. vóór: vergeten, zich niet herinneren, verdwenen.

-ëm- Mal. kemas - gepakt in iets, klaar voor iets, eig. in ingepakt staat, voor wortel kas, zie boven blz. 285.

Mal. kemam - in den gesloten mond houden, de wortel këm = këp (V. G. V 40), cf. Mal. bungkam - tijdelijk van de spraak beroofd, Soend. bungkëm - muilbanden, Jav. iemand den mond dicht houden.

Jav. këmít - dienst als nachtwacht verrichten ten huize v. e. aanzienlijke, de wortel kit beteekent „dicht bij elkaar, aan elkaar verbonden”, evenals de vele varianten, cf. Soend. rakit - aangeboden. Mal. ikut - volgen, Soend. dököt - nabij, Jav. lengket - vlak tegen elkaar vast zitten, enz. De oorspronkelijke beteekenis van këmít is dus: een persoon die zich in de nabijheid van een ander ophoudt, als volgeling, ter bewaking.

-ën- Mal. sënak - benauwd door ophooping van stoffen, wortel sak of sëk, Jav. sësak en sësëk - te nauw, klemmen, Soend. sësëk - beklemd, benauwd, cf. Mal. mangasak - verdringen, Tb. sumëksëk - dicht aan elkander.

Jav. Mal. tēnun - weven, wortel is tun, waarvan Soend. untun - vlecht, Cf. Khm. panťān - vlechten, Bhn. tǎn - weven, vlechten, St. tań - weven. Er is een wortel tun, waarin de beteekenis „laten zakken, neerlaten” ligt (V. G. IV 317), het is echter de vraag of

dat dezelfde wortel is. Men kan eerder aan *tun*, wortel *v.* geleiden denken.

Jav. *ěnēs* - verdriet hebben, wortel *ēs* waarvan O.-Jav. *ngēs* - *ngēs* - neerslachtig zijn.

Tont *pěnēs* - stil, zwijgend, *pēs* is Soend. u.b. *vóór*: *diparōman* - gedoofd, *pěpēs* - dooven.

Tb. *pěnět*, Tag. *pinid* - toe doen, de deur dichtmaken, Bis. *ponod* = „barra”; in den wortel *pět*, *pěd* ligt de beteekenis „dicht aansluitend”, cf. Jav. *rapět* - dichtgesloten, enz.

Tb. *lěnas* - rein, van den wortel *las* - op, weg, zie nog beneden onder *-un-*.

Jav. *djěněng* - stand, het staan; de wortel beteekent „recht staand, recht omhoog”, Soend. *lěndjěng* - recht naar de hoogte.

-un- Jav., Soend. *lunas* - voldaan, afbetaald, van den reeds genoemden wortel *las* - op, weg, voorkomende in Jav. *tělas* - op, voorts in het Soend. u.b. *vóór*: *dibalur* - ergens mede besmeerd, *diulasan* - besmeerd, gewit, geverfd zóó dat het voorwerp ermee bedekt is, de beteekenis van *ulas* is dus eigenlijk „het oorspronkelijk aanzien wegmaken, afdekken”. Varianten zijn: *lēs*, Soend. u.b. van: „weg, verdwenen, bewusteloos, overleden”; *los*, Soend. u.b. van: „heengaan, maken dat men wegkomt, overleden.

Van denzelfden wortel met infix *-ěn-*: Soend. *lěnas* - niet zijn, weg zijn; met infix *-an-* *lanas* - wormpje dat meel uit de knol van aardvruchten eet, d.i. waardoor zij lens worden.

Austron. *tunu* - branden, wortel *tu* - gezengd, aangebrand (V. G. V 84).

Soend. *tunun* - aan een draad rijgen, van een anderen wortel *tun* waarin de beteekenis „geleiden, tot leiddraad strekken” ligt, cf. *tungtun* - geleiden.

Tb. *kunut* - iets vast grijpen, aan het haar trekken, de wortel is *kut* dat evenals de neenvormen „aan elkaar verbonden, dicht bij elkaar” beteekent.

Mal. enz. *bunuh* - dooden, Boeg. *wunu*; in *buh* (*wuh*) ligt de beteekenis „vallen” (V. G. V 75, 78), de letterlijke beteekenis is dus „geveld”.

Tag., Bis. *punò* - een volkshoofd, Png. *puno* - oudtijds hoofd van een groep, van *po* = Austron. *pu*, *mpu*, heer, baas, meester.

Tag. *luno*, zie boven bij *lum o*.

-on-. Jav. *onar* - overal verspreid, misschien staat dit voor

w o n a r daar w wel meer afvalt, de wortel zou dan w a r zijn waarvan u w a r - algemeen bekend maken.

Deze versteende infixen zijn op de zelfde wijze als de nog gebruikelijke -u m -, -i n -, -a n, ingevoegd en vertoonen ook hetzelfde karakter. Op dezelfde wijze als door middel dier laatste infixen afleidingen van grondwoorden worden gemaakt, hebben allen gediend om afleidingen van wortels te maken, nu als zelfstandige grondwoorden, een enkel maal als grondwoord in engeren zin, d.w.z. een nader affix behoevende, in gebruik.

Andere infixen zijn *r* en *l*. Beider waarde is een meervoud, intensief of frequentatief te vormen, samen te vatten onder den naam „sterke vorm”. De invoeging geschiedt, als bij *m* en *n*, tusschen de beginconsonant en volgende klinker van het grondwoord. Er is geen onderscheid in het gebruik van beide infixen, zij zijn gelijkwaardig en treden wel in elkaars plaats: Jav. *blongsong* = *brongsong* - overtrek, vlechtwerk ter bescherming. De enkele consonant kan alleen ingevoegd worden in talen die geen bezwaar maken tegen het uitspreken van twee opvolgende consonanten (nasalen daargelaten) waarvan de tweede een vloeiletter is, met name in het Javaansch. Elders wordt tusschen beginconsonant en *r* of *l* een scheidklinker ingeschoven. De normale klank is *a* maar andere klinkers komen veelvuldig voor, somtijds van volgende klinkers volgens bepaalde regels afhankelijk, somtijds is geen regel aan te geven. In allen gevallen heeft de klinkerwisseling alleen fonetische beteekenis, men kan dus stellen: -*r* - = -*a r* - = -*ë r* - enz., evenzoo: -*r* - = -*l* -, -*a r* - = -*a l* - enz.

In het Soendaasch is -*a r* -, -*a l* -, altijd met den klinker *a*, levend meervoudprefix. 't Gebruik is zeer vrij, 't formatief kan bij alle woordsoorten ingevoegd worden: *budak*, *barudak* - knapen, *tihöla-tiharöla* - vooraan (velen), *didijö*, *didarijö* - alhier (van velen). Een aldus meervoudig gemaakt werkwoord kan op een meervoud van subject, van object en van handeling zien, of een combinatie van dezen, *maröli*, van *möli* - koopen, kan dus bedoelen, al naar het zinsverband is: velen koopen, iemand koopt vele zaken, er wordt herhaaldelijk gekocht. Zoo ook bij eigenschapswoorden: *inggis* - beangst, *aringgis* - velen zijn beangst, iemand heeft vele angsten. In bepaalde gevallen, in het bijzonder wanneer het grondwoord op -*r* uitgaat of met *l*-aanvangt, luidt het infix -*a l* -: *malajar*, van *majar* - betalen, *kapalasar* - (wij gaan) naar de pasar, *lalömpang*, van *lömpang* - gaan.

Het Dajaksch kent een prefix *bara* - dat nadrukkelijker is dan *ba*: *babalik* - een weinig omgekeerd, *barabalik* - gansch omgekeerd, *aku barahuma* - ik heb een huis, zelden *aku bahuma*, in andere gevallen weer gebruikt men *ba*- en *bara*- door elkaar (Hardeland, *Spraakunst* blz. 29 v.v.). *Bara*- bevat geen infix *-ar-*, het is een dubbelprefix, bestaande uit *ba*- + *ra*-, *ra*- is de meervoudsvormer als prefix. Zooals bekend komt dit *ra*- over het gansche Austronesische taalgebied als meervoud resp. honorifiek prefix voor. In het Soendaasch vormt het het meervoud van *umpak basa*: *bul* vóór: (aankomen), *ra bul* *idem*, v. velen.

Voor het overige maakt *r*, *l*, c.q. *-ar-*, *-al-*, enz. van de woorden waarin het voorkomt een vast bestanddeel uit, dat niet, als de genoemde Soendasche meervoudsvorm, naar willekeur kan ingevoegd en weggelaten worden. Met dat al is het gevoel voor het emphatische van den geïnfigeerden vorm in meerdere of mindere mate behouden, wat hierin uitkomt dat de sterke vorm somtijds als krachtiger dan de niet-sterke daarnaast in gebruik is. Men zou zulke sterke vormen secundaire grondwoorden kunnen noemen, als men wist dat de sterke vorm van den niet-sterken was afgeleid, dat is meestal onbewijsbaar en behoeft zelfs in het geheel niet het geval te zijn geweest, hij kan als zoodanig uit den wortel zijn ontstaan. (Vgl. hiervoor het in „De Soendasche *umpak basa*”, dl. 102 dezer Bijdragen, opgemerkte). Voorbeelden: Soend. *gereleng* en *gareleng* - rollen, *geleng* - om-draaien intr., rijden over, draaien om; wanneer het eigenlijke gw. in beide syllaben den zelfden klinker heeft, wordt die van het infix in deze taal gewoonlijk daaraan geassimileerd, doch *a* blijft ook wel behouden; *piringkil* - kinkelen, **pingkil* komt niet voor. — In Javaansche geschriften is de sterke vorm wel drielettertgrepig, de vocaal van het infix is dan gewoonlijk *a* of, verdoft, *ě*, de gesproken taal volstaat, als gezegd, met de enkele consonant, maar een breedere uitspraak met *ě* komt toch ook voor. Het Wb. is in dit opzicht willekeurig, geeft *těrantjang* naast *trantjang* - doorzichtig, *taring* naast *trintjing* - vlug en los, v. beweging, naast *talutuh* geen *tlutuh* - voortgevloeid. Pigeaud geeft doorlopend den vorm met enkel de consonant. Naast *gombol* staat *garombol* (in poëzie) -struikgewas = *grumbul* wàrnaast **gumbul* ontbreekt. *Tjangap* - de gaping van een open muil, is onderscheiden van *tjlangap* - wijde mond v. e. put of grot, opening, breedte tusschen de oevers, breedte tusschen de boorden v. e. prauw, kanaal of uitwatering uit een rivier naar zee; *tjloren* g - gestreept als een tijger,

tjoreng - vuile vlek, Mal. tjuring - streep; djronḍil is bepaaldelijk frequentatief van djoṇḍil - het achterste in de hoogte gooien. Overigens valt te rekenen met de mogelijkheid dat de quasi-niet-sterke vorm slechts een verzwakte uitspraak van den sterken is, men zegt ook pijaji voor prijaji, Panaraga voor Pranaraga enz. - Het Maleisch heeft steeds -ër- of -ël-: gėlakak - schateren, vgl. Soend. tjakakak; gělëtar - bibberen, sidderen = gëtar - sidderen, beven, daveren, Jav. gětër - beven, de pëpët van het infix is hier oorspronkelijk; gëligit wordt als herhaling van gigit - bijten, opgegeven, schijnt dus als frequentatief in gebruik; kërosok - ritselen, schuifelen, Soend. korosok, eenige vorm. De ë is in de beide laatste gevallen uit a of den homonymen klinker verdoft. Het Dajaksch heeft -ar-: garisik ritselen, *gisik ontbreekt, garagap - geraas maken, *gagap ontbreekt. — Het Tontemboan heeft -ar-, -al-, ook met anderen klinker: ke'ke' - lachen, kale'ke' - freq.; kale'kew (Tons. kalëwkëw) - spartelen, *ke'kew ontbreekt; këlisit = kulisit - gekruld, v. blade- ren, groenten, geen grondwoord; kërësëm - scherp, zuur, geen grondwoord, wortel is sëm. — In het Tagalog zijn -ar- en -al- samengevallen in -al-, andere Filippijnsche talen kennen beiden.

Voorbeelden: Tag. galagad - de armen bewegen, grondwoord ontbreekt, er is een wortel gar waarin de beteekenis „los staan, met ruimte” ligt, b.v. Soend. lugal - losgaan, b.v. het haar, Mal. legar - ruimte om zich te kunnen verroeren, Tont. gogar, ogar - losmaken. Cf. Soend. logor - los zittend (spijker in een gat, kleeding), Jav. lagur - uitvallen, v. bloembladeren; Tag. halakhak - in lachen uitbarsten, grondwoord ontbreekt; Png. Pmp. galakgák, Ilk. garakgák - luid gelach; Tag. palakpák, Bis. Hil., Bkl. palakpak - applaus, Bis. Sam. Ley. parakpak - *idem*, is van een wortel pak, Soend. u.b. vóór: uitbarsten v. e. geluid; een enkel maal komt -ag- voor: Tag. sagitsit - geraas, door braden gemaakt, Mal. tjitjit - piepen, v. muizen, v. iets dat brandt.

De klanken *r* en *l* worden nog op andere wijze als infixen aangewend, thans als twee onderscheiden klanken, in dier voege dat bv. -ar- of -al-, in een zelfde grondwoord ingevoegd, verschillende woorden vormen.

Een wijziging der beteekenis van het grondwoord in bepaalde richting is niet aan te geven, men kan slechts zeggen dat de afleiding van het grondwoord afwijkt en dit is dan nog alleen mogelijk als de be-

teekenis van het laatste bekend is. Immers, het woord zonder infix ontbreekt veelal. Verder komt het ook voor dat de beteekenissen van grondwoord en geïnfigeerden vorm niet verschillen.

Bestaat er een sterke vorm van een grondwoord, dan kan het zijn dat hij niet alleen het begrip van het grondwoord op intensieve wijze of als frequentatief vertolkt, maar tevens in de toepassing van beide woorden, bv. wat betreft de voorwerpen waarvan zij gebezigd worden, in het spraakgebruik verschil wordt gemaakt. De grens met beteekeniswijzigend - a r - of - a l - is dan niet altijd meer te trekken. Zoo is van Soend. g ě n d ě n g - pruttelen, grommen, het frequentatief g ě l ě n d ě n g, doch g ě r ě n d ě n g, kennelijk hetzelfde, is „doffe klank, geluid van spreken in een aangrenzend vertrek; Soend. g i l a p is „blinken”, g u r i l a p - licht van zich geven, enz.

Hier volgen thans eenige voorbeelden van door infigering van r en l, al dan niet door een vocaal voorafgegaan, gevormde nieuwe woorden. 't Aantal is onbeperkt.

Jav. p l a t j ě k - (rij)paaltjes (op akker om plantwijdte aan te geven) P, p a t j ě k - stok, penwortel; p l a t u k - specht, p a t u k - pikken; p l u p u h - platgeslagen bamboe, p u p u h - gebeuk, gevecht; s l a m p a r - touw met voetlussen, gebruikt bij het beklimmen v. boomen, s a m p a r - met den voet raken door er snel bij langs te strijken; s l a - r a k - sluitboom, *s a r a k ontbr.; Soend. d j a r i d j i - ringvinger, Jav. d j r i d j i, Mal. d j a r i, Tag. d a l i r i' - vinger, het Maleisch is gevormd van den wortel d j i met infix - a r -, Soend. Jav. Tag. met infix van den herhaalden wortel, het infix is in het Tag. steeds - a l -; Soend. k a r ě m b ě n g - cylindervormige rijst - (l. padi-) schuur, Gaj. k ě b ō n - bergplaats voor padi, bestaande uit een ronde omwanding van boomschors of gevlochten bamboe, staande op een bodem van gevlochten bamboe en van boven gesloten met een deksel, eveneens van gevlochten bamboe, een of meer zijn geplaatst in een, in den regel, op palen gebouwd huisje. In Atjeh hebben deze, aldaar k ö p ō' geheeten bewaarplaatsen een deksel en een bodem van hout, Bat. Kar. k ě b ě n¹⁾, Soend. *k ě m b ě n g ontbr., doch vgl. k ě m -

¹⁾ Afbeeldingen van zulke bewaarplaatsen in Madjapait, staande op gemetselde voetstukken, in: Galestin, Houtbouw op Oost-Javaansche tempelreliefs, blz. 181, 182. — 's-Gravenhage 1936. Hier staan zij niet onder afdaken, maar elk heeft een eigen dak. — Open, buikige manden van zeer groote afmetingen, waarin padi bewaard wordt, in principe gelijk aan deze bewaarplaatsen buitenshuis, kan men op Java hier en daar in de huizen aantreffen, zij heeten k r ě m b ě n g! Ook Jav. l u m b u n g beteekent zoowel een padischuur als wijde, hooge cylinder v. vlechtwerk, bewaarplaats v. padi binnenshuis.

bung opgezet, gezwollen en K.B.Wb. s.v. kěmběng, zie boven blz. 294 s.v. binong; Soend. galabag - zonnehoeed van breede bamboereepen, Jav. gabag - zeer grof bamboevlechtwerk; Jav. dlurung, Soend. dalurung en darurung - vloerligger, Jav. durung is een ander woord; Soend. salěmpaj - neusdoek, zweetdoek (eig. doekje dat men over den schouder draagt), sampaj - hangen over; Soend. bělēning - zeer schoon (erf), Soend. Jav. běning - helder, zuiver; Mal. bělakang - achterzijde, achterste deel rug, *bakang ontbreekt, doch vlg. bokong - achterste voren gekeerd, Jav. achterste (billen), Soend. iets zoo achter zich houden dat het niet gezien wordt bobokong - stuit. Mak. boko, Boeg. bok o' - achterdeel, hetgeen achter iemand is; Mal. djěrait - zich aan iets vasthechten, dja(h)it - naaien; Mal. bělalang - sprinkhaan, Jav. walang; Mal. gěleber - omgekruld neerhangen, Soend. geber - lel, v. e. haan; Jav. halskwab (rund); Mal. pěřekat - lijm, cement, pěkat - dik, v. vloeistoffen, in den wortel kět ligt de beteekenis „aaneen”. Day. salampai - over den schouder of om den hals gedragen doek, *sumpai ontbr., Mal. sampai - hangen op, over = Soend., Day. sampaj; baladau - kleine, tweesnijdende dolk, vgl. mandau - zwaard; garigir - horizontale balken of latten aan de wanden v. e. huis, Soend. gigir - zijde; Day. karait, krait - ergens mee vervlochten, ergens in verwickeld, meegedaan hebben, Mal., Soend. kait - haak; Day. baruntong - afgebroken, Jav. buntung - *idem*; Day. salisih - verkeerd, Jav. sisih - ernaast.

Wanneer het infix woordvormend optreedt, niet als meervoud, schijnt het in het Dayaksch steeds breed te worden uitgesproken: -al-, -ar-.

Tont. kěřesut - de naar boven uitpuilende rimpel op het lichaam, ontstaan door stevig binden, Ts. kěsut - de pit uit een vrucht, de etter uit een wond drukken; kolowit, Ts. kalawit - werpspies met tanden met weerhaken, kowit, Ts. koit - bamboe, gebruikt bij godsd. feesten om er water in te doen, aldus genoemd omdat het open einde schuins is afgesneden; kura'is - totaal gebrek hebben aan iets zoodat het als het ware geheel is weggevaagd, ka'is - vegen, openkappen; kě'kěs - vleesch enz. in blad gewikkeld, goed stijf met een touw omwonden, kalě'kěs - soort tor, naam gegeven naar de gele strepen die rondom haar lichaam loopen en waarmede het dier als omwonden is; waru'mbu' - wond in het oor, wu'mbu' - een klein gat. Kolowit, kura'is, kalě'kěs kan men ook als

sterke vormen opvatten; Ibg. *ku ra ma j* - vingers, Bis. Hil. *ka ma j* - hand, Iwt. vingers, Bis., Bkl. iemand roepen door met de hand te wuiven. Wortel is *pa j*, genasaleerd, *ma j*. Iwt. *pa j pa j* - iemand roepen door met de hand te wuiven, Soend. *gu pa j* - *idem* door met de hand te wenken, Tag. *pa j pa j* - waaïen, Tag. *ka pa j* - de hand bewegen, enz.; *ka la ba w* - buffel, Jav. *kě bo*, Mal. *kě r ba u*, Bat. Kar. *kě r bo*, Tag. *ka ba w* - spieren (nervio) v. d. buffel; *ka li wa* - linkerhand, Jav. *ki wa* - links, linker. Het infix beteekent niet altijd verandering: Tag. *ka la w it* = *ka w it* - haak, Tb. *ka it* - haak en vgl. boven Day. *ka ra it*, Bis. Sam. Ley., Mgd. *ka w it* = *ka hi t* - haak, Bkl. *ka w it* - haak doch *ka la w it* - harpoen; Tag. *sa li ps ip* - iets tusschen huid en vleesch plaatsen, *si ps ip* - zuigen, in den wortel *si p* en nevenvormen ligt de beteekenis „binnengaan, in iets gaan”; Tag. *da la ga* - jonge vrouw, Bis. Sam. Ley., Bkl. *da ra ga* Mal. *da ra* - maagd, Jav. *da ra* - halfvolwassen, Soend. *da ra* - vrouw die haar eerste kind heeft, ook v. dieren; Tag. *pa la ko l* - bijl, **pa ko l* ontbr., in den wortel *ko l*, *ku l* ligt de bet. „slaan op iets zóó dat geraas gemaakt wordt”, Soend. *ta ko l* - met een voorwerp slaan, bv. op een slaginstrument, Jav. *ku ku l* - sein-blok.

Evenals dat bij de infixen *m* en *n* het geval was, komen *r* en *l* ook in wortels geïnfigeerd voor. Voor wat het maken van sterke vormen van wortels betreft, kan op de Soendasche umpak basa gewezen worden. Het infix bestaat uit de enkele consonant en *r* en *l* zijn gelijkwaardig. In het artikel over de Soendasche umpak basa waarheen verder wordt verwezen (deel 102 dezer Bijdragen blz. 81 v.v.) is reeds opgemerkt dat er tusschen gewonen en sterken vorm nauwelijks verschil is. Dit laat zich begrijpen daar het aanwenden van umpak basa op zichzelf reeds een emphatische wijze van zich uit te drukken is.

Het invoegen van *r* en *l* in *wortels* tot vorming van nieuwe woorden komt eveneens en op zeer uitgebreide schaal voor. In dit geval is het infix steeds vocaal + *r*, vocaal + *l* en zijn *l* en *r* niet gelijk te stellen. Een verschil met grondwoorden is dat de keuze van klinker tot de beteekenis bijdraagt. 't Is dus niet zoo dat de eene taal bv. -al- infigeert en een andere in hetzelfde geval -ël- en in eenzelfde taal heeft -al- een andere uitwerking dan -ël-, dan -ul- enz.

Voorbeelden:

Javaansch *djaluk* - om iets vragen, is wortel *djuk* met infix -al-, and *juk* - borgen; *bělak* (ěn) - kloven hebben, in huid v. hand of voet, wortel *bak*, *babak* - rauw, ontveld, doorgereden, *bubak* - den grond omwoelen, *rombak*, *rumbak* - verbroken, *běbak* - tot gruis stampen, in den wortel *bak* ligt de beteekenis „uit elkaar gaan” (er is meer dan één wortel *bak*); *giras* - schuw, wild, *gagas* - zeer ontroerd, door een gedachte gekweld, Soend. zeer bewogen, *inggis* - beangst, in de wortels *gas*, *gis* ligt de beteekenis van „bewogen, getroffen, van het gemoed”; *turut* - volgend, *tut* - volgend, O.-Jav. *tūt*, de omgekeerde ontwikkeling, van *turut* tot *tut* komt mij onaannemelijk voor: *tjulat* - voortspringen, Soend. *luntjat* - springen, *butjat* - doorbreken, uiteenbarsten), Jav. *pětjat* - afgescheiden worden v. iets dat aan iets anders verbonden en ermee vereenigd was, losgemaakt uit verband, in den wortel *tjat* ligt de bet. „zich losmaken, v. iets wegspringen”; *kurěb* - holle onderzijde, *kěkěb* - los, bol deksel op rijststoommand, *tangkěb* - overslaande klep, in den wortel ligt de beteekenis „afdekkend met bolle zijde onder”. Verwant is *kub*: Filipp. *kulob* - onderste boven, *Tangkubanparahu* - de bekende berg die er als een omgekeerde prauw uitziet. Variant is *kēm*: *těkēm* - toegesloten hand.

Soend. *djarah* - in het wild loopende (buffels), *randjah* - v. dieren, in een aanplant komen en daar schade aanrichten, *djadjah* - de ronde doen, Mal. *měndjaraħi* - plunderen, rooven in den oorlog, wortel *djah*; *djirět* - strik v. touw om dieren te vangen, afleidingen van *djět* ontbreken in het Soend., Mal. *djěrat* - strik, strop; vgl. van wortel *djot*: *kodjot* - zich verstrikken en tuimelen, *gěndjot* - een snellen ruk aan iets doen, *ěndjot* - snelle beweging vóór- en achterwaarts verrichten, u.b. *njod*, van trekken a. e. sigaar gezegd; *djolor* - lang uitgestrekt liggen, *londjor* - uitgestrekt liggen, met verwante wortels: *sanghundjar* - zitten met uitgestrekte beenen, *badjěr* - boonestaak, tuinstok, *lōndjör* - lang en recht, *udjur* - in het lang, in alle wortels ligt de beteekenis van iets dat een zekere strekking heeft, hierbij sluiten aan: Mal. *djělar* (wortel *djěr*) - uitgestrekt liggen, b.v. een slang, *djulur* - recht vooruit steken; *gěrung* - grommen, kreunen, stenen, *harěgung*, sterke vorm van *hěgung* - stenen, *děgung* - hangende gamėlan, *gung*, u.b. (slaat de gong). Nevenvormen zijn *harěgēm*, *gěrēm*, wortel *gēm*. Cf. Tb. *tunggogong* - suizen, gonzen, fluiten, Soend. *gonggong* - blaffen, *goong* (met vocaal splitsing) - een gong.

Maleisch *bilas* - afspoelen, uitspoelen, de wortel is *bas* - eraf, weg, *babas* - afgedreven, verstrooid, *bebas* - vrij, onbelemmerd, Jav. *bibas* - op, *kēbas* - afslaan v. stof of vuil der kleederen; *djalir* - vloeien, vooral v. gesmolten metaal, Jav. *djir* - smelten door hitte of vuur, *bandjin* - hoogwater; *galir* - los zittend, goed glijdend, wortel is *gir*, waarvan geen andere afleidingen bekend zijn, wel van nevenwortels: *legar* - ruimte om zich te kunnen verroeren, Soend. *logor* - los zittend, *unggēr* - los staan (tand, boom enz.), de beteekenis van den wortel is „los staan, met ruimte”; zie verder boven blz. 301 bij Tag. s.v. *galagad*; *kurung* - kooi, wortel is *kung*: *bēngkung* - omgebogen, Jav. *bakungkung* - tijgerval, *kungkung* - gevangen houden, Soend. *djungkung* - gebukt, *djukung* - een vaartuig (naar oplopenden voor- en achtersteven), B.M. (i) - *tengkong* - boogsgewijze gemaakt, Tag. *lukóng* - concaaf, een variant van den zelfden wortel is *kuk*, dit komt meer voor, tenuis of muta en homonyme nasaal wisselen als slotconsonant van wortels (boven, Jav. s.v. *kurēb*, *kēb* = *kēm*), Mal. *kuk* - *juk* voor lastdieren, Soend. *kuuk* (met vocaalsplitsing) - engerling, *kukukuk* (Wb. *kukuk* - fleschvormige *kalebas*).

Day. *kalong* - omsingeld, wortel is *kong* (= elders *kung*), *bangkong* - schedel, *babengkong* - krom, *kurong* - opgesloten; *ingkok* - krom. Verwante wortels zijn *kang*, *kēng*, *king*, *keng*, *kong*, waarvan vele afleidingen; in allen ligt de beteekenis „gekromd”. Cf. Khm. *kang* - rad, St. *kong*. Zie verder boven blz. 282 s.v. *mangkuk*; *karap* - gegrepen. Wortel is *kap*, *singkap* Day., B.M., Pon., Bent., Tons. *singkap* - vatten, B.M. *kulikap* - schutbladeren, Day. *kakap* - bevoelen, betasten. De nevenwortels hebben dezelfde beteekenis: Bis. *dakop*, Tag. *dakip* (wortel *kēp*) - pakken, enz.

Tont. *kiring* - gezegd v. e. arm die niet meer recht kan gestrekt worden, kromgetrokken vingers, wortel is *king*, nevenvorm van *kung*, waarvoor men zie Mal. *kurung*; *kuris* - scheren, wortel is *kis* waarvan *ki'kis* - vijl, Tb. *kiskis* - afkrabben, afscheren, *kērēs* - ompakken, omwikkelen, wortel is *kēs* waarvan *kē'kēs*, Tons. *kēskēs* - vleesch, tabak, visch, in blad gewikkeld en goed stijf met een touw omwonden, *wawa'kēs* (v. *wa'kēs*) - datgene waarmee men iets vastbindt; verwant is *kus*, Mal. Jav. *bungkus* - inpakken; *sērēp* - doordringen tot in alle deelen van iets, wortel is *sēp* waarvan Tont. *sē'sēp* = opzuigen. De wortel

met nevenwortels is zeer verbreid, de beteekenis is „indringen, in iets gaan”.

Tag. *pulong* - menigte, in den wortel *pung* ligt de beteekenis „bijeengbrengen, verzamelen, Jav. Soend. *gampung* - aren lezen, Soend. *pangpung* - in menigte komen, Soend. *gempung* - zich verzamelen. De nasalen *n* en *ng* wisselen als slotconsonant: Jav. *impun*, Soend. *impung* - verzamelen, Tag. *kampóng* = *kampón* - clan, stam, volgeling; *gilid*, *tagilid* - zijde, wortel is *gir*, Jav. *pinggir* - rand, kant, Jav. *gigir* - rug, bergrug, Soend. *gigir* - zijde, Jav. *lingir* (met genasaleerden wortel) - scherpe rand, ribbe; *palad* - handpalm, Soend., Daj. *ampar* - uitgestrekt, gespreid, Soend. *lampar* - zich ver uitstrekken, *gẽmpar* - uitgestrekt nederliggen, Jav. *lẽmpar* - vlak, ruim en effen; *pulot* - opgepikt, van een wortel *pot* (*put*), Jav. *djuput* - nemen, wegnemen, Mal. *djẽmput* - met de vingers iets nemen; Tag., Bis. *palaj*, Ilk. *pagaj*, Bkl. *paroj*, *palaj*, Png. *pagéj*, Pmp. *pale*, Iwt. *paráj*, Soend. *pare* - rijst in de aar (*padi*). Ik houd het ervoor dat dit met infix -*ar*- is afgeleid van een wortel *paj*, *poj*, cf. Khm. *pāj* - bereide rijst, Bhn. *poi*. — 't Verschil in beteekenis maakt de gelijkstelling onzeker, maar zulke overgangen van beteekenis zijn niet uitgesloten, bv. Soend. *huma* - droog rijstveld op boschgrond, Gaj. *umö-sawah*, Soend. *mejong* - tijger, doch gewestelijk kat. Een voorbeeld dat palatale en gutturale *r* verward zijn levert Tag. *pigís* - samendrukken = wortel *pis* met infix -*ig*-, Bkl. *piris*, vgl. Jav. *děpis* - plat weggedoken, Austr. *tipis*, *ipis* - dun, Jav. *pipis* - fijngeveven, op wrijfsteen. Voorts Tag. *pigit* - nauw, Bis. Seb. *pig'it* - iemands hand drukken, wortel is *pit*, waarin de beteekenis „drukken, knijpen” ligt. Een enkel maal komt in het Tag. vocaal + *r* voor: *kurok* - kuikens roepen (algemeen Filippijnsch), van den wortel *kok*, Jav. *kokok* - geklok v. hanen en hennen, Tag. *kukook* - kakelen; Tag. *tigis* - sap dat uit de kokospalm vloeit, Mal. *tiris* - doorsijpelen, wortel is *tis*, waarvan Tag. *titis* - vloeien v. h. zweet, druppel vóór druppel, Day. Tont. afdruipen.

Evenals voor de infixen *m* en *n* geconstateerd werd, blijken de infixen *r* en *l* op dezelfde wijze als dat bij grondwoorden het geval is, in een vroeger stadium der taal in wortels te zijn ingevoegd, de aldus geïnfigeerde wortels zijn grondwoorden geworden.

c. Suffixen.

Er zijn slechts een paar voorbeelden te noemen van wortels waaraan een suffix zóó is vergroeid dat zij thans grondwoorden vormen, nl. Jav. *lijan* - ander, anders, van den wortel *li + an* (V. G. V 50) en Jav. Soend. *kětan* - kleefrijst, van *kět + -an*, *kět*, variant van *kit* (blz. 297) „aan elkaar verbonden, dicht bij elkaar, cf. Soend. *likět* - kleven, Jav. *rukět* - nauw verbonden, enz. De suffixen behooren tot een later stadium van ontwikkeling der Austronésische talen.

Het maken van afleidingen door affigeeering van wortels moet geschied zijn in een vroeger tijdperk van het Austronésisch, toen de wortel aansprak als later en nu nog het grondwoord. Men kan hier een vergelijking maken met de Austro-aziatische talen die, in haar ontwikkeling bij de Austronésische achtergebleven, aan den wortel als zelfstandig gebruikt woord nog een ruime plaats toekennen.

III. *Herhaling en reduplicatie.*

Als tweede wijze waarop grondwoorden van wortels zijn afgeleid, noemden wij de herhaling en de reduplicatie.

Herhaling en reduplicatie van grondwoorden zijn in schier alle Austronésische talen nog in zwang of uit het verleden bekend. Van dezen heeft woordherhaling in het algemeen versterkende of verzwakkende beteekenis. De eerste ligt voor de hand: wordt een woord herhaald, dan valt daarop de aandacht, 't begrip zet uit en wordt een meervoud of een intensief. Minder gemakkelijk te begrijpen is het dat de herhaling ook verzwakkend werkt. Men schijnt zich hierbij te moeten voorstellen dat het begrip, door het te herhalen als het ware buiten zijn begrenzing tredende, daardoor minder scherp omlijnd wordt, 't wordt vager, zwakker. De verandering welke de herhaling teweeg brengt, is voor alle woordsoorten niet dezelfde en ook in de verschillende talen ongelijk. Herhaling van een werkwoord kan beteekenen, als zij versterkend werkt, dat de handeling meer dan eens geschiedt, een meervoud dus, maar ook dat zij intensiever plaats vindt, beide begrippen gaan gemakkelijk in elkaar over. Bij substantieven daarentegen vormt de herhaling een meervoud, niet als collectief maar als een verscheidenheid gezien. De verzwakkende beteekenis uit zich bij beide woordsoorten ongeveer op dezelfde wijze. De adjectieven sluiten zich hierbij aan. Hier volgen enkele voorbeelden:

Herhaling van een adjectief kan een meervoud zijn, bv. Mal. *roe-*

mah jang bĕsar bĕsar - verscheidene huizen, allemaal groot, doch verzwakkende beteekenis komt ook voor, bv. Tont. *se kaju an duruan rangka-rangka' se ang kuntung kuntung ja kolĕ-kolĕk* - de boomen aan de kust zijn tamelijk hoog, die in de bergstreken (meervoud!) zijn nog al laag (Adriani, Tontemboansche spraakkunst blz. 47)¹). Uit deze voorbeelden blijkt tevens dat bij de woordherhaling klankwijzigingen kunnen optreden zóó dat zij niet volkomen is. Dergelijke wijzigingen, in verschillende talen voorkomende en van uiteenloopen den aard, raken het principe der herhaling niet en kunnen daarom hier onbesproken blijven.

Herhaling van een substantief kan diminutieve beteekenis hebben in het Makassaarsch en Boegineesch, bv. Mak. *montjong* - berg, *montjongmontjong* - heuvel; Boeg. *bola* - huis, *bolabola* - huisje, kribbe.

In deze talen komt ook diminutieve beteekenis van werkwoorden voor, bv. Mak. *renreng* - bij de hand leiden, *renrengrengreng* - zachtjes bij de hand leiden; Boeg. *ma'djama* - betasten, *ma'djamadjama* - slechts even betasten. 't Zelfde in het F.: *yana-yana* - los gevlochten, *yana* = Indon. *anam* - vlechten (V. G. V 100). Daartegenover staat versterkende beteekenis die eveneens bekend is, bv. Mak. *kalatta'* - bijten, *kala kalatta'* - met kracht bijten; Boeg. *ma'sappa'* - zoeken, *ma'sappa' sappa'* - gedurig zoeken. Het verschil in beteekenis, nl. verzwakkend of versterkend, wordt uitgedrukt door den toon waarop het herhaalde woord uitgesproken wordt (Matthes, Boegineesche spraakkunst blz. 116 - 's-Gravenhage 1875).

Van adjectieven geldt hetzelfde, bv. Mak. *kammu* - warm, *kammukammu* - lauw, v. versterkende bet. geen voorbeelden, Boeg. *pĕlla* - warm, *pĕllapĕlla* - zeer warm, *unji'* - geel, *unji'unji'* - geelachtig, een weinig geel.

² Nog een ander gebruik van de herhaling gemaakt is om van een werkwoord een substantief te maken, bv. Mak. *anang gw.* - vlechten, *ananganang* - vlechtwerk, horde; Boeg. *tanĕng gw.* - planten, *tanĕngtanĕng* - plantgewas, boom; omgekeerd worden van adjectieven door herhaling werkw. gemaakt: Mak. *tinggi-tinggina pi bulang*, terwijl de maan nog hoog aan den hemel staat.

In het Soendaasch werkt de herhaling van een werkwoord versterkend, bv. *ngabedjakön* - iets berichten, *ngabedja-bedjakön* -

¹ De titel luidt: N. Adriani en M. L. Adriani-Gunning, Eenige hoofdstukken uit de spraakkunst van het Tontemboansch. — 's-Gravenhage 1908.

rondbazuinen. (De affixen plegen niet mede te worden herhaald, geschiedt dit toch, dan is de versterking krachtiger.)

Herhaling van een substantief is een meervoud met verscheidenheid, er zijn echter voorbeelden dat zij verzwakkend werkt, bv. *ilat* - tong, *ilat ilat* - evenaar van een weegschaal. Er is een waarneembaar verschil in intonatie in de twee gevallen, in het eerste geval is er ook een hiaat. De uitspraak van het herhaalde woord in verzwakkende beteekenis staat met woorden die steeds herhaald worden zooals *alun alun* gelijk. 't Maken van zulke fijne onderscheiden is één der schoonheden der Indonesische talen.

In het Fidji kan de herhaling van een substantief diminutief zijn, bv. *buke* - berg, *bukebuke* - een kleine berg; ook versterkend: *manu-manu* - gevogelte, *manu* ontbreekt.

De *reduplicatie* zou men een onvolkomen herhaling kunnen noemen.

Een gereduplicateerd werkwoord drukt vaak uit dat de handeling zich herhaalt maar deze herhalingen worden tezamen als één beeld gezien. Stelt men de herhaling als een rij evenwijdige, los van elkan- der staande lijnen voor, dan is de gereduplicateerde vorm een zigzag- lijn, bv. Soend. *tjarita* - verhalen, een verhaal doen, *tjatjarita* - aller- lei verhalen. In het Tontemboan zijn de met reduplicatie gevormde zelfstandige naamwoorden zonder uitzondering werktuignamen, bv. *ělēp* - drank, dat waarmee men drinkt, Adjectieven met reduplicatie en achtervoegsel *-an* hebben de beteekenis van een betrekkelijk over- treffenden trap, bv. *lambat* - lang, *lalambatan* - zeer lang. In het Soendaasch kan de reduplicatie van een werkwoord reflexieve betee- kenis hebben, bv. *batěk* - uitrekken, uittrekken, *babatěk* - zich uitrek- ken. Voorts die van een onvolkomen meervoud, bv. *bantu* - helpen, *babantu* - behulpzaam zijn. Een werkwoord kan door reduplicatie o.a. van een substantief gevormd worden en heeft dan de beteekenis „zich bezighouden met, hanteeren”, bv. *běbědil* - met een geweer (*bědil*) op jacht gaan, *sasapu* - aanvegen (intrans.), *sapu* - bezem, van een transitief: *nitah* - iemand bevelen, *titah* - bevel, *ninitah* - iemand be- velen uitdeelen.

Reduplicatie + *-an* vormt collectieve werkwoorden, van de vorige slechts hierin onderscheiden dat *-an* een meervoudig element toevoegt, bv. *papanahan* - met pijl en boog schieten, van *panah* - pijl en boog, voorts kan de beteekenis die van een nabootsing zijn, bv. *wawarungan* - waroenkje spelen, van *warung*. Zoo ook bij substantieven, bv. *gugun- gungan* - kunstmatig heuveltje, van *gunung* - berg.

Zelfstandige naamwoorden met reduplicatie zonder meer van substantieven gevormd kunnen beteekenen „iets wat niet is wat het grondwoord aangeeft maar daaraan doet denken”, bv. *lilingga* - knop van een houten klots, van *lingga* - de phallus, voorwerp van vereering. Van het grondwoord van een werkwoord afgeleid is de beteekenis „het voorwerp dat een eigenschap vertoont die ook in het werkwoord te vinden is”, bv. *kotjop* - bijeentrekken, dicht doen, *kokotjop* - de voorhuid.

Bij substantieven van adjectieven afgeleid vindt men hetzelfde, bv. *bodas* - wit, *bobodas* - het wit van een ei.

Ten slotte kunnen zelfstandige naamwoorden, door reduplicatie van het grondwoord van een werkwoord afgeleid, instrumentale beteekenis hebben, bv. *kesed* - vegen, *kekese* - voetenveger.

In het Dayaksch vormen herhaling en reduplicatie van adjectieven beiden diminutieven, bv. *hai* - groot, *hahai* - tamelijk groot; *humong* - dom, *humonghumong* - tamelijk dom. Herhaling van een werkwoord bewerkt hetzelfde, bv. *batiroh* - slapen, *batirohtiroh* - een weinig slapen.

Hardeland vermeldt hierbij dat de herhaling met diminutieve beteekenis als één woord uitgesproken wordt, die welke een meervoud aangeeft als twee woorden: *gīlāgīlā* - een weinig dom, *gila gila* - allen dom. Dit is dus als in Soendaasch en Makassaarsch en Boegineesch.

Herhaling van een werkwoord kan ook meervoudige en intensieve beteekenis hebben¹⁾.

Het Iloko kent tweërlei vorm van reduplicatie, 1e. herhaling van de eerste + beginconsonant der tweede lettergreep, zij drukt bij substantieven een meervoud uit, bv. *purak* - dorp, *purpurak* - dorpen, bij adjectieven evenzoo, bv. *dakel* - groot, *dakdakel* - meervoud, bovendien kan de beteekenis een comparatief of superlatief zijn, zoo kan *dakdakel* ook „de grootste” beteekenen. Op werkwoorden toegepast geeft deze reduplicatie een duratief aan, bv. *aglako* - verkoopen, *aglamlako* - verkoopen, handelen in. Deze vorming komt, hoewel zeldzaam, ook in andere Filippijnsche talen voor.

De herhaling der eerste lettergreep vormt duratieve werkwoorden en is met het vorige gelijk te stellen²⁾.

¹⁾ Hardeland, Grammatik der Dayackschen Sprache, blz. 68. — Amsterdam 1858.

²⁾ Harold Williams, Grammatische Skizze der Ilocano-Sprache, blz. 10 v.v. — München 1904.

Dit zijn, in het kort, de beteekenissen die herhaling en reduplicatie van grondwoorden als grammatische figuren kunnen hebben. Voor bijzonderheden moet naar de spraakkunsten verwezen worden.

Nu zijn, als gezegd, herhaling en reduplicatie ook middelen om van wortels grondwoorden te vormen. De vraag is, wat vinden wij van de geschetste werking van beiden in dit geval weder?

In de Filippijnsche talen is het gebruikelijk den wortel te herhalen; het Jav. geeft de voorkeur aan reduplicatie en heeft deze in ruime mate toegepast, het Soendaasch staat tusschen beiden in. Dit wil niet zeggen dat de Filippijnsche talen geen reduplicatie zouden kennen noch het Javaansch de herhaling, er is hier slechts sprake van een gradueel verschil. Maar er volgt toch uit dat tusschen beiden, op wortels toegepast, geen scherp onderscheid is te maken. Eenige voorbeelden mogen dit toelichten.

Tag. *bukbuk* - molm, mijt, Jav. *bubuk*, Soend. *bubuk* - molm, mijt. (Tb. *wukwuk*, Tond. dialectisch *wuwuk*), wortel *wuk* (*buk*).

Tag. *kupkup* - beschermen, beschutten, Jav. *kukup* - met beide handen bijeenstrijken, Soend. *kukup* - werpen over, uitspreiden over, wortel *kup*, bedekken, vgl. met verwanten wortel Soend. *köp* - toedekken, met den arm omvangen.

Tag. *namnam* - smaak, Jav. *njamnam* - *idem*; voor den wortel, zie beneden blz. 317.

Tag. *taktak* - kappen, slaan, schudden, Jav. *tětak* (met klankverzwakking) -- hakken (besnijden), afhakken, *tětək* - afhakken, afsnijden, Soend. *töktök* - hakken, afhakken, Day. *tatak*, Tont. Tb. *taktak*.

Tag. *butbut* - uittrekken, uithalen, Jav. *bubut* - uittrekken; wortel *but* - trekken, Soend. *tjabut* - uitrukken, Jav. *rabut* - uittrekken, lichten, Bat. Mand. *bubut* - uittrekken, v. planten, *butbut* - uittrekken, v. veeren, de onderscheiding is willekeurig en een voorbeeld van differentieering bij verschillend klankverloop.

Tag. *tugtug*, Bis. *tuktuk* - kloppen, slaan, Jav. *tuṭuk* - kloppen, tikken, Soend. *toktok* - kloppen, tikken, in den wortel *tuk* ligt de betekenis „tikken, kloppen”, Soend. *tug* - u.b. *vóór* „iemand het hoofd afslaan”; wortels met tenuis en muta als slotconsonant zijn verwant, zie hiervoor deze Bijdragen dl. 102 blz. 81 v.v..

Tag. *bangbang* - kanaal, afvoerleiding, Soend. *babang* - wegloopen, vlieden, van een wortel *bang*, waarin de betekenis „zich

snel verwijderen" ligt, cf. Soend. *babang* - wegloopen, zich naar elders begeven en niet terugkeeren.

Tag. *dinding* en *dingding* - wand, Jav. *ḍiṇḍiṇḍi* - scherm, schut, Soend. *dingding* - wand, de Javaansche vorm kan zoowel uit **ḍiṇḍiṇḍi* zijn geassimileerd als **ḍiḍiṇḍi* zijn met prenasaleering van *ḍiṇḍi*; de beteekenis van den wortel is onzeker.

Tag. *tiktik* - spionneeren, op de loer liggen, Jav. *titik* - opsporen, Soend. *titik* - nauwkeurig onderzoeken; wortel onbekend.

Tag. *luslus* - loswinden, losmaken, Jav. *lolos* - lostrekken, Soend. *lolos* en *roros* - een wind laten, uitknijpen, wortel *los*, in het Soend. u.b. bij *maot* - sterven, in *dit* - vertrekken.

Tag. *siksik* - tegen elkaar drukken, Jav. *sēsēg* - dicht op elkaar (zijn), Soend. *sēsēk* - *idem*, opeendringen, Tb. *sěksěk* - dicht aan elkander.

Tag. *bugbug* - kapot stooten, beschadigen, wonden, Jav. *bo-brok* - vervallen, bouwvallig, in puin, Soend. *bokbrok* - oud en vervallen, *brok* is een versterkte wortel van *bok*. Nagenoeg gelijkwaardig zijn *bro*, u.b. *vóór*: *pöpös* (breken, v. aardewerk), neerkomen v. e. *fluim*, *tōdamang* (ziek worden, instorten), *bru*, u.b. *vóór*: vallen, *brug*, u.b. *vóór*: vallen, *bug*, u.b. *vóór*: zich neerleggen om te slapen, *buk* - u.b. *vóór*: houwen. Bij de vorming van grondwoorden door herhaling en reduplicatie van een wortel wordt deze vaak versterkt, doch als regel alleen de wortel zelf.

Tag. *dagdag* - vermeerderen, vergrooten, Jav. *djadjag* - ferm van houding, manhaftig, Soend. *djagdjag* - (weder) krachtig, gezond; de wortel is *djag* - overeind, cf. Soend. *tandjag* - houding, variant is *djěg*: *adjěg* Jav. vast, onveranderlijk, Soend. recht overeind.

Tag. *laglag* - vallen, Soend. *ragrag* en *rarag* - *idem*, de wortel *rag* beteekent „vallen”, Soend. *purag* - vallen, Tag. *hulog* (wortel *lug* = *rug*) - vallen.

Tag. *kikil*, Bis. *kilkil* - vijl, rasp, Jav. *kikir* - vijl, Soend. *kikir* - *idem*; het Tagalog toont hier reduplicatie, zoo ook Tag. *bubung* - dakvorst, Jav. *wuwung* - *idem*, Soend. *wuwung* - *idem*; in den wortel ligt de beteekenis „schut”.

Tab. *bibig* - mond, Jav. *bibir* - de lippen, Soend. *biwir* - *idem*; wortel onbekend.

Tag. *tatal* - spaander, splinter; Jav. Soend. *idem*; de beteekenis van den wortel wordt duidelijk uit Tb. *kētil* - afschilferen.

Vergelijk nog:

Jav. *tjětjak* (met klankverzwakking) - huishagedis, Soend. *tjaktjak* - *idem*; er is meer als één wortel *tjak*, welke hier aanwezig is, valt niet te zeggen.

Jav. *děděg* - dicht opeen, v. mensen, Soend. *dög dög* - te hoop loopen.

Jav. *djudjug* - zich rechtstreeks ergens heen bewegen, Soend. *djug djug* - *idem*; wortel is *djug*, in het Soend. u.b. bij *datang* - aangekomen, *disumpit* - met het blaasroer geschoten, *katejoh* - benedenwaarts (gevallen).

Soend. *běgběg* en *běběg* - bekommerd, bezwaard.

Een zeldzaam voorbeeld dat het Jav. herhaalt, het Soend. redupliceert is Jav. *kulkul* - seinblok, Soend. *kohkol*, in geval van reduplicatie wordt vaak een *h* ingeschoven, wat den vorm emphatischer maakt; er is een wortel *kul* die „slaan met geraas maken” beteekent, Mal. Bat. Day. *pukul* - slaan, Tag. *pukol* - werpen, Soend. *takol* - op iets slaan, b.v. een gong.

Van alles wat herhaling en reduplicatie, op grondwoorden toegepast, teweeg kunnen brengen (waarvan boven een kort overzicht werd gegeven) blijkt bij deze herhaalde en geredupliceerde wortels niets. 't Is waar dat de herhaling of de reduplicatie een andere beteekenis dan den wortel hebben kunnen maar van een bepaalde werking is geen sprake. 't Eenige wat men er van zeggen kan is dat in het aldus gevormde grondwoord iets van de beteekenis van den wortel is terug te vinden maar vaste lijnen zijn niet te trekken.

Een zeer merkwaardig verschijnsel is het dat niet alleen zuivere wortels maar ook hun genasaleerde vormen dienen om er door herhaling of reduplicatie grondwoorden van te vormen.

Hierbeneden worden voorbeelden gegeven die dit kunnen toelichten. Uit den aard der zaak worden de wortels gegeven volgens de heden-daagsche uitspraak in de opgegeven taal. De grondtaal week daar van af. Er bestaat echter omtrent het klankstelsel dier grondtaal te veel onzekerheid om wortels in grondtaalvorm te kunnen reconstrueeren, nog daargelaten dat het woord „grondtaal” gemakshalve gebezigd wordt voor een taal die uit verschillende dialecten bestond. Voor het doel hetwelk wij ons hier stellen, levert dit echter geen bezwaar op. Wanneer bv. naast elkaar gesteld worden: *muk* en *buk*, wil dit zeggen dat die wortel in de grondtaal welke thans in de vermelde taal *buk* luidt als genasaleerde vorm *muk* heeft. Hij kan *buk* of *wuk* geweest zijn en bij dit laatste is dan nog tweërlei

uitspraak van de *w* mogelijk, als de Nederlandsche of als de Engelsche *w*. Doch aangezien de beginconsonant van een zuiveren wortel nooit op een nasaal teruggaat, blijft de vergelijking: wortel met zuivere beginconsonant tegenover die met de homonyme nasaal beginnende, dus de genasaleerde wortel, haar waarde behouden.

't Is a priori niet te zeggen of een door herhaling of reduplicatie van een genasaleerden wortel gevormd grondwoord uit de grondtaal stamt of een product van latere ontwikkeling in één der talen welke van haar afstammen is. Wanneer men vindt van den wortel *djěng* (blz. 318) Soend. *djöng*, Png. *něngněng*, Mak. *djandjang*, Boeg. *njěnnjěng*, dan is het bestaan van beide vormen, t. w. grondwoord uit herhaling van den zuiveren wortel bestaande en grondwoord door herhaling van den genasaleerden wortel gevormd, waarschijnlijk; wanneer over het geheele taalgebied, met inbegrip van het Fidji, *nana h* - etter wordt gezegd, terwijl de wortel *dah* is (blz. 317), dan is het bestaan van den genasaleerden vorm in de grondtaal zeker; omgekeerd, wanneer het Tont. *sě'sěp* - opzuigen, bezit, wat wijd verbreid is, maar daarnaast nog *ně'něp*, waarvan de afleiding *numěněp* een klein verschil in beteekenis met *sěsěp* toont, dan moet de mogelijkheid worden aangenomen dat de genasaleerde vorm in het Tont. is ontstaan.

In het algemeen kan men dus zeggen dat de nasaleering van wortels in de grondtaal haar aanvang heeft genomen en in de loten welke van haar afstammen is voortgezet. Dit is ook wat men verwachten kon; waar het verschijnsel der genasaleerde wortels over het geheele taalgebied voorkomt, moet de oorsprong in de grondtaal gezocht worden. 't Komt mij — de verbreiding dezer vormen in aanmerking genomen — voor dat de meeste nasaleeringen op de grondtaal teruggaan.

De voorbeelden mogen thans volgen.

BAJ, MAJ. Soend. *marahmaj* - stralen van genoeg, van het gelaat, glore, met reduplicatie en versterkend infix *-ar-* gevormd van *maj*; in geval van reduplicatie wordt in het Soend. tusschen reduplicator en wortel somtijds *h* ingevoegd, wat den vorm emphatischer maakt; Soend. *barabaj* - stralen, glore, flikkeren.

BANG, MANG. O.Jav. *mangmang* - eed en vloek, Bat. Mand. eedsformulier, formuliergebed, Bat. Kar. formulier, eedformule, formule om bv. de gevolgen van een boozen droom te bezweren, N.Jav. *ěbang* - toezegging, belofte, *bangbang* - *idem*, in onbepaalden

- zin. „De algemeene zin van mang mang en bang bang zal wel wezen „luid roepen” (V. G. VI 301). Vgl. nog Boeg. *ma mē* - voortdurend gegons eener menigte, ook *van bissu-gezag gezegd*. BĚK (WĚK), MĚK. Png. *měkměk* - verpulverd, Jav., Soend. *běběk* gw. - fijn stampen, Tont. *wě'm běk* - stampen¹⁾.
- BĚNG, MĚNG. Soend. *mělěngměng* - onduidelijk, als in een nevel, Tb. *rimběngběng* - donker (*ririmběngběngěn* - duizelen, duizelig), Tont. *rimběimběng* - *idem*.
- BIS, MIS. Soend. *bibis*, Bis. *bisbis* - met water sprenkelen, Soend. *biribis*, sterke vorm van **biḥis* - motregen, Jav. *grimis*, Soend. *girimis* - motregen. — Soend. *mimis* - hagel (om mee te schieten) behoort bij wortel *wis*, zie hier achter.
- I BO, MO. Tag. *mum o* - kleine kruimels, kleine beetjes, Png. *stomp*, v. d. tanden v. e. zaag, Pmp. *mum u* - kleine deeltjes brood, zaagsel, stof enz., Tb. Jav. *bobo* - vermolmd, maar Tb. *riwuw u* - molmig, *moo m o* - rijstkruimels. In de Filippijnsche talen worden *u* en *o* aanhoudend verward, 't Tb. onderscheidt beide klanken, doch hier loopen zij door elkaar.
- II BO, MO. Bis. *mum o* - zijn gezicht tegen den grond stooten, Soend. *bro, bru*, versterkte wortels met beteekenis „neerkomen op, vallen op”, Soend. *tamb ru* - nederploffen.
- III BO, MO. O.Jav. *momo* - dwaas, Sang. *idem*, onnoozele, gebruikt door een moeder tot haar kind, z.v.a. jongenlief, *i mom o*, z.v.a. 't jongske (door een ouderen broeder v. e. jongeren gezegd), Mangarewan *mum u* - een dwaas (Tregear), Tag. *bobo* - paljas, Bis. *idem*, lievelingsnaampje voor vrouwen.
- BUK (WUK), MUK. Bat. Mand. *mumuk* - molm, Bat. Kar. half vermolmd, v. hout, Ilk. *muk mók* - restjes, Tag. *bukbuk* - mijt, molm, Jav. *bubuk* - *idem*, Bis. *bukbok* - *idem*, verpulveren²⁾, Bkl. *bokbok* - houtmolm, Tb. *wukwuk* - verrotten, v. hout of bamboe; Khm. *buk* - verrot (hout).
- BUNG, MUNG. Mak. *mu'mung* - stug, Bar. *mum u* - stil zwijgend, niet meedoende aan vroolijkheid, van een wortel *bung*, cf. Soend. *ěmbung* - het vertikken; een herhaling of reduplicatie van den zuiveren wortel in deze beteekenis is mij niet bekend.

¹⁾ Hoogstwaarschijnlijk behoort hier ook toe Ilk. *mekmék* - fijnheid v. verpoederd materiaal, verpulveren. In de orthographie van het Iloko wordt geen onderscheid gemaakt tusschen *e* en *ě*, maar de *pěpět* komt vóór gutturalen (en nog in andere gevallen) voor.

²⁾ In het Bis. is *o* de representant van de *pěpět*, *buk* en *běk* worden dus eensluidend, cf. BĚK, MĚK.

- BUR, MUR. Bat. Tob. *burbur* - aanslibben, Bat. Mand. *mumur* - aanslibbing, aangeslibd zand.
- BUT, MUT. Bat. Mand. *mumut* - oud, versleten, Mal. *bubut* (Wb. s.v. *mubut*, dat de actieve vorm is, *mě* - is afgevallen, wat in het Maleisch zelden voorkomt) en *mumut* - verlegen, v. papier bv., licht breekbaar.
- DAH, NAH. Austron. *nanah* - etter, Soend. *budah* - schuim, bobbel (op kokend water), Jav. *bědah* - opengebroken, doorbroken, Soend. *sěndah* - baar, Mal. *ludah* - speeksel. Van verwanten wortel: Jav. *duduh* - uitgeperst sap, v. vruchten (met dentale *d*! de verandering is misschien uit differentieëring met *duḍuh* - omkappen v. rijststroo, te verklaren); Soend. *uduh* - week, papperig, *tjiduh* Jav. *idu, idoh* - zeever; Bat. Mand. *sidadā* - puistjes op het gelaat; Sas. *dadah* - dun vloeibaar (v. lijm). Cf. Khm. *khduh* - etter, Bahn. *dak-duh*, St. *tōh*.
- DAM, NAM (DJAM, NJAM). Tag., Bis. *namnam* - smaak, proeven, Ilk. *nanam* - smaak, *namnam* - proeven, Ibg. *nananam* (uit *namnam*) - goed smaken. Tont. *nanam* - smaak, lekker van smaak, Bat. Kar. *nanam* - smaak, Bat. Mand. proeven, Jav. *njam-njamě* - de smaak v. iets in den mond beet hebben, Mal. *namnam* - een vruchtboom, voor *njamnjam*, in het Mal. wisselen *n* en *nj* aan het begin van een woord, Tag. *damdā* - gevoel, ook v. pijn.
- DANG, NANG; DING, NING. Soend. Jav. *nangning* - muzikale klanken, Soend. *dangding* - *idem*, melodie; Soend. *nangnang* - geluid v. e. bel.
- DENG, NENG. Soend. Jav. *neng*, ook: *nengneng* - muzikale klank, Tb. *dengdeng* - klinken (met bepaalden klank).
- DĚNG, NĚNG. Tb. *něngněng* - suizen, blazen, *děngděng* - dof klinken.
- DUNG, NUNG; DONG, NONG. Jav. *ḍung, ḍong*, ook herhaald, klankna-bootsing der eindvocalen van *pada*'s, Jav. *ḍungḍung* - Turksche trom, *nung, nong* - klankna-bootsing van het geluid van de *gāmēlan*, *nongnonggung* - *idem*. Vgl. nog Soend. *madung-dungkön* - „dung, dung!” slaan op de *këndang*.
- DĚR, NĚR. Soend. *nōhnör* - bol, rond, de wortel is *děr* (*dör*), aanwezig in Soend. *bunděr* - rond, *buděr* en *budör* - rond omheen, omtrek, *iděr* - rondgaan.
- DIS, NIS. Tag. *nisnís* - versleten, ontrafeld, afwrijven, Bis. *nis-nis* - schoon door afvegen, wrijven, Ilk. *nisnís* - keukenlap,

- Png. *nisnis* - borstel, Jav. *ḍiḍis* - naar ongedierte zoeken, *blinḍis* - geheel kaal, naakt, geplunderd, Soend. *lěḍis* - geheel op, Tb. *pěḍis* - verslinden.
- I DJAK, NJAK. Bat. Mand. *njaknjak* - overal bekend, Jav. *dja-mak* (met infix -am-, zie boven blz. 296) — algemeen, gemeenlijk, *sadjak* - iemands eigen manier v. iets te doen, dus: zijn gewoonte, zooals algemeen van hem bekend is, Mal. *sěḍjak* - sedert, sinds (het moment van bekend worden, het moment van gebeuren).
- II DJAK, NJAK. Day. *njanjak* - vroolijk zijn, v. velen. (In het Dayaksch vertoont de geredupliceerde vorm wel eens meervoudige betekenis), *handjak* - vroolijk zijn, wortel *djak*. Misschien is hiertoe ook te rekenen: Bat. Mand. *djakdjak* - een klaterend geluid maken, v. water.
- DJEN, NJEN. Mal. *manjenjen* - hoonen, smaden, het woord is *njenjen*, als gw. opgevat en van een prefix voorzien, Bat. Mand. *djeng* - recalcitrant, twistziek. Cf. Mon. *kajān* (j = dj) - strijden, Khmer *gǎngén* - *idem*.
- I DJĚNG, NJĚNG. Soend. *gěnjěnjěng*, u.b. *vóór* (aanpakken en meenemen), *lěndjěng* - recht omhoog gaan. De wortel *djěng* is een variant van *djung* - oprijzen en weggaan, Bat. Mand. *djongdjong* - staande, opgericht.
- II DJĚNG, NJĚNG. Boeg. *njěnnjěng* - ergens naar staren, Mak. *djandjang* - *idem*, Png. *něngněng* - zien, Soend. *djööng* (met vocaalsplitsing) - zien.
- DJĚP, NJĚP. Jav. *njěnjěp* - stil, eenzaam, Oud-Jav. *njěpnjěp* - behoorlijk, *djědjěp* - stil. De wortel *djěp* is in het Soend. u.b. *vóór*: *repeh* - zweeg, *djěmpe* - stil, enz..
- DJĚT, NJĚT. Jav. *njěnjět* - doodsch, koud, kil op het gevoel, bv. v. e. lijk; Jav. *djědjět* - kil, ijskoud v. h. lichaam bij betasting.
- DJIP, NJIP. Oud-Jav. *njipnjip* - stil, Mad. *djidjíp* - in orde, juist.
- DJOH, NJOH. Soend. *njahnjah njohnjoh* - schrokkende uit de linker- en rechterhand tegelijk happen, Soend. *djodjoh* - iets sterk, met kracht, met grooten lust of ijver doen, Mal. *galodjoh* - gulzig, met meervoud - infix -al-.
- DJOT, NJOT. Mal. *njonjot* - rekken, v. leder, touw e. d. Vermoedelijk behoort Bat. Mand. *njonjot* - brandende pijn doen, bv. bijen-steken, hier ook toe en heeft men aan door de pijn veroorzaakte trekkingen door het lichaam te denken, Soend. *kěḍjot* - plotse-

ling een gedachte krijgen of een begeerte om iets te doen, *kum ě-djot* - ontstellen, Mal. *kĕdjut* - schok van het lichaam, schrik, Soend. *gĕndjot* - een snellen ruk a. iets doen, een snellen duw a. iets geven, Day. *djudjut* - wurgen met een strik, Jav. uitrekken, langer maken, ruwe katoen uitrekken, Day. *kadjut* - plotseling afgeloopen, van het water.

(Ēs), NGĒS; ĠĒS, NGĒS. Jav. *ĕnĕs* - verdriet hebben, is van wortel *ĕs*, O.Jav. *ngĕsngĕs* - neerslachtig zijn, zie boven blz. 298. Verwant is wortel *gĕs*, waarvan Jav. *ĕngĕs* - aandoenlijk, *gĕgĕs* - verwijnen. Zie nog *gas*, *ngas*.

GAL, NGAL. Ilk. *ngalngál* - kauwen, Png. *ngalngal* - op iets hards bijten, Ibg. *ngangngal* - kauwen, Gaj. *ngĕngal* - *idem*, Ilk. *galgál* = *ngalngal*, Png. *galgál* - kauwen, Mgd. *galgál* *idem*. Vgl. Soend. *gengel* - bijten.

GAP, NGAP; HAP, NGAP. Mal. *ngap en ngapngap* - naar adem snakken, Soend. *mĕgapmĕgap* - hijgen, Jav. *ĕgap* - naar adem hijgen.

Mal. *ngĕngap* - naar adem snakken, Soend. *ōngap en ōnghap* - benauwd op de borst, Soend. *mĕnghapmĕnghap* en *mĕngapmĕngap* hijgen, Kkmer *hap* - buiten adem.

GAR, NGAR. Bat. Kar. *ngarngar* - ratelen, als een bord met een barst, Mak. *ngangara'* - schreeuwen, hard praten, Bis. *ngalngal* - kletsen, Tag. *ngalngál* - schreeuwen, Tont. *nga'ngal* - gesteun, Mao. *nganga* - lawaai maken, Haw. *nana* - huilen, snauwen, Mlg. *nana* - hard roepen, Mak. *ga'gara'* - [l. *gagara'*?] - zoo spreken dat het ergen indruk maakt, hard aanspreken, toesnauwen, Boeg. *gaga'*, *mangkaga'* - twisten, *angkagari*, *mangkagari* - krakeelen over.

GER, NGER. Maori *ngengere* - geraas maken, *ngengeri* - grommen, grunniken, Mal. *geger* - geraas, tieren. De slot *e* in Maori is steunvocaal, evenals -*u* in het volgende geval.

GUR, NGUR. Maori *ngunguru* - geraas, geruisch, Soend. *gugur* - geruisch, geklater, donder.

ĠĒR, NGĒR. Bat. Kar. *ngĕrngĕr* - eeuwig lang op iemand moeten wachten, Jav. *gĕgĕr* - staan blijven, stand houden, *angĕr* - paal die dient om iets vast te zetten, wetsbepaling, Soend. *angĕr* - op dezelfde hoogte blijven, bestendig. Cf. Jav. *tugur* - doorblijven op zijn post.

GAS, NGAS. Bat. Mand. *ngasngasan* - ongeduldig worden, Soend.

g a g a s - ontroeren, p u g a s - hevig aangedaan; Jav. a n g a s - weifelen, wankelen, v. moed.

I GAT, NGAT. Tag. n g a t n g á t - kauwen, Bat. Mand. n g a t n g a t - op iets rauws knabbelen, Day. g a g a t - mot.

GAK, NGAK. O.Jav. n g a k - klanknabootsend geluid v. (rollende) wagens, N.Jav. klanknabootsing geluid vogel t j a n g a k, n g a k - n g a k - snateren, Bkl. n g a k n g a k - een groote roofvogel (naar het geluid dat hij maakt), Png. geluid v. d. karbouw, Tag. g a k - g á k - praatachtig(heid), Ilk., Pmp., Png. g a k g á k - gekwaak v. kikvorschen, soort eend.

GEK, NGEK. Jav. e n g e k - een muzikaal geluid geven, v. zingenden, v. e. viool enz., Soend. n g e k, u.b. vóór: t a r o m p e t - daar klonk de trompet, Soend. n g o k n g e k - geluid v. d. r ě b a b e n v. d. tarawangsa, Tb. n g e k n g e k - kraamvrouwenvampyr (ongetwijfeld naar het geluid dat hij maakt), Jav. g e g e k - oprispingen hebben P., rochelend geluid als v. e. stervende.

GIK, NGIK. Jav. i n g i k - een muzikaal geluid geven, v. zingenden, v. e. viool, Ilk. Png. g i k g í k - een kleine (nacht)vogel, wel zoo genoemd naar het geluid dat hij maakt, dit geldt ook van Pmp. g i k - g í k - rillen van de koude, doch Tag. g i k g i k - knorren (of schreeuwen?) v. e. speenvarken, knarsen v. e. deur.

GOK, NGOK. Soend. n g o k, u.b. vóór: d i t j i j u m - gekust, Soend. g o l o k g o k - geluid v. water dat uit een flesch gegoten wordt of daarin loopt, klokken, geluid v. braken (sterke vorm van * g o k g o k).

GUK, NGUK. Bat. Mand. n g u k n g u k - snikken, Soend. n g a k n g a k - n g u k n g u k - onsaamenhangende klanken uitstooten, Day. n g o k - geluid van snikken, Jav. g u g u k - stuipachtig snikken, van een schreiende, Soend. g u k g u k - snikken.

GĚK, NGĚK. Bat. Mand. n g o k - niet in te slikken, Jav. g ě k, g ě g ě k - klanknabootsing v. drinken, g ě k g ě k - klok, klok, P..

GĚNG, NGĚNG. Bat. Kar. g ě n g g ě n g - geduldig, iets lang verdragen, Bat. Mand. n g o n g o n g - ledig, zonder bezigheid zijnde, maar Jav. ě n g g ě n g - ergens zijn of staan blijven zonder aangeroerd of gebruikt te worden.

II GAT, NGAT. Bis. Hil. n g a t n g a t - iemands mond met geweld openen, Bis. Sam. Ley. *idem* - vergrooten, Bkl. *idem* - het breken van de ram van een schip, doch Png. *idem* - twisten zonder tot slagen over te gaan, Bat. Karo g a t g a t - fijn hakken (n g g á t g a t), fijn tjangkollen (ě r g a t g a t), term bij de veldbewerking. — Ik vermoed dat

Tag., Pmp. *ngatngát* - knagen, ook op een zuiveren wortel *gat* teruggaan, cf. *git*, *gět*, *gut* (bij *kut*), doch of dit dezelfde wortel is, lijkt onzeker.

GĚT, NGĚT. Bat. Kar. *ngětngět* - mot, Mal. *ngěngat* - mot, Soend. *gěgět* - knaagmijt, Mal. *gěgat* - mot.

GIT, NGIT. Bat. Mand. *ngitngit* - kleermot, Mal. *gigit* - bijten. Ilk. *ngetngét* - doorsnijden met de tanden.

HA, NGA; HANG, NGANG. Mal., Day., Mak., Boeg., Tont. *nganga* - open v. d. mond, v. e. deur, Soend. *ngangah* (met emphatische *h*) - open, gapende, uiteenstaan, als de punten v. e. pen, Bar. *nganga* - binnenmond, mondholte, stem, Bat. Kar. *nganga* - wijd openstaan, v. d. mond, met open mond, Tag., Bis. *nganga* - geopend, v. d. mond. — Bat. Mand. toont den gesloten vorm: *ngangan* - openstaande (mond of deur), mond (grof), evenzoo Soend. *buangan* - wijd open, *buhahang* - groot, diep, bv. een scheur of wond. De zuivere wortel is dus *ha*, *hang*, wat bevestigd wordt door Mon, Bahn., St. *ha*, Khm. *hā* - den mond openen, het Wb. van Halliday geeft voor Mon *hā* - openen, gapen v. e. wond, *hāpain* - den mond openen.

HAB, NGAB. Atj. *ngabngab* - begeerig, inhalig, Soend. *halabhab* - (= *habhab* met infix *-al-*) dorst hebbende, dorstig, Bar. *hoho* - inhalig. Cf. Gaj. *měngap* - vraatzuchtig, gulzig, inhalig.

HAH, NGAH. Mal. *ngahngah* - hijgen v. vermoeienis, Day. *ngangāh* - stenen, Soend. *huhhah* - hijgen; *hah* geeft den klank aan dien men uitstoot als men hijgt, maar ook als men zijn instemming met het gezegde betuigt (grof), vandaar de beteekenis van *huhhah* - als antwoord op vragen steeds maar „hah” (ja) zeggen.

HANG, NGANG. Bat. Kar. *ngangngang* - boos zijn, twisten, Soend. *haringhang* (met infix *-ar-*) - onaangenaam aangedaan, geprikkeld v. humeur.

HEK, NGEK; HOK, NGOK; HUK, NGUK; HĚK, NGĚK. Tont. *ngok* - naboor-sing geschreeuw apen, *ngekngok* - *idem*, Soend. *nguk* - *idem*, *ngěk* - *idem*, Bis. *halukhuk* - soort muskiet, Jav. *tjěnguk* - jonge aap, naar het geluid dat hij maakt, Soend. *hokhokan* - geluid v. d. pauw, *hukhek* - hijgen en stooten van de ademhaling, *hakhikhěk* - nabootsing geluid apen, *hěk* - uitroep, i. c. bij het trappen op een slang, *hukhak hokhok* - jammergeluiden uitstooten, v. e. weeklagende, Day. *hak*, *hek* - zich de keel schrapen,

bv. wanneer iets in de keel vastzit, *hakhak* of *hokhek* - een keelgeluid maken, als iemand iets in de keel vastzit.

HĚL, NGĚL. Bat. Mand. *ngolngol* - zich vervelen, vinden dat iets lang duurt. Wortel is *hěl* (*höl*) blijkens Soend. *köhöl* - kregel, iets moede zijn, 't verveelt (mij) om het nog langer te doen.

HENG, NGENG. Atj. *ngengngeng* = *hengheng* - gonzen.

HIH, NGIH. Bat. Kar. *ngihngih*, *děngēhděngih* - hinneken, Jav. *bangingih*, *bangingeh* - *idem*, Bar. *bihihi*, *idem*.

HING, NGING. Soend. *nging*, u.b. *vóór: tjörík* - schreien, *hing* - *idem*. Cf. Tag. *halinghing* - weeklacht.

KAB, NGAB. Tag. *ngabngab*, Pamp. *ngabngab* - bijten, Bis. Seb. en Bkl. *ngabngab* - nonsens praten, Bis. Hil. klagen, schreeuwen, Ilk. *ngabngáb* - mond v. e. vat of gat, Bis. Sam. Ley. *ngabngab* - den mond openen, Pang. verwijding v. e. wond, Soend. *kakab* - een stuk *indjuk* zooals het in zijn geheel v. d. arenpalmstam komt (dezen omsluitende), Jav. *ungkab* - opening, opengaan v. iets dat met een deksel gesloten is, Soend. *singkab*, Jav. *ěngkab* - opengeslagen, opengezet, *ěngkab* - *ěngkabān* - luik, klep. Wortel is *kab*. Er is een wortel *kěb* = *kěp*, *kěm* met variëteiten, waarin de beteekenis „gesloten, op elkander” ligt. Van deze toont *kab* een eigenaardige ontwikkeling in zooverre dat de grondbeteekenis wel aanwezig is maar daaraan is verbonden het *open en dicht* gaan; het opengaan van iets dat dicht kan of behoort te zijn, het ontsluiten.

KAR, NGAR. Bat. Mand. *ngarngar* - scherf, Boeg. *ta'balika'ka'* - v. bergen, onderste boven gekeerd en opgebroken. Cf. Jav. *tala-wengkar* - scherf, Jav. *bongkar* - opbreken, Soend. *dungkar* - uit den grond breken.

KĚM, NGĚM. Bat. Mand. *ngomngom* - dicht ergens tegenaan gedrukt, Jav. *kěkěm* - iets, zooals de vingers tot een vuist, samen-trekken, Bat. Kar. *kěmkěm* - geheel insluiten, als bergen een vlakte.

KĚP, NGĚP. Bat. Mand. *ngopngop* - iets stevig vasthouden door het tegen zich aan te drukken, Jav. *kěkěp* - omvatten, in de armen houden. De wortel *kěp* is gelijkwaardig met den vorigen, *kěm*.

KĚS, NGĚS. Bat. Mand. *ngosngos* - ergens dicht tegenaan, stevig aangetrokken, *hoskos* - stijf toegebonden, stijf aangetrokken, Tb. *kěskěs* - bundelen, inwikkelen.

I KIS, NGIS. Tb. *rangisngis* - krassen, schuifelen, ritselen (doch

rikaskas - ritselen, v. dorre bladeren enz.), Tont. ngi'ngis - schoonwrijven, poetsen, Tb. kiskis - afkrabben, afscheren, Tont. ki'kis - vijl, Tont. rangki'kis - krassend geluid (twee stukken bamboe tegen elkaar, een griffel op de lei).

II KIS, NGIS. Tag. ngisngis - knarsetanden, Bis. ngisngis en ngisi - de tanden toonen (-i is hier een oud suffix = -an), Pmp. ngisngis en ngisi - beweging van den mond als van een kind dat wil gaan schreien, een hond die wil gaan bijten, Mak. ki'ki' - kauwen, Mad. keke(h) - met den snavel pikken, Soend. kekes - eekhoorn; Tag. ngisngis vormt een overgang tot de beteekenis van kis I; 't is mogelijk dat de wortels kis I en kis II in den grond één zijn.

KIT (GIT), NGIT; KUT (GUT), NGUT. Mal. ngutngit - het geluid v. e. viool die gestemd wordt, een houtwurm, onnutte praatjes maken, Mal. ngutngut - leuteren, sammelen, talmen, O.Jav. gutgut - knarsetanden, Bkl. ngutngut - knagen, Tb. kutkut - knabbelen, rangutngut - kraken, knarsen, Tont. rangku'kut - geluid ontstaan door de beweging der ledematen, Soend. ungkut-ungkut - naam v. e. vogel, naar zijn geluid, rekot - kraken, Tb. rikotkot - gekrabbel, geknabbel, knabbelen, Tont. rangko'kot - geluid v. h. gekrabbel v. e. kat, hond, rat, enz. Kut en gut zijn twee uitspraken van een zelfden wortel. Day. nget, ngit - geluid dat een hommel in een gat in een boom maakt, is van get, git, want gagat is mot. Waarschijnlijk is Mal. ngutngit ook van een wortel git en het woord een herhaling met klinkerverandering van ngit, doch wegens Mal. dëkut - kirren, koeren, is dit niet geheel zeker. Tb. en Tont. hebben wel eens meer *k* waar het Mal. *g* heeft. Png. gitgit - knarsetanden. Er is dus een wortel git, terwijl kit voorkomt in Soend. tjëkit - piepen, als een ongesmeerd wiel.

KUL, NGUL. Bkl. ngulngul - geschreeuw, beweenen v. dooden; Jav. Bal. kulkul - signaalblok. Cf. Tont. takul, blz. 287.

KOD, NGOD. Tag., Png., Pmp. ngudngod - op zijn gezicht vallen. In den wortel kod en varianten ligt de beteekenis „tegen iets aan, contact hebbende”, Soend. kokod - hand (grof), tangkod - zich vastklemmen.

KOK, NGOK. Boeg. ngo'ngo' - kraaien, v. e. haan, Jav. kokok - geklok, v. hanen en hennen, Soend. kongkorongok - kraaien, v. e. haan, Tb. pëkok - kakelen.

KOS, NGOS. Tag. ngusngós - bek, snoet, Bis. Hil. ngusngus,

Png ngusngos - cresseeren door een hond van zijn meester (d.w.z. zijn snuit tegen hem aan drukken), Bis. Sam. Ley. ngosngos - tegen zijn meester opspringen, v. e. hond (als voren), Pmp. ngusngus - kauwen, Soend. kokos - in den bek nemen (ngok'os), aan iets knabbelen (ngokosan - lett. met den bek ergens aan zitten), Mak. ko'ko' - kauwen, Ibg. ngangngot (t is representant van s in de zustertalen), Tb. nganggo; Bkl. ngosngós - met v. woede geopenden mond, v. iemand die boos is gezegd, gehuil v. e. hond.

PAH, MAH. Mal., Jav. mamah - kauwen, Tag., Ibg. mamá, Bis., Sang. mama - *idem*, Bat. Mand. mama - een zuigeling gekauwde rijst te eten geven, Bat. Kar. mamah - voederen, als vogels hun jongen, Mad. pappah - pruim, Soend. söpah - sirih kauwen, Boes. sěpa' - sirih kauwen en kauwen in het algemeen.

PAK, MAK; BAK (WAK), MAK. Bat. Mand. batu mamak, groote brokken steen, eig. aan stukken geslagen steen, Bis. Bik. makmak - slaan, Jav. papak - vlak af, plat (geslagen), Mal. kěpak - vleugel, gew. v. klapwieken, de naam ziet dus op het klappen met de vleugels, hierbij is wel in de eerste plaats aan het hoen te denken, Soend. kapak - de vleugels uitslaan, met de vleugels ergens tegenaan slaan; Tb. wakwak - kapot smakken, Bis. bakbak - blaren v. e. boom afnemen (kappen), Bkl., Tag. bakbak - ontchorsen (d.w.z. door kloppen), Jav. babakan - boomschors, nieuwe ontginning d.w.z. een opengekapte plaats, een lichte, in het bosch, Jav. bakbak - met de vlerken slaan, v. e. haan (het Wb. noemt dit een klanknabootsing). De wortels pak en bak zijn gelijkwaardig, Bat. mamak is zeker van wortel pak, vgl. Soend. batu pekprek - steenslag, Bat. Kar. pěkpěk - slaan, pikpik - tikken, pukpuk - grof stampen, Bis., Bkl. makmak kan van beiden zijn.

PANG, MANG. Bis. mangmang - koperen bel, muntstuk v. 1 peso, Soend. bapang - metalen plaat, Jav. tampang - stukjes lood onder aan een vischnet, ook: rol (tabak), Soend. kupang - dubbeltje, Tont. kupang - woekerplant met kleine, ronde bladeren. Soend. empang - schoteltje. De beteekenis van dezen wortel pang (er zijn er meer) is „rond”.

I PĚK, MĚK. F. momoka - in kleine stukjes breken, Bat. Kar. pěkpěk - slaan, Boeg. pěppě' - kloppen, slaan, Jav. rěměk - verbrijzeld.

II PĚK, MĚK. Jav. měměk en měmak - dik (donker glanzend) v. h. hoofdhaar, ook = měkměk. golvend, misschien vroeger weel-

- derig (v. d. T.), Jav. Soend. pěpěk - voltallig bijeen, Mal. pě-pak - het geheel.
- PĚL, MĚL; POL, MOL. Jav. mēmēl - zacht, malsch v. vleesch, vleezig, Soend. pěpěl - vol korrels, v. e. aar; Jav. momol = mēmēl, ěmpol, ěpol - het zachte, vleezige gedeelte der jonge kokosnoot bij de steel; popol - murw, week, malsch geworden.
- I PĚS, MĚS. Tag. mismis - vleesch en overblijfselen morsen, Tont. pě'pēs - uitslaan, bv. goed waaruit men stof, zand, vuil of beestjes wil slaan, zaad strooien, Tb. pěspēs - zaad strooien.
- II PĚS, MĚS. Png. mēs mēs - kneden, Tont. mē'mēs - iets kne-dend vatten zoodat het verkreukeld wordt, Jav. pěpēs - kneuzen, kroken, Jav. ramēs - door elkander gemengd, apēs - zwak, zonder weerstandsvermogen.
- III PĚS, MĚS. Jav. mēmēs - aangenaam zacht, malsch v. groente, Jav. pěpēs - geknakt, slap erbij hangen, Soend. pēs, u.b. vóór: dooven v. vuur, sterven, leeggelooien rijwielband. Zelfde als II.
- PES, MES. Jav. memes - in pakjes v. blad roosteren, Jav. pēpesan - in pakjes v. blad geroosterde kost, ěpes - zoon pakje, Mak. kempese' - slinken.
- PIH, MIH. Soend. mahmahmihmih - schrokken, ěmah ěmih - al maar eten, lang eten, ěmpah ěmpih - *idem*.
- PIK, MIK. Tag. mikmik - weerstand, Bkl. iets waarop men, loo-pende, met den voet treedt, Bat. Kar. pikpik - tikken, even slaan, specerijen even kneuzen opdat de etherische olie voor den dag treedt, Soend. hōmpik - iets neerdrukken door er wat op te leggen.
- PIS, MIS. Mak. mi'misi' - zuigen, slobberen, Bar. mimi - sap van uitgezogen spijs in den mond spuwen, iets uitkauwen en in den mond spuwen, Jav. pipis - brei, pap, fijnwrijven met wrijfsteen, Day. hamis - uitpersen, uitwringen, Soend. kamps - boom uit welks zaden men lampolie perst. In het Bar'e is de beteekenis uit-gebreid en tevens gespecialiseerd.
- PON, MON. Bat. Mand. monmon - snot, Tont. sěpun, Sang. sě-mung, Tag., Bis., Bik., Pamp. sipon.
- PONG, MONG. Mal. mongmong - ketelinstrument behoorende bij de gamēlan, ook voor omroepbekken gebruikt (Klinkert), v. R. geeft mungmung - klein koperen omroepbekken, Bat. Mand. mong-mongan - klein muziekbekken, Oud-Jav. mongmong - bek-ken, Boeg. mongěng mongěng - soort bekken, Soend. goong mongmong - soort gong, Soend. pongpong en pongprong - klinken, v. h. geluid v. e. gamelan-orkest.

- pu, mu. Ilk., Png. *mum o* - rauwe wonden in den mond door zware ziekte, Bat. Kar. *pupu* - licht uitvallen, v. tanden, los zitten.
- puj, muj. Soend. *hudjan maruhmuj* - een fijn neervallende regen = *hudjan ngěpruj* - stofregen, *kěpruj*, versterkte vorm van *kěpuj*, is ook: mul, fijn, v. aarde of zand.
- I PUK, MUK. Bis. *mukm ok* - slaan, Ilk. *mukmók* - kruimels, overgelaten zaken, vgl. Tag. *mum o*, sv. *I bo, mo*, Tont. *pu'puk* - verbrijzeld, stuk, geheel kapot, Bat. Kar. *pukpuk* - grof stampen, Jav. Soend. *rěmuk* - verbrijzeld, vergruisd, Bat. Kar. *ripuk* - aan gruijzels.
- II PUK, MUK. Tag. *mukmók*, als beteekenissen worden opgegeven: zich bemoeien met, verbergen (Institute of National language), herhaaldelijk met elkaar als in het geheim spreken (de Noceda), met elkaar praten in een hoekje (Laktaw), dus: samenscholen, Bis. *mukmuk* - laken, verwijten, beschuldigen, berispen (Institute), openbare weg waarlangs veel menschen passeeren (de la Encarnacion), Png. *mokmók* - troepje menschen die een buurpraatje maken, Day. *pupok* - allen zijn gekomen, allen zijn verzameld, Jav. *tumpuk* - stapel, *klumpuk* - bijeenzamelen.
- I PUS, MUS. Ilk. *musmós* - goedkoope tabak, muntstuk met afgesleten beeldenaar, Bkl. *mosmos* - langzaam vervallend, Mal. *pupus* - geheel op, van goed of geld, afgestorven, v. planten, Jav. *pupus* - overleden, Bat. Mand. uitwisschen. Een andere betekenis is Tag. *musmós* - kind, onschuldig, eerlijk, Ilk. *dom*, Png. *dom*, onwetend; ik houd dit voor een anderen wortel.
- II PUS, MUS. Bis. *musmos* - iemands gezicht in woede over den grond wrijven, Bis. Sam. Ley. *musmus* - hevig, intens, Bkl. *mosmos* - verbrijzelen, gewoonlijk op iemands gezicht toegepast, Bkl. *pospos* - slaan, zweepen, met woede, Cf. Soend. *pöpös* - breken, verbrijzelen, Jav. *pěpēs* - geknakt.
- I PUT, MUT. Bat. Mand. *mumut* - oud, versleten, Jav. *puput* - tot het einde, dood, Soend. uit, afgedaan.
- II PUT, MUT. Soend. *majutmut* (aldus te lezen voor Wb. *maju-mut*) - als met een wollige wade overdekt, zich wollig voordoen, Bis. *potpot* - slib door rivieren na een overstroming op de oevers achtergelaten. Van een wortel *put* waarin de betekenis „drukken, bedekken” ligt, vgl. Tjam *sampot* - sorte de pague (Maspéro, Royaume de Champa p. 35 nt. 5), Boeg. *sampu'* - sarong, overtrek, O.Jav. *saput* - bedekking, Soend. *sumput* - verbergen enz. Varieteit van wortel *pit*.

RAB, NAB. Bat. Mand. *na na p* - in menigte iets bedekken, geheel bedekt, O.Jav. *ra ra b* - dalen, vallen, Soend. *ra ra b* in *ka ra ra ba n*, bv. *sa po we d j ĕ put h ĕ nt ö ka ra ra ba n sa ngu sa re mo h* - den ganschen dag is mij geen kruimel rijst toegevallen, d.i. heb ik nog geen rijst gegeten. Van *r* bestaat geen nasaleering (waarover nader in hoofdstuk V), *n* is nasaleering van *d*, de uitspraak van den wortel moet dus in den grondtaal (of in die gouw-spraak waarvan *na b* afkomt), *da b* geweest zijn (met palatale *d*). Bekend is dat *d* en *r* in de zelfde taal wisselen, Jav. *ra tu* maar *ka ða ton* naast *ka ra ton*, Jav. *ðan ghyang* - schutsgeest, Soend. *pa ra hi ja ng an* - de Preanger, het verblijf der *ra hi ja ng* - geesten. Waarschijnlijk bestond deze wisseling reeds in de grondtaal, vgl. nog Tag. *tu n ð uk* = *tu ruk* - steken, als met een naald; de wijdverbreide wortel *duk* gaat zeker op de grondtaal terug; daar *d* en *r* in het midden van een woord in het Tag. niet wisselen, moet *ruk* ook uit de grondtaal zijn meegenomen.

RĒB, NĒB. Soend. *n ĕ n ĕ b* - afkoelen, overnachten, zich naar een koele plek begeven om uit te blazen, Soend. *r ĕ r ĕ b* - rust houden onder weg om als het dag is, de koelte van den avond, als het nacht is, het opkomen van de maan of het daglicht, in het algemeen de een of andere omstandigheid af te wachten, aan den tocht bevorderlijk om dan weer op stap te gaan, overnachten¹⁾, Jav. *l ĕ r ĕ b*, *r ĕ r ĕ b* - ergens rust houden, K.I. overnachten, *l ĕ r ĕ b* is dissimilatie van *r ĕ r ĕ b*. Zelfde geval als voren. Synoniem is Soend. *no no b*, ongetwijfeld teruggaande op een zuiveren wortel *ro b*, die mij niet bekend is.

RIH, NIH. Bat. Kar. *ni h ni h* - in termijnen, bij beetjes af doen (*ĕ r ni h ni h*), *ri h ri h* = *ĕ r ni h ni h*, *ng ĕ ri ri h* - telkens een beetje in de kookpot doen.

SAJ, NAJ. Soend. *na h na j* - moede, uitgeput, afgemat; *sa sa j* - afgemat, Mal. *ma nai en put jat ma nai* - bleekwit, cf. Soend. *lu se en lu ng se* - afgemat. In het Soend. beantwoordt aan den tweeklank *ai* beurtelings *aj en e*, bv. *ga we* - werk, Mal. *ga wa i*, *sa pa j* - hangen over (een lijn of stok), Mal. *sa pa i*; beide vormen van één woord in: *ba ng ke* - lijk, kreng, *sa wa n ba ng ka j* - stuipen krijgen van wege een lijk (nl. der overleden moeder), Mal. *ba ng kai*.

SANG, NANG; SING, NING. Soend. *ni ng na ng* - ongelijk, bv. v. grootte,

¹⁾ Wb. Oosting s.v., Coolsma is onvolledig en minder juist.

niet bij elkaar passend, Soend. *sing* - ieder, iedereen, elk afzonderlijk, Jav. Soend. *sang*, bijvorm v. één, gesloten vorm naast het pers. lidw. *si* en relativum.

SAP, NAP. Bat. Kar. *napnap* - geheel verdelgd, weggevaagd¹⁾, Tag. *sapsap* - schillen, Bis. hout van de bast ontdoen, Soend. *sasap* - met den grond gelijk maken, bij den grond afslaan, gelijk of vlak maken.

SAR, NAR. Mal. *nanar* - verward, zinneloos, Soend. *sasar* - dwalen, ronddwalen, niet wel bij het hoofd zijn, Jav. geheel van de wijs, verkeerd.

SĚP, NĚP. Tont. *ně'něp* - bedorven palmwijn, doch *numě'něp* - bij zeer kleine beetjes eenig vocht opzuigen en inslikken, Tb. *něp-něp* - doorslikken, inslikken, Tont. *sě'sěp* - opzuigen.

SOR, NOR. Bat. Mand. *nornor* - goed bevoeid, vol v. water, Tont. *so'so'* - vloeien, Soend. *sor u.b.*, bv. *sor, sor, tjaian* - ga voort er water op te gieten.

SOT, NOT. Tag. *nutnot* - gerafeld, versleten, ook: de riemen losser maken, Bis. Hil. *notnot* - *idem*, Jav. *sot* - los, vrij, Soend. *u.b.* van *loslaten*.

SU, NU. Indon. *susu* - vrouwenborst, Mlg. *nunu* - *idem*. Voor wortel *su* in Mlg., zie blz. 292.

SUP, NU(P). Sam., Mao. *nunu* - duiken, F. *nunuva* - duiken naar (V. G. V 58), Jav., Mal., Soend. *susup* - ergens in, onderdoor, doorheen kruipen, Mad. *sosop* - zich verschuilen, zich dringen in, Bat. Mand. *susup* - ondergedoken, ondergedompeld, Mak., Boeg. *soso'* - doorkruipen, Bar. *susu* - binnendringen, binnenkruipen, Tag. Bagobo *sosop* - *idem*.

TAK, NAK. Tag. *naknak* - ontsteking, verzwering, Bis. *naknak* - schudden, heftig bewegen, Jav. *tak* - klanknabootsing van kloppen, Bat. Mand. *matutaktak* - klappertanden, Mal. *běrdětak* - kloppen, v. h. hart, dit laatste zou ook van den verwanten wortel *těk* kunnen zijn. De beteekenis van het Tag. woord moet aan het kloppen der wonde ontleend zijn.

TAS, NAS. Tag. *nasnás* - versleten, Bis. helder daglicht, Jav. *tatas* - geheel door (gesneden, gebroken, gestoken enz.), geheel weg, afgedaan, Ilk. *nasnás* - schoon door wrijven (ziet dus op het dege-lijke wrijven), Soend. *tatas* - geheel door enz., vandaar: open, klaar en duidelijk, de beteekenis van Bis. *nasnás* sluit daarbij aan.

¹⁾ Ook *sapsap* - wegvagen (Neumann, Karo-Bataksche Spraakkunst blz. 74 (Verh. Bat. Gen. LXIII, 4)).

TĚG, NĚG, zie blz. 343.

TĚNG, NĚNG. Tb. nĕngnĕng - suizen, blazen, Tb. tĕngtĕng - een soort kleine bij.

TĚL, NĚL. Bat. Mand. nolnol - stijf op iets gericht, v. d. blik, tol-tol - strak aangetrokken, stijf gespannen.

TER, NER; (TAR, NAR). Tont. na'ner - bij een zacht vuur roosteren, ta'ter - dichterbij brengen, inz. tot het vuur.

TES, NES. Mal. nenes - doorsiepen, v. vochten, (als gw. opgevat), Soend. tes, u.b. vóór: vallen van druppels, Jav., Soend. tetes-druppel.

TING, NING. Tag. ningning - gloeien, Jav. ting, ěting - lantaarn.

ITIS, NIS. Tb. niinis - druppelen, O. Jav. titis - druppel, taritis - biggelen, Tont. titis - afdruipe.

II TIS, NIS. Jav. nisnis - in de koelte, tistis - koud.

TO, NO. Tont. nono - koken. Wortel is to(tu), waarvan Day. tino-aangebrand, Mak. ti'no' - gaar, rijp. [De beide hamza's zijn vreemd, 't infix is in !] Tag., Bis. luto - koken; Tb. dutu - koken, rijpen. Zie verder boven blz. 294 s.v. tino.

(TOK), NOK; TUK, (NUK). Soend. naroknok - uitkomen v. d. haren v. baard, knevel en de schaamdeelen, Tont. tu'tu' - vuurvonk, Jav. ětuk - bron, oorsprong. Met verwante wortels: Soend. matak - oorzaak, batĕk - een wapen uit de scheede trekken, Jav. watĕk - aard, Soend. mĕlĕtek - opkomen, boven den horizon verschijnen.

TU, NU. Bis. Seb. nùnò - neerdrukken, Bis. Hil. nônô - verpletteren, drukken tegen, Bis. Sam. Leyte nônô - neerdrukken, een dier met een wapen dooden, Bkl. nono - niet heelende wonde; Jav. tutu - stampen, v. rijst.

TUH, NU(H). Sam. nui - toenemen, Jav. tutuh - toenemen, Sam. Mao. nunu - in menigte bijeen zijn.

TUNG, NUNG. Bat. Kar. nungnung - trachten uit te vorschen, bv. wie iets gestolen heeft, Soend. tungtung - eindē, eindpunt, Mal. itung - berekening, Soend. kuntung - peukje v. ē. sigaar, rest v. e. fakkel e.d. — In den wortel tung ligt de beteekenis „naar het eindpunt toe”.

ITUT, NUT. Bis. nunót - volgen, Ilk. nunot - geduld, gelatenheid, de wortel tut is als zoodanig in het Jav. in gebruik: volgen. Afgeweken zijn: Tag. nunot - verzachten (men zou verwachten zachtmoedig, volgzaam), Png. nonot - zich herinneren, denken, Ibg. nonot - overdenking, gedachte.

II TUT, NUT. Van een ander tut, aanwezig in Soend. butut - versleten, Bat. Mand. nunut - versleten. De gereduplicateerde of herhaalde wortel komt niet voor.

TJĚP, NJĚP. Soend. njěnjěp - knijpend, snijdend, inz. koud, bv. wanneer men de hand in ijskoud water steekt, njěnjěpan - de koorts hebben, tjěp, u.b. vóór: karasatiis - koud aangevoeld, Mal. tjetjap - met de punt van de tong proeven, Jav. tjetjěp - de lippen ergens even aanzetten (om te drinken), Soend. een geldstuk op een wond leggen om de bloeding te stuiten;

TJĚS, NJĚS. Jav. njěs = tjěs - tusschenwerpsel ter aanduiding v. h. door plotselinge koude aangegrepen worden; njěnjěs - koud, koel (voor het gevoel) P., tjěstjěsan - huiverig, rillerig.

TJIR, NJIR. Jav. njinjir - zacht op het gevoel, Soend. lötjir - glad, bv. v. vel.

TJUR, NJUR. Day. njunjur - gesmolten, Jav. zacht, pap geworden, mollig, Bat. Mand. hantjur - diarrhee, Soend. hantjur - bereide verf, fijne metselspecie, Soend. antjur - gesmolten, week v. gemoed.

TJONG, NJONG. Mal. njonjong - vooruitstekend (bovenlip), Soend. tjong, u.b. vóór: njěmbah (ziet op het opsteken der met de palmen tegen elkaar gelegde handen), Soend. tjongtjong - steken, pikken.

I WAK, MAK; WĚK (WÖK), MĚK. Soend. makmak mĕkmĕk - be-lust, begeerig (eten, kleeren), wakwak wök wök - *idem*.

II WAK, NGAK. Day. ngakngak - snateren (meerv.), Jav. ngakngak (gans) en wakwak(an), Sas. nga' - taling.

Aan w beantwoordt de nasaal m, hier vindt men ng, w is dus na de nasaal uitgevallen evenaals in wetan - ngetan. Geheel overtuigend is het geval niet daar er ook wortels kak en gak zijn. Allen zijn geluidnabootsend en niet goed uit elkaar te houden, bv. gak = kak, een krassend geluid, in: Jav. gagak - kraai, raaf, Soend. gagak, gaak, kaak (beide laatsten met vocaalsplitsing), Bat. Mand. kak, Bat. Kar. kāk, doch Bal. gowak. Kak wordt voorts gezegd van kakelen v. hoenders = kok, bv. Mal., Tag. kakak, Day. ook: gagak, als zij een ei gaan leggen, O.Jav. kakak en angak, maar ook van lachen: Jav. tjakakak, Soend. tjatjalakatakan (met verandering van k in t), Day. kakak, Bat. Mand. hakkak, Sas. kakak, doch Boeg. Mak. ka'ka' - kwaken van eenden.

Bat. Kar. bak, dus = wak, is een geluidnabootsing (dravend

paard), Soend. wak is u.b. vóór: dibölah - in tweeën gedeeld, i.c. door openscheuren, O.Jav. ngak is een klanknabootsing van het geluid van rollende wagens, ngakngak, *idem* v. e. draak, Tb. ngakngak - een soort zeemeeuw, vermoedelijk dezelfde als Tont. nga'ngak Tons. ngakngak - naam v. e. roofvogel genoemd naar zijn geluid: ngak! ngak!, Bat. Kar. ngak - klanknabootsing: pats!, Bat. Kar. ngakngak - een keel opzetten, kan van kak zijn; Day. ngak wordt van kwaken van eenden en babbelen van kinderen gezegd.

WEK (BEK), MEK. Mal. memek - drijven, v. kinderen, Soend. wek - wek - kwekken, een bek opzetten, doch: wakwak wekwek - snateren, v. eenden, Bat. Mand. bek bek - al maar door praten, een brutalen mond zetten.

WOK, MOK. Jav., Mal. momok - spook (naar het geluid dat zij maken?), Soend. wok, u.b. vóór: dibědah - doorgebroken, wak - wok vóór: patingkorejak, van duiven (koeren), v. ganzen (snateren).

WAL, MAL. Day. mamal = bawal (met prefix ba-) gekneusd, Jav. wawal - uit elkander scheuren, bv. een kokosnoot.

WANG (BANG), MANG; WĚNG (BĚNG), MĚNG; WING (BING), MING. Mal. mamang - schemeren voor de oogen, verbijsterd, Soend. mang - mang - twijfelen, bingbang - in twijfel, Bat. Kar. mamang - weifelen, Mal. bimbang - ongerust, bezorgd, Tont. rimbaibang - twijfelend, in twijfel, Bar. sawanga - onzekerheid, vermoeden zonder zeker weten. Cf. K. B. Wb. s.v. wang I, Jav. wangwang - twijfelmoedig, aarzelen, wingwang - afwijkend, niet vast, twijfelmoedig, Jav. mangmang - twijfelmoedig, O.Jav. mingmang, N.Jav. mimang - in de war gebracht door te stappen over dooreengroeïende boomwortels (Wb. s.v.), cf. Soend. katalimběng - in de war gebracht door het stappen over zekere liaan.

Soend. mĕlěngmĕng - onduidelijk, niet zichtbaar in de details, iets als in een nevel zien, Tb. rĕmběngbĕng - donker, Tont. rimbĕimbĕng - duister, donker.

Daar Tont. rimbaibang en rimbĕimbĕng ongetwijfeld samenhangen is het duidelijk dat de oorspronkelijke beteekenis van wang (bang) en nevenvormen „donker, duister” is en „twijfelen” een afgeleide beteekenis.

WAR, MAR. Jav. mamar - schemeren, v. d. oogen, zoodat men niet duidelijk zien kan, Soend. haliwawar - een weinig beginnen te

schemeren, schemerdonker, *samar* - verborgen aan iemand.

WIS, MIS. Jav. *mimis* - gewe- of kanonkogel, ook: kleiballetje voor een blaasroer, Soend. *mimis* - hagel, Tb. *wiswis* - suizen, v. d. wind. Het woord *mimis* is natuurlijk ouder dan de bekendheid met kruid en lood, de naam ziet blijkbaar op het suizen van het kleiballetje uit het blaasroer en moet later op andere projectielen zijn overgebracht.

WONG, MONG. Jav. *mongmong* - verzorgen, Jav. *wongwong* - beschermen, toezien op, Soend. *mongmong* - zijn eigen zin doen (C. *ngamongmong*) doch ook: vertroetelen, *mongmong diri* - zijn eigen zin doen, lett. zichzelf verzorgen, verwennen.

WOR, MOR. Jav. *momor* - dooreengemengd, Jav. *wowor* - *idem*.

't Spreekt welhaast van zelf dat de beteekenissen van wortel en nasaleering daarvan elkaar vaak niet geheel dekken. 't Is een universeel verschijnsel dat de betekenis van een woord in verschillende talen pleegt uiteen te lopen. Zelfs zeer concrete begrippen als: huis, akker, namen van gewassen, ontkomen daaraan niet. Bovendien leidt verschil in klankverloop tot differentieering van betekenis (V. G. IX 257 v.v.). Maar in beginsel — dit moge uit de hier gegeven voorbeelden duidelijk zijn geworden —, zijn een wortel en zijn nasaleering gelijkwaardig.

Van *l* en *r* bestaan geen genasaleerde omzettingen, evenmin van *j*, waarvan het zelfs twijfelachtig is of er een met deze semi-vocaal beginnende wortel bestaat.

IV. *Grondwoorden met vóór-syllabe.*

De derde wijze van vorming van grondwoorden bestaat in het voegen van een willekeurige, open syllabe vóór den wortel. Als zoodanig kunnen alle aksara's optreden met uitzondering van *ja* en zij kunnen dragers zijn van alle vocalen, bovendien kunnen vocalen worden voorgevoegd. Bij de Soend. *umpak basa* is dit anders. De monosyllabische *umpak basa* zijn wortels, zij kunnen op dezelfde wijze, door vóórvoeging van een willekeurige, open syllabe, worden verbreed. 't Verschil is echter dat bij een grondwoord de vóórvoeging een nieuw begrip schept, terwijl de verbreding — uit den aard der zaak kan zij 't zelfde foneem zijn als de vóór-syllabe die het grondwoord vormt. — de betekenis der *umpak basa* dezelfde laat, haar alleen intensiever maakt, bv. *gětjok* = *tjok*, u.b. v. pikken, maar

gět o k gw. van „kloppen op”, van wortel t o k waarin de beteekenis „kloppen, slaan tegen” ligt; d j ě b l u s = b l u s, u.b. met beteekenis „ergens ingaan, indringen”, doch d j ě p i t - nijptang, bankschroef, van wortel p i t waarin de beteekenis „drukken, knijpen” ligt. Men vindt de zelfde syllaben vóór wortels van uiteenlopende beteekenis zonder dat zij een anderen invloed op den wortel uitoefenen dan in samenstelling daarmee een woord te vormen. Een eigen beteekenis heeft de vóór-syllabe niet. Dit is geheel anders als bij de formatieven, deze drukken hun stempel op het woord waaraan zij verbonden worden bv. in het formatief k a - ligt de beteekenis „geslaagd”. Plaatst men dit vóór verschillende begrippen, bv. Soend. k a b a w a - meegenomen, k a b u r u - achterhaald, k a t u l i s - geschreven, enz. dan komt in alle deze gevallen tot uitdrukking dat de handeling inderdaad haar beslag heeft gekregen, is geslaagd. Dat is hetgeen men door gebruikmaking van het prefix heeft willen zeggen. Bij de vóór-syllabe is van iets dergelijks geen sprake. Een enkel voorbeeld zal voldoende zijn.

Met vóór-syllabe t ě - zijn in het Jav. samengesteld: t ě k a - komen, tot aan, van af; t ě b u - suikerriet; t ě r a n g - helder; t ě b a k - slaan op, gegrepen, neergeslagen; t ě k ě k - beetpakken; t ě k ě m - toegesloten hand. — t ě k a = t ě + k a, vgl. s a n g k a, s a k a dat ook „van af” beteekent, k a Mal. Soend. - naar;

de wortel van t ě r a n g is in het Oud-Jav. over als r a n g, d a n g - doorschijnend, doorlicht, cf. Soend. h e r a n g - helder, Th. r u n g - d a n g - rood, gloeiend;

t ě b u, Mon β ā u, Khmer ā b ā u;

t ě b a k, in den wortel b a k ligt de beteekenis „tegen iets aankomen, werpen tegen, treffen, slaan¹⁾”, Soend. k o b a k - spel waarbij moentjangnoten e.d. in een kuiltje worden geworpen, Jav. o m b a k - golf, t a m b a k - schutsweer, waterkeering;

t ě k ě k, k ě k is Soend. u.b. vóór: vastpakken, aangrijpen enz.; Jav. b ě n g k ě k - bijeengebonden pakje;

t ě k ě m, de wortel k ě m staat gelijk met k ě p, beteekenende „vasthouden, grijpen, omsluiten, vast aaneen”, Jav. t i n g k ě m - mandje met vier sluitkleppen, Jav. b u n g k ě m - iemand den mond dichthouden.

Deze afleidingen met voorgevoegd t ě - hebben niets gemeen in den trant der hooger genoemde k a - vormen, het voorvoegsel heeft dus geen eigen inhoud en slechts door de vereeniging met een bepaalden

¹⁾ Boven blz. 324 s.v. p a k, b a k.

wortel ontstaat een woord waarin men de beteekenis van dezen terugvindt.

Langs den omgekeerden weg komt men tot hetzelfde resultaat. In den wortel *ka p* en varianten *k ě p*, *k ö p*, *ke p*, *kip*, *kup*, *kop*, liggen de beteekenissen zooeven bij *k ě m* genoemd, bv. B.M. *kulikap* - schutbladeren, Soend. *dak ě p* - de handen over elkaar geslagen, Soend. *kököp* - overdekken, bedekken, toedekken, Soend. *rekep* - vast gesloten, B.M. *kalikip* - vleugel, Soend. *lingkup* - gesloten, dicht, Soend. *lakop* - klamp. In vele talen komt een woord met dezen wortel samengesteld voor, dat „grijpen” beteekent, bv. Jav. Soend. *tangk ě p*, Tag. *dakip*, Bis. *dakop*, Tb. *sikop*, B.M., Ponos. *singkap*, Bent. *rakup*, de vóór-syllaben zijn verschillend maar de beteekenissen der woorden zijn gelijk, de vóór-syllaben hebben geen eigen beteekenis.

Verschillende vóór-syllaben kunnen bij eenzelfden wortel geplaatst worden, vormen dan verschillende woorden met verschillende beteekenis. Zij détailleeren het begrip van den wortel dat altijd ruim en vaag is. Met wortels vergeleken verfijnen en preciseeren grondwoorden de taal.

Hier volgt een reeks grondwoorden met voorbeelden van alle aksara's en alle klinkers die als vóór-syllabe optreden; van elke aksara één voorbeeld, er zouden er zooveel te geven zijn als het aantal klinkers dat in verbinding met één aksara optreedt, bedraagt. De voorbeelden zijn aan het Soendaasch ontleend omdat deze taal over wortel-umpak basa beschikt, waarvan de beteekenis aan de woorden waarbij zij gebruikt worden, te toetsen is.

k ě -, *k ě bul* - opstijgen (rook of damp), opstuiven (stof), wortel is *bul*, u.b. bij *ngukus* - wierook branden, *ngambul* - boven drijven;

ga -, *galur* - achtergelaten spoor, wortel *lur*, u.b. bij *ditinggalkön* - achtergelaten, *dialur* - spoor nagelaten;

tju -, *tjunduk* - aangekomen, wortel *duk*, u.b. bij *ka alunalun* - (aangekomen) op de aloenaloen;

dja -, *djambul* - kuif op den kop, zie *k ě bul*;

t ě -, *t ě g ě l* - onderlegger om iets op door te hakken, gw. v. doorhakken, wortel *g ě l*, u.b. bij *potong* - gebroken, *ditug ě l* - afgeslagen, afgesneden;

d ě -, *d ě ngek* - schreeuwen, gillen, wortel *ng ek*, u.b. bij *taromp et* - (het geluid van de) trompet;

pa, patjok - pikken (als een kip), wortel tjok, u.b. van pa-tjok;

bo-, botjor - lek, lekken, wortel tjor, u.b. bij ditjaian - water op gegoten, ook: (afstroomen van water);

hu-, hulëng - in gepeins verzonken, peinzen, wortel lëng, u.b. bij: kapowekan - (als het iemand duister voor de oogen wordt), de kluts kwijt raken, kapijuhan - in zwijm vallen, ngahulëng, als hulëng, tö emut - buiten kennis geraken, lijör - duizelig worden, tunduh - slaperig worden, katorekan - verdoofd;

ro-, rontok - zich met kracht op iets of iemand werpen, wortel tok, u.b. bij toktok - tikken, kloppen, këtök - kloppen met de hand, afslaan van het hoofd;

si-, silëp - uit het gezicht zijn, uit het oog verdwenen zijn, in iets op- of overgegaan, wortel lëp, u.b. bij: tölöm - in het water zinken, kalëbuh - vergaan, v. e. schip, tō datang - niet gekomen, kalëm - zinken, wegzinken, disëlapkōn - ergens tusschen gevoegd, ngalëlēp - wegzinken;

lë-, lëgur - snorken, wortel gur, u.b. bij hurung - branden, sönō ngagudag - het vuur brandt hevig, mirun sönō - vuur aanmaken;

wë-, wëdar - losgaan, vrijlating, wortel dar, vgl. oedar - losgaan, dadar uitgespreid, in extenso mededeelen;

a-, abar - glans, uitstraling, wortel bar, u.b. vóór ngampar - uitspreiden, een mat bv., lajarna -het zeil werd ontrold;

ë-, ëleb - rijzen, stijgen, inz. van water, wortel leb-, u.b. vóór: pinuh - vol (niet alleen met een vloeistof);

e-, ebog - zich nederleggen, wortel bog, u.b. bij hetzelfde;

i-, ibër - bode, gw. een persoon of bericht vooruit zenden, wortel bër, u.b. bij: hibër - vliegen, naradjang - zich op iemand storten, ngodjaj patarik-tarik - om het hardst zwemmen, dipëntang - spannen v. e. boog (waarbij te denken dat de pijl wegvliegt), nubruk - zich op iemand storten;

u-, ubër - nazetten, najagen, wortel bër, zie boven;

o-, obrol - al maar uitgeven, wortel brol, u.b. bij ngadjuru - bevallen;

ö-, öntöp - zitten, als een vogel op een tak, wortel töp, u.b. vóór öntöp.

Bij grondwoorden waarvan de tweede lettergreep met *r* of *l* begint, moet men er op bedacht zijn dat zij ook wortels met een infix: vocaal

+ *r* of vocaal + *l* kunnen zijn, als in hoofdstuk II beschreven. Is die tweede lettergreep een bekende wortel en heeft het grondwoord een verwante beteekenis, dan heeft men kennelijk met een grondwoord der derde categorie (wortel met vóór-syllabe) te doen, zoo bv. is Jav. Mal. Soend. *těluk* - bocht, baai, inham = *tě* + *luk*, want *luk* is een wortel met beteekenis „krom, gebogen”: Soend. *hěluk* - het hoofd nederbuigen, Jav. *pěluk* - omvat, omhelsd, Mal. *kaluk* - bocht, kromming, krul in figuren, Day. *kalok* - krom gebogen, Tag. *pilok* - omdraaien, bv. het scherp v. e. mes, Tag. *luók* - golf, baai, Bat. Mand. *haluk* - omhelzen, ergens de armen omslaan. — Doch Soend. *pulung* - bijeengaren, v. d. grond opnemen, *anak pulung* - aangenomen kind, Oud-Jav. *pulung* - verzameling, is niet met een wortel *lung* in verband te brengen, hier is de wortel *pung* met infix -*ul*-, zooals blijkt uit Soend. *gampung* - aren lezen, Soend. *gěmpung* - zich verzamelen, Soend. *impung* - druk bezoeken, *kampung* - aangehangen worden, door de menschen, *impun* - bij elkander, Soend. *pungpung* - in menigte komen, ook Mal. *kampung* - verzameling v. woningen, gew. Soend. plaats in het huis waar men tesamen zit, behooren hiertoe.

Een ander punt van verschil tusschen grondwoorden — er is hier steeds sprake van die der derde categorie — en verbreedde umpak basa is dat bij de eersten de vóór-syllabe een nasaal kan zijn, bij de laatsten is dit nimmer het geval.

Bezien wij de met nasaal (*m*, *n*, *ng*, *nj*) beginnende grondwoorden nader, dan blijkt een belangrijk gedeelte geen grondwoord te zijn. Om dit aan te toonen zal de staat van zaken in het Maleisch worden nagegaan (woordenboek van Ronkel).

Met een nasaal beginnende vreemde, vooral Sanskrit- of Arabische woorden doen hier niet ter zake, omdat het om Indonesische woorden gaat, men kan het aantal met nasaal beginnende grondwoorden er stilzwijgend mee verminderen.

Voor alle deze met nasaal beginnende grondwoorden geldt verder dat er onder zijn die, naar de wijze in het vorige hoofdstuk beschreven, door reduplicatie of herhaling van genasaleerde wortels gevormd zijn, zij gaan op een zuiveren wortel terug.

Overigens zijn de volgende opmerkingen te maken:

a. *met m beginnende grondwoorden.*

Een belangrijk aantal namen van boomen en andere planten, ook wel van dieren en enkele andere zaken begint met *ma-*, *mar-*, *ma^{ne}*. Dit is niets anders dan het bekende actief-prefix, dat in deze samenstelling in alle talen voorkomt, in de Filippijnsche talen treedt het bij plantennamen zeer op den voorgrond. De taal behandelt ze als grondwoorden, maar het is duidelijk dat het eigenlijke grondwoord het woord ontdaan van dit prefix is, bv. *maranti*, de Cl. 3114¹⁾, *marlimau* - lemoen, citroen, *mampëlam* - de Cl. 2169, zijn van de grondwoorden *ranti*, *limau*, *pëlam* - smoutig, Jav. *pëlëm*.

Namen van dieren, met *ma-* beginnende, zijn o.a. *maragai* - hop (vogel), gw. *ragai*, *marsudji*, een zeevisch. gw. *sudji*, Soend. *sudji* - stekel, Jav. *sudjen* - pen om iets aan te rijgen.

Mal. *banalu* of *binalu* - de Cl. 2096, luidt Bat. *bandalo*, Lamp., M. K. *bindalu*, gw. *is dalu*, er bestaat een tweede Mal. naam *manalu*. Dit is vermoedelijk een analogie-vorming. Zoo iets komt meer voor: *mangkudu* = *bangkudu* - Ind. meekrap-boom, de Cl. 2343, *mangkuwang* = *bangkuwang* - knolgewas, de Cl. 2532. Ongetwijfeld is de tweede vorm de oorspronkelijke, *bangkudu* = Soend. *tjangkudu*, wat beantwoordt aan een niet meer bekend Jav. *wangkudu*, het Jav. heeft wel *mangkudu*, wederom vermoedelijk analogisch gevormd. *Bangkuwang* is wijd verspreid (Soend., Day., Mlg., Tag.); van Mal. *mangkuwang* geldt m.m. hetzelfde.

Eenige woorden zijn actieve werkwoordsvormen waarvan *ma-* is afgevallen, in het Maleisch komt dit weinig voor, in het Javaansch is het regel; bv. *maung* - onaangenaam riekend, van *mamaung*, gw. *baung*, gesloten vorm van *bau*, cf. Jav. *ambu* - reuk, *ngambung* - ruikend kussen; — *mëňang* - winnen, van *mamëňang*, gw. *wëňang*, Jav. *wëňang* - macht en recht hebben over iets; — *mëňung* - mijmeren, van *mamëňung*, gw. *bëňung*, Soend. *bëňong* - met open mond versteld staan te kijken; — *mëntjak* - zwaarddans, *pëntjak* - *idem*, het eerste staat voor *mamëntjak* en beteekent dus eigenlijk „den zwaarddans uitvoeren”; — *mumbung* - tot overloopen vol, van *mamumbung*, gw. *bumbung*, cf. Soend. *kabëmbëňg* - niet tot braken, tot afgaan, tot baren kunnen komen; — *maling* - dief, van

¹⁾ F. S. A. de Clercq, Nieuw plantkundig woordenboek van Nederlandsch-Indië. — Amsterdam 1909.

mamaling (de actieve werkwoordsvorm kan ook nomen zijn, zie boven blz. 282), gw. paling - Soend. diefstal; — minta - verzoeken, is van maminta, gw. pinta, O.-Jav. pinta; — mukah - overspeler met een gehuwde vrouw, overspel, van mamukah, gw. pukah, Soend. pukah - losgaan, scheiden; — mogok - staken, is van mamogok, gw. pogok, Jav. pogok - ongehoorzaam zijn aan een bevel van de overheid, staken, mogelijk is dit woord uit het Javaansch overgenomen.

Eenige der genoemde woorden zouden in stede van met prefix ma^{re}-, met infix -um- afgeleid kunnen zijn, bv. mēntjak voor pumēntjak, doch aangezien -um- als formatief in het Maleisch reeds in een ver verleden verloren is gegaan, is een afleiding met ma^{re}- waarschijnlijk. Hoe dit zij, voor het gw. maakt het geen verschil. Zoo kan ook mohon - beleefde ontkenning, uit mamohon - smeeken, bidden, gw. pohon, verkort zijn, doch 't kan ook staan voor sumohon, met weglating van de eerste lettergreep, van een verloren gw. sohon, Soend. suhun - op het hoofd nemen, waarvan in het Soend. panuhun - beleefde afwijzing; — monggol - knoestig, is van mamonggol, gw. bonggol, cf. Jav. bonggel, bonggol - stengelknol, (dikke) onderinde v. e. plant, cf. Soend. bēnggul - bult; — mongkok - boven de omgeving uitsteken, gw. bongkok, cf. Jav. bēngkak - gezwollen; — mēngkal - nog niet rijp, v. vruchten, cf. Jav. bungkul - bloemknop; — mēgat - stilstaan, v. e. tol, gw. pēgat, Jav. Soend. pēgat - gebroken, dat echter ook beteekent „in den weg treden, versperren; — mutu - stom, van mamutu, gw. butu, Jav. buntu - doodlopend, ook: verstoep; — mantjung - spits, puntig, pantjung - slip v. e. kleed, punt, sleep, Soend. pantjung - uitsteken, vooruitsteken, bv. een groote neus.

Zekere -um- vormen zijn: minum - drinken, gw. inum, in vele talen bewaard; — mangkar - halfgaar, halfrijp, Bat. Mand. angkar; — mati - dood, gestorven, is van pati - dood (subst.); — mēring - mager als een dakspaar, gw. ěring, Soend. ěring - panlat; — mimpī - droom, eigenlijk: droomen; gw. impi, Soend. impi - droomen; muda - jong, onrijp, licht v. kleur, moet van een gw. uda zijn, cf., met prenasaleering, Soend. ngora - jong, Tb. ngura - jonge sirih; — mētah, in: putih mētah - spierwit, vermoedelijk gw. wētah, cf. Jav. wutuh - in zijn geheel, Soend. wōtōh - gaaf; — mipis - dun, is van ipis, Soend. ipis - dun, een nevenvorm is tipis; — malang - wat dwars is, van palang

- dwarsboom of *alang* - dwars; — *mambang* - soort geesten, spoken, is v. *ambang* - tegenhouden, Jav. *ambəŋ* - wacht houden op een plaats om den toegang te beletten; — *mampung* - licht, als puimsteen, is van *ampung* - licht, op het water, als kurk; — *məkar* - nog niet ontwikkeld, v. vruchten = *suməkar*, Jav. *suməkar* - opzwellen, gaan bloeien (V.G.V. 116), gw. *səkar*; — *makin*, *mangkin* - zooveel te, des te, ook *səmakin*, *səmangkin*, is van *sakin*, *sangkin*, met -um-infix, Jav. *mangkin*, *səmangkin*, Soend. *sumingkin*, gw. *singkin*; — *məndap* - bezinksel, eig. bezinken, is van *əndap* bezinken; — *məndak* - bukkend naderen, is van *pəndak*, Jav. *pəḍak*, *pəḍək* - dichtbij; — *miring* - hellend, is van *iring*, *iringan* - schuins achter, Jav. (zij) kant, *di-iringake* - hellend, scheef gezet; — *mudjur* - rechthoek, is van *udjur*, Soend. *udjur* - in het lang, recht op aan, Jav. *udjur* - richting, lengte (uitgebreidheid); — *mulas* - koliek, is van *pulas*, Jav. *muləs* - buikpijn hebben, *puləs* - in elkaar draaien; — *muntah* - braken, is van *untah*, Soend. *utah*, of van *buntah*, Jav. *wutah*; *mondok* - kort en breed, is van *pondok*, Soend. *pondok* - kort; — *mara* - voorwaarts, is van *para*, O.-Jav. *para* - gang, komen, gaan; — *mangut* - suffen, mijmeren, is van *angut*, cf. Soend. *anggut* - zich nu voorover, dan achterover buigen, *unggut* - knikkebollen; — *mampus* - dood, gw. *ampus*, Jav. *ampus* - uitgewischt, gedelgd, *pupus* - dood; — *mənung* - in gepeins verzonken, van een niet bekend gw. *hənung*, doch vgl. Jav. *mənəŋ* - zich stil houden, v. *ənəŋ*, Soend. *hənəŋ*.

De volgende woorden zijn wortel-actieven, *ma*-vormen direct van een wortel afgeleid (zie boven blz. 279 v.v.): *makan* - eten, van wortel *kan* - eten; — *mabuk* - dronken, van *buk* dat „hard slaan” beteekent, cf. Soend. *babuk*, met prefix *ba*-, in het wilde er op in houwen; — *masak* - gaar, rijp, Soend. *asak* - *idem*, wortel *sak*; — *masam* - zuur, Soend. *asəm* - tamarinde, doch *hasəm* - zuur, O.-Jav. *asəm* - tamarinde, *hasəm-asəman* - zuur (subst.) J., wortel is *səm*, *səm*; — *masin* = *asin* - zout, ziltig, brak, wortel *sin*; — *masuk* - binnengaan, vermoedelijk *ma + suk*; — *madjun* - gekneet, deeg; van denzelfden wortel Soend. Jav. *pandjunan* - pottenbakker, eig. kleikneder, vgl. Bar. *ewandapamontju* - alsof het gekneet is, (mo)montju - pottenbakker, Soend. *tukangandjun* - pottenbakker, Mal. *madjun* moet oorspronkelijk „kneden, de pottenbakker” beteekend hebben;

— *měntah* - rauw, onrijp, wortel *tah*, Soend. *atah* - *idem*; — *ma sih* - nog, meer, is van wortel *sih*, ook aanwezig in Jav. *i sih* - nog; *malam* - nacht, wortel *lām*, Indon. *lēm*, beteekenende „het binnenste, het diepe” en hieraan wordt tevens de beteekenis „donker” verbonden. — Van den gelijkwaardigen wortel *lěp* komt *malap* - smeulen; — *mampat* - vast in elkaar, in *pat*, *pět* liggen o.a. de beteekenissen „op iets drukken, dicht op iets zijn, bedekken”, bv. Soend. *tjupat* - de dopjes op de schil van de manggistan (waaraan men het aantal partjes tellen kan), *rapět* - goed aansluiten; — *ma-sing-masing* - ieder afzonderlijk, is van *sing*, Soend. *sing* - ieder, iedereen, alleman, elk afzonderlijk; — *mampu* - in staat zijn tot iets, bij machte zijn, van *mpu* - meester; — *masai* - erg in de war, v. h. haar, wortel *sai* - uitgeput (boven blz. 327).

Voorts is nog *mantuwa* - schoonouders, afgeleid van *tuwa* (V.G. IV 278), *mampělai* - bruid, bruidegom, is van *pělai* - achterlaten, in bewaring geven, terughouden, *maruwap* - uitwasemen, is van *uwap* - wasem; *marsik* - schel, v. geluiden, droogkrakend, wortel *sik*, cf. Jav. *wisikan* - (nacht)wind, *bisik* - fluisteren; *morong* - pot met handvatsels, Jav. *morong* en *porong*; *měling* - onverschillig, onoplettend, nalatig, wortel *ling*. De variant *lěng* is in het Soend. u.b. vóór: de kluts kwijt zijn, weg zijn in gedachten; *mangkuk* - kopje, is van *kuk*, zie boven 282; *malu* - beschaamd, cf. Jav. *balo* en *balu* (Pigeaud) - verhinderd, belemmerd, van de kook, de beteekenis „bedremmeld, beschaamd” staat hier niet ver van af, de wortel is *lu*, Mal. Jav. *ngělu* - hoofdpijn hebben, Mak. *ngallo* - *idem*. De gesloten vorm is *lung*, Soend. *linglung* - vergeetachtig, *palung* - onverstandig, dwaas, *silung* - niet in de haak. Vgl. boven blz. 292 s.v. *lumó*, of dit denzelfden wortel bevat lijkt mij onzeker; de beteekenis wijkt af. Andere gevallen zijn in hoofdstuk II behandeld¹⁾.

t Aantal met *m* beginnende woorden waarvan na dit vluchtig onderzoek het grondwoord nog niet kan worden aangewezen, bedraagt slechts een fractie van het totaal en zou bij diepergaand onderzoek ongetwijfeld verder dalen.

¹⁾ *mata* - oog, is vermoedelijk *ta* met prefix *ma-*, letterlijk: oog zijnde, het ziende, vgl. Siameesch *tā* - oog, *ta wan* - zon, letterlijk: oog van den dag, vgl. Mal. *mata hari*, Soend. *panonpowe*, Mak. *mata allo*, Boeg. *mata ẽsso*. (K. Wulff, Chinesisch und Tai, blz. 210. — Historisk-filologische Meddelelser Danske Videnskabernes Selskab XX, Kopenhagen 1934).

b. *Met n beginnende grondwoorden.*

Van met *n* aanvangende grondwoorden vallen te noemen: *naik* - stijgen, staat voor *manaik*, gw. *daik*, Tag., Bis., Bkl. *dahik* - stijgen; — *nakal* - stout, ondeugend, baldadig, van *manakal*, gw. *dakal*, Jav. *dangkal* - weerbarstig, eigenzinnig, ongehoorzaam; — *namnam* = *njamnjam*, zie boven blz. 317. In het Maleisch wisselen *n* en *nj* aan het begin van een woord; — *napal*, *napal* - eetbare aarde, mergel, is van *manampal*, *manapal*, gw. *tapal*, Soend. *tapël* - kleverig, de naam doelt dus op kleiachtige aarde; — *nanti* - aanduiding v. d. toekomstenden tijd, *mananti* - wachten, gw. *anti*, Jav., Soend. *anti* - wachten, de *n* is onregelmatig voor *ng*; — *naung* - lommer, schaduw, beschutting, *manaungi* - beschutten, gw. is *saung*, Soend. *saung* - hut, loods (op bouwland); ook: *kap*; — *nasi* - gekookte rijst, staat voor *inasi*, cf. Mak. Boeg. *ase* - padi. Voor het gebruik van *in-* op deze wijze vergelijkte men Tag. *sinampaga* - een juweel gelijkende op *sampaga* - een jasmijnsoort; *ginulang* - groenblauw, *gulang* - groenten; *kinarayum* - lange, dunne rijst, *karayum* - naald; (i) *nasi* wil dus zeggen „wat op paddi gelijk maar toch niet hetzelfde is”; — *nalajan* - visscher, is van *manalajan*, gw. *salai* - visch boven het vuur rooken, het suffix *-an* schijnt hier gelijk aan het in Mal. gebruikelijke *-i*; *nibung*, Filippijnsche talen *anibung* - een palmsoort, het gw. is *diwung* blijkens Soend. *handiwung*. Day. *handiwong*, Lamp. *hanibung*, Boeg. *anriwu*, in onbruik, te lezen: *anriwung*; de nasaleering *n* is uit prenasaleering (*nd*) ontstaan. De wijde verbreiding wijst erop dat de genasaleerde en de geprenasaleerde uitspraken reeds in de grondtaal naast elkaar moeten hebben bestaan —; *nilai* - taxeeren, gw. onzeker, doch zeker niet met nasaal beginnende; — *nilam* - een vogel, is van *tilam*, Jav. *kati-lang*, met een meer voorkomende wisseling van *m* en *ng* als sluitconsonant; — *nipis* - dun, kan staan voor *manipis*, Tont. heeft o.a. *manipis*, maar kan ook ontstaan zijn uit geprenasaleerd *tipis* (*ntipis*); — *nira* - ongegist palmsap, vermoedelijk staande voor *sinira* waarvan *si-* is afgevallen. Wij zagen boven dat ook *su-* bij *-um-* infix wel eens afvalt, gw. *sira* = met omzetting der klinkers *sari*, Boeg. *sari* - palmwijn; — *nodja* - een verfstof leverende struik, uit *manodja*, Mak. *anrudja*, gw. *dodja*.

Er zijn slechts zeer enkele *n*-woorden die nog verklaring behoeven.

c. *Met ng beginnende grondwoorden.*

Deze zijn gering in aantal, ruim 20, en hiervan behoort de helft tot de herhaalde of geredupliceerde, genasaleerde wortels (Hoofdstuk III).

Ngangu, waarvan mangangu - brullen, loeien, is vermoedelijk van angu; — ngangut, waarvan mangangut - mommelen, is wellicht van een gw. angut, genasaleerde wortel ngut van gut, cf. Soend. gugut, sanggut - bijten; — ngejong, waarvan mangejong - miauwen van katten, gaat terug op ejong, Soend. hejong en ejong - de schreeuw v. katachtige dieren, mejong in vele talen „kat”, Soend. „tijger”, doch gewestelijk „kat”, Tont. ngeong, Bat. Kar. ngeu v. e. open vorm eu, Tont. ngaong - het gemiauwen der kat, Soend. maung - tijger, is van gw. aung, waarnaast haung - gebrul v. e. tijger, Tont. heeft nog mbaong - zeker geluid van de kat, gaat terug op waong¹⁾; — ngëram - brommen, van mangëram, gw. gëram, waarvan volgens den tegenwoordigen regel manggëram - grommen, Soend. gërang - gërung - grommen (meerv.), Mal. -m wisselt weder met -ng als slot-consonant elders, evenals boven nilam-katilang; - ngëran - boos, spijtig, wrevelig, gw. van hetzelfde mangëram dat ook „boos” beteekent, gw. gëram - woedend, toornig, boos, *n* en *m* kunnen aan het eind van een woord wisselen; ngarijap - wemelen, gw. rijap, Soend. rijab - in menigte; — ngëring - het geluid v. bronzen en koperen muziekinstrumenten, d.w.z. dat geluid makende, is van ring = ding, Soend. wortel, hetzelfde uitdrukken; — ngiau - een miauwend geluid, gaat terug op iau.

d. *Met nj beginnende grondwoorden.*

njamuk - mug, staat voor namuk dat niet schijnt voor te komen, het woord vertoont de bekende klankverwisseling *n-l*: Boeg. namo', Mak. lamu', Jav. Tag. lamuk enz., Bis. bono = bolo - kapmes; — njaring - duidelijk, helder v. stem, schel, schijnt van manjaring te zijn, gw. saring, Mak. sa'ring, ta'sa'ring - ontwaken, Soend. njaring - ontwaken, wakker zijn, ook van het gemoed, v. d. hersens gezegd; — njanji - zingen. Als voren, nja = na, nji is geassimileerd ni, *nani is een open vorm naast nanging (Jav., Soend.) en dit is de genasaleerde vorm van dangding, in het Soend. melodie, uitbrengen van muzikale klanken,

¹⁾ Anders Bat. Mand. *maung-aung* - schreeuwen v. pijn of angst.

zie boven blz. 317 s.v. *dang*; — *njěnjak* - vast, diep, v. d. slaap = *lěnjak*, *njěnjak* staat dus voor *něnak*, met assimilatie van *n* van *nak* aan de beginconsonant; Mal. **něnak* is gereduplicateerde, genasaleerde wortel van den zuiveren wortel *těg*, waarvan *tětěg*, Soend. vast, stevig, Jav. vast, onbewegelijk blijven liggen. — Een zelfde geval is *njanjuk* - suf, kindsch, dit staat voor **nanuk*, weder met assimilatie, *nanuk* beantwoordt aan *tatuk*, cf. Jav. *ngantuk*, *antuk* - slaperig, dommelig, Soend. *antuk* - op zijn, niet meer kunnen, *ngantuk* - slaperig, *antukna* - ten slotte; — *njut* - een zachte beweging of een kleine ruk aan iets, gaat terug op *djut*, zie boven blz. 318 s. v. *djot*; — *njilu* = *ngilu* - eggig, slee, zoor, v. d. tanden. Dit woord luidt in Bat. Kar. en Bar. *ngilu*, in Tb., Tont., Bis., Mag., Bkl. *ngilo* doch in Pmp. *linju*, Jav. *linu*. Of nu Mal. *njilu* een omzetting is van *linju* dan wel omgekeerd, laat zich niet uitmaken; de wisseling van *nj* en *ng* behoeft geen bezwaar te zijn daar zij ook in andere talen voorkomt; — *njiur* - de kokospalm, Tag. *niyug*, Maori *ni*, Bal. *njuh*, Sas. *njur*, Mad. *njor*, Day. *ěnjoh*, Saleyer *andjorro*, in dit laatste is de slot -o steunvocaal, *an* = Indon. *ěn* - is voorslag, het gw. is dus *djur* (*djor*), genasaleerd beantwoordt Day. *ěnjoh* volkomen aan het Saleyersch; *njiur* is een bijvorm van *njur*. Ik zie een bevestiging van deze afleiding in Jav. *djanur* - jong kokosblad, d.i. *djur* met infix -*an*-, lett. wat tot de kokospalm gerekend wordt; — *njiru*, *niru* - zeef, wan, Day. *njiro* - korf, Tont. *ni'u*, Bis. *nigo*, doch Bat. Tob. *anduri*, met omwisseling van *i* en *u* (V.G. V 70), Bat. Dai. *anderu*, B.M., Ponos. *digu*, Atj. *djö'èë*. De grondvorm is dus *djiru* maar de genasaleerde vorm moet reeds in de grondtaal bestaan hebben daar hij zoo wijd verbreid is. Ter onderscheiding spreek ik van prenasaleering als een consonant door haar homonyme nasaal wordt voorafgegaan, van (volledige) nasaleering als de consonant in haar nasaal is opgelost.

De meeste Indonesische talen prenasaleeren thans niet meer (Maleisch, Bataksch, Soendaasch, Dayaksch, de Filippijnsche talen) zoodat aan de talen die i.c. *d* of *dj* hebben, niet is na te gaan of de grondtaal het woord geprenasaleerd uitsprak; in Bat. *anduri* kan een prenasaleering verscholen liggen, maar de *n* kan ook bij het voorvoegsel behooren. In allen gevalle bestonden er in de grondtaal een genasaleerde uitspraak en een niet-genasaleerde, t.w. geprenasaleerd of zuiver of beiden.

Een soortgelijk onderzoek als hier voor het Maleisch werd ingesteld, zou men ook voor andere talen kunnen ondernemen en tot hetzelfde resultaat komen. In het Soendasche woordenboek van Coolsma komen met nasaal beginnende zg. grondwoorden, die ten rechte actieve werkwoordsvormen zijn, bij tientallen voor: *měnděk* - iemand te voet vallen, is v. *pěnděk*; *ngadon* - ergens zonder genoodigd te zijn met een bepaald doel heengaan, is van *adon*; *nganggrēs* of *ngangrēs* - droevig aangedaan zijn, is van *anggrēs* (*angrēs*); *njahngöj*¹⁾ is omzetting van *njanghōj*, gw. *sanghōj*, waarvan *njanghōjkön*, pass. *disanghōjkön* - iets boven op iets hoogers leggen of steunen, bv. een krokodil op een boomstam; *nalaktak* - overal aanzitten, is v. *talaktak* enz.

Jav. *ngělu* - hoofdpijn, drukkend gevoel op het hoofd, dat in verscheidene talen, ook in het Maleisch, steeds genasaleerd voorkomt, moet in de grondtaal reeds de genasaleerde uitspraak hebben gekend, cf. Samoa *ngalulu* (*ngalu* + *ulu*) (V.G. V 120)

Merkwaardig is Tb. *nawu*, Sang. *nawo*, Ibg. *nábu*, Mak. *naung* - vallen, neerstorten, alle deze vormen zijn sec. grondwoorden, de substantiefvorm is *tabu* - ban, onder den *bari*, niet meer als zoodanig onderkend. Zie verder V.G. V 75.

Alles wijst erop dat oudtijds in het Austronesisch een wortel en een grondwoord met vóór-syllabe niet met een nasaal konden beginnen. Een zuivere wortel kon worden genasaleerd en hiervan door herhaling of reduplicatie een grondwoord worden gevormd (Hoofdstuk III), nasaleering der vóór-syllabe is tot enkele gevallen beperkt, uit prenasaleering ontstaan. Men kan zelfs verder teruggaan, tot het Austrisch, want ook de Austro-Aziatische talen bieden voorbeelden van nasaleering der vóór-syllabe: Mon. *mrāk* - pauw, Bhn. *mra*, doch St. *brak*, Indon. *měrak*. Daar *m* niet in *b* overgaat, moet *brak* de oudere vorm zijn en is dus *měrak* een genasaleerd, uit pre-nasaleering ontstaan *brak*; in den wortel *rak* ligt de betekenis „een luid geluid maken”, Filippijnsche talen *iyak* - schreeuwen (*y* beantwoord aan *r*), Jav. Soend. *surak* - schreeuwen, juichen, Sul. *sualak* - schreeuwen (*l* = *r* elders), Soend. *harak* - kraakelen — voorts Mon. *gāblu* - betel, Khm. *mělw*, Bhn. *bōlou*, St. *mlu*.

¹⁾ De in het Wb. gegeven verklaring (P) is niet juist.

V.

Prenasaleering.

In de grondtaal moet prenasaleering van de beginconsonant of beginvocaal van een woord zeer gewoon zijn geweest. Zij bleek reeds uit enkele genasaleerde woorden welke wij boven noemden en die alleen uit prenasaleering te verklaren zijn. Doch er zijn meer bewijzen voor aanwezig.

Bij woorden die met een klinker aanvangen, is prenasaleering (met *ng*) gelijk aan nasaleering, er ontstaat een nieuwe klank: *nga*, *ngi*, enz., niet slechts een klank met een voorslag, die weer kan afvallen, zij is vast en blijvend, ook in talen die niet meer prenasaleeren. Voorbeelden: Bis. Tag. *ngalan* - naam, Ibg. *ngagan*, Tont., Tb. *ngaran*, Sang. *areng*, Mlg. *anaranā*, Soemb. *ngara*, Soend. *ngaranenaran*, O.-Jav. *ngaran*, *haran*, *aran*, N.-Jav. *aran*, beide uitspraken, met en zonder nasaal, moeten in de grondtaal bestaan hebben. Evenzoo: Mal. *idung* - neus, Jav., Soend. *irung*, Day. *urong*, Mlg. *uruna*, Tont., Tb. *ngirung*, B.M. *ngiyung*, Bent. *irun*, Tag., Bis. *ilung*, Ibg., Bat. *igung*, Sang. *irung*, Soemb. *urung*. Samoa isu. F. *uōu* - neus, landtong, kaap; — Tag. *ngipin* - tand. Bis., B.M. *ngipon*, Ibg. *ngipan*, Pamp. *ipan*, Sulu *ipun*, Tont. *ipěng*, Bat. *ipon*, Niasch *ifö*, Kisar *nihin*, Kei *nifān*, Samoa *nifo*, Tb. *ipěn* - tandvleesch; — Mal., Jav., Tag., Bis. *alun* - golf, Samoa *ngalu*; — Mad. *ngōwīq* - geluid v. d. buffel, Soend. *owe*. Alleen geprenasaleerd: Bar. *ngura* - jong, Soend. *ngora*, Mad. *ngoda* (h), Bat. Kar. *nguda*, doch van den zuiveren vorm komt Mal. *muda* (um- + *uda*), Tag. *mura*; — Day. *nupi* - droomen, Soend. *impi*, Jav. *impen* (met suffix - *an*), het Day. vertoont *n* in plaats van *ng*, de wisseling van *u* en *i* komt in het Dajaksch meer voor.

Meermalen komen in één taal niet- en wel-geprenasaleerde vorm naast elkaar voor, bv. Soend. *aing* = *ngaing* - ik, *ewa* en *ngewa* (dipikangewa) - een afkeer hebben van; Day. *kuk* en *nguk* - het geknor van zwijnen; Mak. *are* en *ngare* - wellicht; *aseng* en *ngaseng* - alle; Jav. *are* en *ngare* - laag, vlak en open land; Tont. *o'ajēm* en *ngo'ajēm* - het geluid van geeuwen; Mlg. *nify* en *ify* - tand. Daar de tendentie tot prenasaleeren in de afzonderlijke talen kan hebben nagewerkt, ook in die het thans niet meer doen, is bij dubbele uitspraak in een zelfde taal niet met zekerheid te zeggen of zij beiden uit de grondtaal dateeren.

Men zou daartoe moeten weten of het woord in de grondtaal aanwezig was. Wanneer èèn taal beide vormen heeft en overigens alleen de zuivere uitspraak voorkomt, bv. Bat. Mand. *utok* en *unok*, elders *utëk*, dan is het waarschijnlijkste dat *unok* door het Bat. zelfstandig gevormd is, maar dan zou daaruit tevens volgen dat voor het taalgevoel zuivere wortel en geprenasaleerde wortel gelijkwaardig waren, dat dus hetgeen in de grondtaal *gold*, in de talen die haar loten waren, bleef doorwerken. Als werkhypothese kan men dus stellen: in woorden die in een enkele taal geprenasaleerd voorkomen, in afwijking van andere talen, is de prenasaleering van lateren datum. Zoo ook wanneer, een enkel maal, prenasaleering en nasaleering naast elkaar bestaan, bv. Jav. *mbuning* en *mung* - slechts, van een vermoedelijk zuiver *wung*. Doch wanneer men vindt Soend. *gan* = *ngan* - slechts, en het F. toont *nga*, dan moeten beide vormen in de grondtaal bestaan hebben, cf. Mal. *djangan* (V.G. V 58). — Zoo moet ook Jav. *ngëlu* - hoofdpijn, drukkend gevoel op het hoofd, dat in alle talen waarin het voorkomt, genasaleerd is, reeds in de grondtaal geprenasaleerd zijn geweest, de grondvorm is *ëlu* (boven blz. 340).

Tegenover Jav. *w* kan Soend. *tj* staan, bv. Jav. *waringin*, Soend. *tjaringin*, Soend. *tjai*, O.-Jav. *wai*, enz. Men vindt echter enkele malen in het Jav. *b*. N.-Jav. vertoont wel eens *b* waar Oud-Jav. *w* heeft, bv. *wagus* - *bagus*, *wudjuk*, Soend. *idem*, N.-Jav. *budjuk*. Doch tegenover O.-Jav. *bahëm* - kies, staat Soend. *tjahöm* - mond, bek, Mal. *baham* - kauwen met gesloten lippen, Tont. *wa'ang* - tand, Tag. Bis. *bagang*, Bat. *borham*; O.-Jav. *bahëm* moet teruggaan op *wahëm* en daarvan de geprenasaleerde vorm zijn, waarvan vervolgens de prenasaleering is afgefallen (*mbahëm* > *bahëm*). O.-Jav. *walang* = *balang* - sprinkhaan, toont de beide vormen, N.-Jav. heeft alleen *walang*. — Van N.-Jav. *bangkang* - zeeschelp, Soend. *tjangkang* - schelp, schaal, bolster, en van N.-Jav. *bapang* - armen zijwaarts horizontaal uitstrekende, Soend. *tjapang* - zijwaarts uitstaande, bv. buffelhoorns, zijn geen Oud-Jav. termen bekend; de oude uitspraak blijft dus onzeker. Doch er blijkt toch dat het Oud-Jav. een zuivere en een geprenasaleerde uitspraak van de *w* gekend heeft.

In het Nieuw-Javaansch is de prenasaleering nog niet geheel verdwenen. Er is nog altijd een neiging te prenasaleeren doch het geschiedt willekeurig. Er zijn gevallen waarin de niet- en wel-genasa-

leerde vormen naast elkaar voorkomen, bv. Oud-Jav. *pu*, *mpu* - heer, andere waarin men oude prenasaleering heeft laten vallen, bv. Oud-Jav. *ngkāna* - daar, thans *kana*; *nduk* - toen, thans *duk* - ten tijde van. Daartegenover staan woorden waarin zij zeker niet oud kan zijn: *mbotēn* - niet, neen, voor *botēn*, *mbesuk* - morgen, voor *besuk*, in plaatsnamen vóór een muta: *ngGěnding*, *nDjāpara*, *nDara*, *mBandung*. In dienstbrieven van 100 jaar geleden in 't archief van Madjakërta vond ik steeds Antang, Awi, Rawa geschreven, ongetwijfeld overeenkomstig de toenmalige uitspraak, thans zegt men Ngantang, Ngawi, Ngrawa. *Ng* kan hier niet de prepositie *ing* zijn, want men spreekt de nasaal onder alle omstandigheden uit, ook in den Nominatief.

Het Gajo'sch bezit een aantal geprenasaleerde woorden, meestal éénlettergrepige woordjes: *ngga* - gaat niet door, *ngkip* - boordevol, somtijds ontstaan doordat de eerste lettergreep is afgeworpen: *ntah* - drukt onzekerheid uit, Mal. *ěntah*; *ntang* = *těntang* - de juiste richting; echte prenasaleering van de beginconsonant is bv. *ntjara* = *tjara* - zooals. Beide uitspraken kunnen naast elkaar staan. Naast *nggö* vindt men *ngö* (z.v.a. Mal. *sudah*), naast *ndòh* (ouderwetsch) vindt men *nòh* - partikel van beleefde aansporing, naast *mbal mal* - de gesloten hand, enz., dit is geen in nasaleering overgegangene prenasaleering maar moderne uitstooting van de muta na de nasaal (cf. *bamang* voor *bambang*).

Het Bat. prenasaleert een enkel maal, bv. Kar. *mbulu* - haar.

In het Fidji worden *b*, *d* en *g* steeds geprenasaleerd tot *mb*, *nd*, *ngg* of *ngk*. In den tongval der bergbewoners van Viti Levu gaat volgens Gatschet (Abhandlungen philol.-hist. Classe der Kön. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften III en IV, Leipzig 1860, 1873) deze regel volstrekt niet altijd door en hoort men *bati* en *mbati*, *bitu* en *mbitu* (V.G. IV 250). Naast met *k* beginnende woorden staat een aantal woorden dat met *ngk* begint (V.G. V 42 v.v.).

Uit de genoemde feiten mag besloten worden dat prenasaleering in de grondtaal zeer frequent was en dat zij naast de zuivere uitspraak der beginconsonanten en -vocalen voorkwam. 't Onderscheid was fonetisch. Bij grondwoorden die door affigeeering van wortels ontstaan zijn, dus bij grondwoorden der eerste categorie, heb ik geen sporen van prenasaleering kunnen vinden. Zij komt bij grondwoorden der tweede categorie evenmin voor, behoudens een paar op zichzelf staande gevallen. Het Fidji heeft *ngkungku* - gebald, v. vuist,

vormelijk Tag. *kim-kim*. Een ander *ngkungku* is: *hoef* v. e. dier. Dit is een gewijzigde uitspraak van *kuku* - nagel, ten einde de twee beteekenissen door verschil in klank te onderscheiden. In den tongval van Lau wordt voor „hoef” ook *kuku* gezegd (V.G. V 62).

De gevallen waarin de prenasaleering tot nasaleering geleid heeft, zijn niet talrijk.

Wat het Maleisch betreft, zijn er boven een paar genoemd. Bij onderzoek in andere talen zijn er nog wel enkelen te verwachten, zoo beantwoordt aan Jav. *wungkal* - steen, Soend. *mungkal*; tegenover O.Jav. *gandi* - zeker werpwapen, staat F. *ngadi* - een soort v. knods; *palu* Indon. - hamer, Ilk. *malo* - houten hamer, knods; Soend. *manan* = *batan* - meer (minder) dan; Bis. *mantás* - knap = Bkl. *pantas* - wijs; Tag. *nakau* - stelen (men zegt *magnakau*) is van *takau*.

Welke consonanten geprenasaleerd werden, is niet met zekerheid te zeggen; voor zoover nog prenasaleering bestaat, betreft zij vooral de mutae, *k* en *p*; het Gajō'sch gaat het verst en kent haar ook van *t*, *tj* en van *s*. Ook prenasaleering van *w* heeft zeker bestaan, evenals van *h*: O.-Jav. *ngging* - maar, slechts. De prenasaleering van klinkers was *ng*. Vermoedelijk waren *l* en *r* de eenige klanken die niet werden geprenasaleerd.

Niet alleen het woord, ook de syllabe, dat is dus in de grondwoorden der derde categorie de wortel-syllabe, wordt geprenasaleerd en de prenasaleering is hier over het algemeen goed bewaard omdat zij door de voorgaande lettergreep beschut werd.

In het Fidji wordt de tweede lettergreep niet geprenasaleerd, de prenasaleering is daar afgefallen met uitzondering van eenige gevallen vóór *k*, bv. *langka* - wijd uiteen, Tb. *lěngka* - schaarsch, zelden, Jav. *langka* - zeldzaam; *sangkai*, woord gebruikt bij het optellen v. vaartuigen, vermoedelijk een oudere uitspraak van *ðake* - bestijgen, aan boord gaan. Tag. *sakai*, Tb. *sake* (V.G. V 68). Aangezien het woord wel wordt geprenasaleerd, zelfs in sterkere mate dan in de Indonesische talen, moet het wegvallen in de 2de syllabe met het vocalisch worden der taal samenhangen. Er zijn echter vocalisch geworden talen, zooals het Bare'e, die prenasaleering handhaven.

In de Filippijnsche talen komt prenasaleering der 2de lettergreep algemeen voor, doch in iets mindere mate dan in de westelijke talen, bv. Tag. *hatid*, Mal. *hantar*, O.-Jav. *atër*, N.-Jav. *antër* en *atër* - geleiden; Tag. *salapáng*, Mal. *sarampang* - harpoen;

Tag. *takob* - deksel, Mal. *tangkup* - vast tegen elkaar gesloten; Tag. *ubod* - palmriet, kernhout, Mal. *umbut* enz. Zij schijnen dus af te stammen van een dialect der grondtaal waarin minder geprenasaleerd werd.

In een zelfde taal kan een woord met zuivere en geprenasaleerde consonant der 2de syllabe voorkomen. In zoo'n geval is de herkomst moeilijk te bepalen. 't Kan zijn dat beide uitspraken op de grondtaal teruggaan, 't is evengoed mogelijk dat de prenasaleering spontaan in de taal is ontstaan. Zoo lijkt Jav. *klobot* - strootje, naast *klobot* modern, in het Javaansch dat neiging tot prenasaleering bewaard heeft, allermintst onwaarschijnlijk. Tegenover prenasaleering in de eene taal staat zuivere uitspraak in de andere en omgekeerd.

Wanneer een woord in een reeks van talen prenasaleering der tweede syllabe toont, mag worden aangenomen dat deze op de grondtaal teruggaat, bv. *guntin* - schaar, Tag., Bis., Bkl., Pang., O.-Jav., N.-Jav., Soend., Mad., Tb., Tont., Bar., Soemb., Mal., B.M., Boeg., Mak., Bal., Sas., Day.; *pandan* - Pandanus, Mal., Bat., Mlg., O.-Jav., N.-Jav., Soend., Mad., Bal., Sas., Sideisch, Soemba. Omgekeerd, als men vindt Tb. *lěpět* - vouwen, en verwante vormen zonder prenasaleering in Mal., Soend., Bis., Day., Mlg., Boeg., Oud-Jav., doch in N.-Jav. *lěmpit*, dan is het duidelijk dat deze vormen op een grondvorm met zuivere consonant teruggaan en de prenasaleering van het N.-Jav. waarschijnlijk modern is.

Prenasaleering van de 2de syllabe was dus in de grondtaal bekend, haar beteekenis was en is fonetisch. Dit is alles als met de beginconsonant van het woord.

Een groot verschil is het volgende. Naar wij zagen komt het slechts zelden voor dat de prenasaleering der beginconsonant van het woord in volledige nasaleering overgaat (*njiru* e.d.), daarentegen begint de wortelsyllabe even vaak met de zuivere consonant als met haar nasaleering. Alle wortels, in den ruimsten zin, komen genasaleerd voor. Dit komt volkomen overeen met hetgeen in het derde hoofdstuk omtrent woorden die door herhaling en reduplicatie van wortels gevormd zijn, werd geconstateerd. nl. dat de wortels in hun nasaleeringen kunnen worden omgezet. 't Een bevestigt het ander. De omzetting van zuivere in genasaleerde consonant geschiedt niet over prenasaleering als tusschenstation maar rechtstreeks.

De Austro-Aziatische talen bieden ook voorbeelden van nasaleering der wortel-syllabe, bv. Bhn. *mömang* - donker, St. *kömang*, Bhn. St. *mang* - nacht, deze woorden gaan op een wortel *bang*

terug, zie boven blz. 316 s.v. bĕng, mĕng; Khm. k ā p ō r - kalk, St. k ō m u o r.

't Komt wel voor dat het verschillend klankverloop tot differentieering van beteekenis heeft geleid. Zie voor dit verschijnsel in het algemeen, V.G. IX 257. In zoo'n geval moeten beide uitspraken in de taal oud zijn.

Voorbeelden van zuivere en geprenasaleerde begin-consonant in het zelfde woord:

Mal. r u k u p = r u n g k u p - schuin tegen elkaar gezet, Tag. l u k o b - bescherming.

Mal. l e g a r - ruimte om zich te kunnen verroeren = l e n g g a r - vrij in zijn bewegingen of Soend. l o n g g e r - los zitten.

Jav. a t j a r = a n t j a r - recht toe recht aan gaan.

Jav. a d j i r = a n d j i r - staak als merkteeken, Soend. a d j i r.

Jav. a t ě r = a n t ě r - geleiden, Tag. h a t i d, Soend. a n t ö r.

O.-Jav. s u d u k = s u n d u k - steken (gw.), N.-Jav. s u d u k - iets waarmee men steekt.

Jav. p u đ a t = p u ŋ đ a t - afbetaald, Soend. p u d a t; Day. k a d u t = k a n d u t - bundel, Mal. k a r u n g - grove zak, k a n d u n g zak, baarmoeder.

Jav. g ě p a n g = g ě m p a n g - verdelgd, te niet gegaan.

Jav. d j ě b l o n g = d j ě m b l o n g - ingezakt, v. d. grond, Soend. d j ě m b l o n g, openbarsten, v. d. grond; Mal. t ě b u - suikerriet, maar bambu.

Jav. a w u r - strooien, a m b u r - zaaien i. e. kweekbed.

Soend. l u s e = l u n g s e - afgemat.

Jav. đ i h i n = đ i n g h i n, uitgesproken đ i n g i n - eerder.

Jav. g a t ě n g = g a n t ě n g - strak.

Op dezelfde wijze vindt men ook van taal tot taal verschillen. Als voorbeeld geven wij hier een overzicht van eenige van den wortel p i t en varianten afgeleide grondwoorden.

In dezen wortel met varianten p a t, p ě t (p ō t), p e t, p u t, p o t ligt, afgezien v. homonymen, de beteekenis „drukken, knijpen, ergens de hand op leggen”, wat eenerzijds overgaat in „toedekken, bedekken”, anderzijds in „omvatten, pakken, grijpen, wegnemen” (St. p ĭ t - nemen, grijpen).

Wortel p a t: Soend. r a p a t - goed aansluiten; Soend. l a m p a t - besmeren; Jav. k i p a t - een snelle beweging met hand of voet maken om iets dat eraan zit, eraf te slaan, fig. zich v. e. zaak af-

maken; Mal. *tumpat* - verstopt, v. e. holte, opgepropt vol;

Wortel *pět* (*pöt*): Jav. *pěpět* - verstopt, gestremd, Soend. *idem* - vast gesloten; Jav. *ḍapět* - goed tegen elkaar sluiten; Jav. *lampět* - dichten (dam, dijk); Soend. *rěmpět* - dichtbegroeid¹⁾; Day. *rapět* - nauw aaneen, samenkleven; Soend. *löpöt* - rijst in pakjes v. pisangblad gekookt, Mal. *lěpat* - kleefrijst in een blad gekookt; Bis. *kapot* - met de hand grijpen; Tb. *empět* - om het lijf slaan;

Wortel *pet*: Soend. *tjepet* - een kleinigheid weggapen; Soend. *hompēt* - tusschen den arm en het lijf knellen; Jav. *dipet* - goed sluiten; Jav. *sompēt* - achterbaks houden; Mal. *tepet* - opplakken v. e. pleister; Tb. *kampēt* - leunen;

Wortel *pit*: Soend. *pipit* - met de hand plukken; *kěmpit* - onder den arm houden; Tb. *impit* - onder den arm dragen; Jav. *tjapit* - knijpen; *děmpit* - nauw, ergens tegenaan gedrukt zitten; Mal. *apit* - geklemd; *dimpit* - dicht opeen, op elkaar gedrongen; Day. *gapit* - houtblokken tegen de kanten v. e. aan land getrokken boot opdat deze vastligt; Bat. Mand. *sompit* - nauw, eng; Tb. *ampit* - meteen meenemen;

Wortel *put*: Soend. *kěput* - geheel bedekken, geheel omringen; *sumput* - zich verbergen; Jav. *djuput* - nemen, wegnemen; *amput* - bespringen, beslapen; Mal. *liput* - overstelpen, over iets heen gaan, overdekken; *djěmput* - nijptangetje, een klein greepje v. iets nemen (met de vingers); Bug. *sampu'* - sarong; Day. *kaput* - dicht begroeid, donker; Tb. *daput* - kleven, plakken; zie ook blz. 326 s.v. *II put*;

Wortel *pot*: Soend. *tjěpot* - zich vasthechten, vastzuigen; *kěmpotpipi* - kuiltjes in de wangen, lett. ingedrukt v. wangen; Jav. *kěmpot* - holte, deuk; *kampot* - vijf bossen pas geoogste padi; *ompot* - zich schuil houden;

Voorbeelden van den genasaleerden wortel:

mat - Mal. *sěmat* - vaststeken, vastspelden, Day., Jav. *idem*, Soend. *sōmat*; Jav. *tumat* - gaan zitten op (P.); Tb. *rimat* - aanstampen, vast maken;

mět - Jav. *amět* - een dracht padi, Bis. *kamot* - hand, Ibg. *kamót* - handvol;

mit - Soend. *děmit* - bedektelijk, zekere geesten, Mal. *ik*, in geheimzinnige taal; Jav. *limit* - platgetrapt; Mal. *gamit* - even met den vinger aanraken; Day. *kamit* - grijpen;

¹⁾ De verklaring in het Wb. is minder juist.

mut - Jav. ěmut - in den mond houden (om op te zuigen, te sabbelen); Mal. kĕmut - zich samentrekken, zich sluiten; Bat. Mand. djĕmut - diefachtig;

mot - Jav. djĕmot = djĕmut - wegnemen; Soend. tjomot - tusschen de vingertoppen nemen; Tont. samat = naar zich toe strijken (halen), zóó dat er niets meer achterblijft.

Dezelfde wortel komt voor met zwakkeren eindconsonant (k):

Wortel pak: Soend. tjĕpak - neerdrukken, platdrukken; rumpak - loopen tegen iets, Tont. aankomen tegen; Jav. ampak - ampak - mist, nevel, in de bergen; Jav. Tag. enz. tapak - spoor, voetindruk; Mal. dampak - tegen elkaar aanbonzen; Soend. dupak - bonzen tegen; Mal. kĕpak - vleugel;

Wortel pĕk (pök): Soend. rōmpök - afsluiten; rupĕk - benauwd, beklemd, Jav. sumpĕk - *idem*; Day. supek - ingedrukt; Tont. pĕ'pĕk - bedekken;

Wortel pek: Soend. epek - buikband; Jav. ěpek = ěmpek - nemen, wegnemen; Mal. kepek - ingedrukt; Tont. sĕpek - de vlakke hand op iets leggen;

Wortel pik: Soend. hōmpik - iets nederdrukken door er wat op te leggen; Jav. ampic - ampic - afsluiting, v. driehoekige opening aan twee zijden onder zadeldak; ěpik - wederrechtelijk iets afnemen van; Mal. kĕpik - gedeukt.

Wortel puk: Soend. ipuk - zaden uitleggen (in den grond drukken); Jav. djupuk = djuput - nemen, wegnemen; Mal. tampuk - bedekking; Jav. djipuk = djipik - wegnemen, weghalen;

Wortel pok: Soend. popok - bedekt, bedolven; Jav. depok = dempok - plat op den grond zitten; Mal. epok - taschje met deksel; rompok - boordsel v. e. kleed;

Ook van deze reeks bestaan genasaleerde wortels:

mak: Jav. tjĕmak - aanraken, aanvoelen; dĕmak - met de hand pakken; Mal. gamak - gamak - de hand aan de kris slaan (om die een weinig uit de scheede te trekken); Tag. hamak - verlagen (neerdrukken);

mĕk: Jav. dimĕk - voorzichtig met de hand pakken;

mek: Jav. amek = amet - nemen; ěmek - betasten; Tont. me'mek - iets drukken zóó dat het zacht wordt (door herhaaldelijk drukken, de herhaling van den wortel werkt hier dus als een meervoud);

mik: geen voorbeelden;

muk: Jav. *djimuk* - wegnemen; Mal. *tjëmuk* - dop, v. peulvruchten;

mok: Soend. *emok* - zitten, v. vrouwen, in beleefde houding, het bovenlichaam rustende op den arm, de beenen zijwaarts naar achteren uitgestrekt (een neergedrukte houding); Jav. *dëmok* = *dëmek* - voorzichtig met de hand pakken; *djëmok* = *djëmot* - wegnemen; Mal. *romok* - stil ineengedoken zitten.

Uit deze voorbeelden zal het duidelijk zijn dat de wortelsyllabe met zuivere en geprenasaleerde beginconsonant wordt uitgesproken, voorts dat zuivere en genasaleerde wortel gelijkwaardig zijn. Tot slot laat ik ter illustratie van het laatste nog eenige voorbeelden volgen:

BAS, MAS. Bat. Mand. *tabas* - uitgeput, v. d. grond, *tamas* - *idem*;
BEL, MEL. Jav. *tjomel* - kletsen, mopperen, Soend. *terembel* - maar doorpraten;

BĚNG, MĚNG. Tont. *lěmĕng* - begraven, Tag. *libing* - *idem*;
BENG, MENG. Jav. *tameng* - schild, *tebeng* - beschutting, scherm;
BĚR, MĚR. Tb. *rumër* - zitten, *rurumër*, Tond. *rërumbër* - de billen, F. *rubu* (*rubo*) - the seat, dij;

BI, ME. Soend. Jav. *bibi* - tante of behuwdtante, jonger dan vader of moeder, Mal. tante, Sang. *meme* - moeders jongere zuster;

BU, MU. Sam. *namu*, *nanamu* - reuk, geuren, Jav. *ambu* - reuk;

BUK, MUK (WUK). Mal. *mabuk* - dronken, *amuk* - amok maken, de vorm is actief maar is thans gw., de grondbeteekenis van beide woorden is dezelfde, want in *buk* = *muk*, O.-Jav. *wūk*, ligt de beteekenis „hard slaan, woedend aanvallen”, Mad. (ng) *abhuk* - schuimbekken, van woede;

I DANG, NANG. Jav. *paḍang* - licht, Gaj. *sidang* - helder, opgeklaard, Jav. *kunang-kunang* - vuurvlieg, Soend. *baranang* - schijnen, glinsteren, *njenang* - schitteren;

II. DANG, NANG. Soend. *malandang* - de persoon die het *udjungan* (schermspel) leidt, Jav. *lanang* - man, mannelijk;

DĚK, NĚK. Soend. *tjinĕnĕk* - verkorten, *tjindĕk* - in het kort;

DĚT, NĚT. Tb. *pĕnĕt* - sluiten, F. *bonot-a* - afsluiten, Soend. *pōndöt* - sluiten;

DENG, NENG. Soend. *keleneng* - klingelen, *gandeng* - geraas makende;

DIS, NIS. Jav. *anis* - weg, verdwenen, Soend. *lēdis* - schoon op;

- DONG, NONG. Soend. *tetenong* - soort mand, *endong* - knapzak, *gendong* - soort mand;
- DOS, NOS. Jav. *blonos* = *blondos* - kaal, berooid;
- DUNG, NUNG. Tag. *lindong* - beschutting, Bis. *landong* - schaduw, Ilk. *linong* - schaduw, Soend. *salindung* - schuilen;
- DJENG, NJENG. Soend. *běnjeng* - zacht a. iets trekken, *andjeng* wrikken;
- DJET, NJET. Jav. *penjet* - plat drukken, *pedjet* - hard knijpen, indrukken;
- GA, NGA. F. *ranga* - hoog, Maori *ranga*, Sam. *langa* - opheffen, Soend. *tangga h* - omhoog zien, het hoofd opheffen, Soemb. *djangga* - hoog;
- GAH, NGAH. Soend. *dangah* - houding waarbij hoofd en bovenlijf rechtop gehouden worden, *tangga h* - opwaarts zien;
- GAS, NGAS. Jav. *angas* - weifelen, wankelen, v. moed, *gagas* - ontroeren, door een gedachte gekweld (*kagagas*);
- I. GAT, NGAT. Bat. Mand. *ragat* - heel erg, meer dan gewoon, *rangat* - erg, bovenmate, *sagat* = *sangat* - *idem*;
- II. GAT, NGAT. Soend. *pěgat* - knappen, afbreken, *rěngat* - barsten, scheuren;
- GĖS, NGĖS. Soend. *pinggěs* - knakken, knappen, *rěngěs* - oud hout uitkappen;
- GIS, NGIS. Soend. *inggis* - beangst, *gigis* - vervaard, bang, Indon. *tangis* - weenen(?), Jav. *běngis* - nijdig (= bewogen in ongunstigen zin), Soend. *lěngis* - ontroerd; *puringis* - er bevreesd uitzien;
- GOR, NGOR. Jav. *běgor* - het geluid v. h. slaan op een bekken of v. h. brullend geluid v. e. reus, Soend. *sěngor* - snauwen;
- GUL, NGUL. Jav. *děngul* - overeind komen te staan, zich vertoonen, Soend. *tunggul* - omhoog rijzen, v. e. heuvel;
- GUNG, NGUNG. Jav. *bangungung* - brommen, Soend. *gung*, u.b. vóór: de gong werd geslagen, *děgung* - stel hangende bekkens;
- GUR, NGUR. Jav. *angur* - liever, Soend. *anggur* - *idem*;
- GUS, NGUS. Bis. *pungós* - band om haar op te binden, Ilk. *punggos* iets met een band vastbinden;
- GUT, NGUT. De beteekenis van den wortel *gut* is: „een rukkende beweging maken”, de afleidingen loopen nogal uiteen. Mal. *unggut* - met een ruk aan iets trekken, *anggut* - stampen, v. e. schip, *sěnggut* - knikkebollen, *angut* (*mangangut* s.v. *ngangut*) - mommelen, *rěngut* en *rungut* - pruttelen, brommen,

- mopperen, van sungut: bərsungut-sungut - *idem*, ook: mompelen, Soend. sungut - mond, Soend., Jav. anggut - zich vóór- en achterover buigen, met het hoofd;
- HAH, NGAH, HOH, NGOH. Soend. harungahharengoh = haruhah harehoh - hijgen;
- JAK, NJAK. Day. anjak = ajak - volgen, achternagaan;
- JANG, NJANG. Day. manjang - bloemtros van kokos- en pinangpalm, Jav. majang - bloemtros van de pinangpalm;
- KAL, NGAL. Jav. bangal - weerspanning, dangkal - weerbarstig, eigenzinnig, Mal. nakal - ondeugend, baldadig;
- KAR, NGAR. Soend. angar - schraal, v. e. sawah, tjəngkar - *idem*;
- KAS, NGAS. Jav. bungkas = bungas = wəkas - einde;
- KAT, NGAT. Jav. djəngat - het hoofd opheffen, Soend. tjəngkat - *idem*;
- KĚR, NGĚR. Jav. singĕr - bekwaam, bedreven, handig en vlug, Soend. angkĕr - vurig, vlug v. geest, opgewekt;
- KIR, NGIR. Jav. dangir - omgewerkt, losgemaakt, djungkir - onderste boven;
- KIS, NGIS. Day. mangkis - schreeuwen, juichen, Indon. tangis - weenen, behoort hier of bij gis, boven blz. 354. De wortels kis en gis zijn verwant.
- KOH, NGOH. Soend. lengoh - onbevrucht, niets bij zich hebbende, kongkoh - afzonderlijk, op zichzelf;
- KU, NGU. Jav. sangu - teerkost voor de reis, F. dangku (of danggu) - iets wat men vrienden aanbiedt bij hun vertrek;
- KUK, NGUK. Soend. bĕkuk = bĕnguk - met krommen neus;
- KUNG, NGUNG. Soend. ngung - geruisch in het oor, kung - geluid v. e. kleine gong;
- KUT, NGUT. Soend. kukut - van jongsaf als het zijne aannemen, mensch of dier, anakkukut - geadopteerd kind, Mal. pungut - oprapen, inzamelen, anakpungut, vondeling;
- PAI (Paj), MAI. Day. kimai - wenken, Iwt. pajpaj - *idem*, Soend. gupaj - *idem*, enz. Vgl. boven blz. 304.
- PAK, MAK. Jav. dalamakan - voetzool, Jav., Mal. talapakan, Soend. talapak, Tag. talampak - *idem*;
- PANG, MANG. Soend. sĕmang - bezorgd, salĕmpang - bezorgd, zorgwekkend;
- PAR, MAR. Soend. salimar - zitbank i. e. prauw, Jav. ġampar - laag tafeltje, bankje;

- PAS, MAS. Mal. *ramas* - kneden, Soend. *hampas* - uitgeperste substantie, Mal. *ampas* - drab, bezinksel;
- PES, MES. Soend. *děmes* - een platten neus hebben, *děmpes* - laag bij den grond wegschuilend;
- PUD, MUD. Soend. *lamud*, vlies, *lampud* - met een laag bedekken;
- PUNG, MUNG. Soend. *malangmang mulungmung* - geheel onwetend, v. niets afweten, wortel *mung*; *malangpang mulungpung*, Wb. *idem*, is de actieve vorm van *palangpang pulungpung*, wortel *pung*. *Malangmang* is herhaling met klinkerverandering van *mulungmung*, doch de genasaleerde vorm *mang* van wortel *pang* komt in dezelfde beteekenis als *pung* voor, Tag., Pmp., Bik. *mangmang* - dwaas, onwetend;
- REH, NEH. Soend. *saneh* - zacht, minzaam, *sareh* - zachtmoedig, minzaam; *saneh* beantwoordt aan *sadeh*, welke uitspraak dus in de grondtaal naast *sareh* bestaan moet hebben, zie over de wisseling van *d* (palataal) en *r*, boven blz. 327.
- SANG, NANG. Soend. *lenang* - schoon, rein, *lesang*, glad;
- SEH, NEH. Soend. *aneh* - eigenaardig, *geseh* - verschillend, afwijkend;
- SĚK, NĚK. Jav. *bunĕk* - zich beklemd, benauwd gevoelen, *sĕsĕk* - nauw, klemmend;
- TAL, NAL. Day. *kinal* - prop v. kokosvezel op een geweer of kanon, Jav., Mal., Soend. *ĕnal* - prop op een vuurwapen, Jav. enz. *tatal* - spaander, Tag. *idem* - spaander, splinter, Sas. *idem* - gespouwen en daarna platgeklopte bamboe tot beschot; *ĕnal*, *kinal* zijn van andere projectielen op moderne vuurwapens overgebracht;
- TĚK, NĚK. Bat. Mand. *utok* - hersenen, merg v. beenderen, *unok* - merg of binnenste v. stengels enz., Jav. *utĕk* - hersenen, Boeg. *utĕ'* - merg;
- TĚR, NĚR. Tag. *kinig* - beven, Jav. *gĕtĕr* - trillen;
- TIK, NIK. Jav. *balĕnikan* - bij kleine deelen, *plĕnik* - spikkel, *tik* - tik, Soend. *saötik* - een weinig, *lötik* - klein;
- TOK, NOK. Soend. *montok* - er flink uitzien, *denok* - er knap uitzien;
- TU, NU. Jav. *banon* - baksteen, *watu* - steen; *banon* beantwoordt aan *waton* - steenachtige grond, al wat tot hechtheid om iets gemaakt is;
- TJAK, NJAK. Indon. *minjak* - olie, Soend. *tjaktjolak*, wortel *tjak*, - druppel. Onzeker;

TJANG, NJANG. Soend. *kěnjang* - aanhalen, aantrekken, *kěntjang* - strak, stijf aangehaald;

In *tjar* en varianten ligt de beteekenis „ergens uitspruiten, uitstorten, vooral van vloeistoffen, met als gevolg verspreiding, oplossing;

TJAR, NJAR. Soend. *běntjar* - uiteenspringen, uiteenbarsten, zich verspreiden, aan gruis vallen, Jav. *untjar* - in de hoogte spuiten, v. water, Mal. *pantjar* - met een straal uitspuiten, Bat. Mand. *hantjar* - diarrhee, Bat. Mand. *anjara* - verspreid door elkaar liggende;

TJĚR, NJĚR. Soend. *tjěr*, u.b. *vóór*: vloeien, v. e. vloeistof, Jav. *kětjěr* - vocht door persing uit en in iets druppelen, Bal. *banjěh* - etter, lijkvocht;

TJER, NJER. Soend. *tjer*, u.b. *vóór*: kiih - wateren, Mal. *tjetjer* - uitstorten bij kleine hoeveelheden, Jav. *ketjer* - bij kleine hoeveelheden hier en daar vallen, een weinig gestrooid of gestort, Day. *bunjera* - gruis;

TJÖH, NJÖH. Soend. *kantjöh* - instorten, v. e. zieke, *önjöh* - op instorten staan, neerstorten. Cf. Boeg. *ta'njunju* - vooroverhellen;

TJEK, NJEK. Jav. *benjek* - zacht, sappig, Soend. *betjek* - week, modderig;

TJUK, NJUK. Day. *punjok* - punt, spits, Jav. *putjuk* - *idem*;

WAH, MAH. Ö.-Jav. *djěmah* = *djěwah* - gevolg, tengevolge, Mal. *djěmah* - later, hiernamaals, ooit.

De resultaten van het onderzoek kunnen als volgt worden samengevat:

I. Formatieven welke afleidingen vormen of vormden van grondwoorden, dienden in een ouder stadium der taal op dezelfde wijze om afleidingen van wortels te maken; deze afleidingen zijn thans als regel grondwoorden.

II. Wortels en hun nasaleeringen zijn gelijkwaardig; er bestaan geen nasaleeringen van *r* en *l*.

III. In de grondtaal bestond tweërlei uitspraak van de beginklanken van een woord. Met behulp van affixen van wortels afgeleide woorden en woorden die door herhaling of reduplicatie van een wortel waren gevormd, waren hiervan uitgesloten (1e en 2e categorie). 't Verschil in uitspraak was een fonetisch verschil. De klanken *r* en *l* werden niet geprenasaleerd.

IV. De beginconsonant van een wortel welke de tweede syllabe van een grondwoord uitmaakt, d.z. de grondwoorden der 3e categorie, kwam ook geprenasaleerd en, op grond van II, genasaleerd voor, wederom met uitzondering van *l* en *r*, in beginsel zonder onderscheid in beteekenis.

Leiden, 24 Augustus 1942.

NASCHRIFT.

Nadat bovenstaand artikel geschreven was, kreeg ik kennis van het posthume werk van Dr. K. Wulff: „Über das Verhältnis des Malayo-Polynesischen zum Indo-Chinesischen” — Kopenhagen 1942 (Danske Vidensk. Selsk., Hist. fil. Meddelelser XXVII 2). De geleerde schrijver heeft zich tot taak gesteld in deze verhandeling aan te toonen, dat de Austronesische talen enerzijds, Tai-Chineesch anderzijds in woordenschat en woordbouw zóó fundamenteel overeenkomen, dat dit slechts uit genetische verwantschap beider taalfamilies („Sprachgruppen”) te verklaren is, m.a.w. dat zij loten zijn van één stam. Hij acht den band nauwer dan die tusschen Tai-Chineesch en Tibeto-Barmaansch, tesamen Indo-Chineesch genoemd (o.c.p. 4).

Wulff heeft een lijst van 145 woorden opgesteld, waarin op de overeenkomst van Austronesisch met Chineesch en Tai, soms ook met Tai alleen, wordt gewezen. Er is bij zoo'n lange lijst ongetwijfeld reden tot twijfel op enkele punten, doch dit tast de strekking van zijn betoog niet aan: de overeenkomst is inderdaad op overtuigende wijze aangetoond. 't Stemt weemoedig hem deswege slechts na zijn dood te kunnen eeren.

In het algemeen — over één belangrijke uitzondering komen wij beneden te spreken — staat tegenover een tweelettergrepig, Austronesisch woord in het Chineesch een mono-syllabe, welke dan met de tweede lettergreep van het Austronesische woord m.m. blijkt overeen te stemmen. Deze syllabe is in sommige gevallen de wortel, in andere niet.

Wij hebben boven gezien dat in de Austronesische talen drie categorieën van grondwoorden te onderscheiden zijn. Zij zijn allen in de woordenlijst vertegenwoordigd.

1e Categorie: Austronesische grondwoorden door affigeeering van wortels gevormd en hun Chineesche equivalenten.

a. Grondwoorden bestaande uit prefix + wortel.

No. 8. Oud-Jav. *karĕm*, Soend. *karĕm* [en *kalĕm*] - zinken, gezonken, Mal., Bat. Kar., Atj. *karam* - *idem*, enz. — Schr. vermeldt nog Oud-Jav. *kĕm*, *köm* - in het water liggen, N.-Jav. *kum* - baden, duiken in [ten rechte „het in het water zijn, b.v. om te weeken”], Soend. *kööm* - onder water plaatsnemen [of zijn], maar dit is een andere wortel. Wortel van *karĕm* is *rĕm*, gelijk aan *lĕm*, *rĕp*, *lĕp* (V. G. IV 316, V 46), waarin de beteekenis „in het inwendige, het binnenste, wegzinken e.d.” ligt. *Karĕm* (*kalĕm*) is samengesteld uit het perfectief prefix *ka* + wortel *rĕm* (*lĕm*).

Het Chineesch heeft *γâm* - onderduiken, te vergelijken met den Austronesischen wortel.

No. 70. N-Jav. *taṇḍĕs*, Soend. *tandĕs* - in het water grond raken, op een bank of droogte blijven vastzitten, v. e. vaartuig, [Bat. Kar. *tandĕs* - geleund staan tegen (zie W.b.)¹⁾, Bat. Toba en Mand. *tandos* - ergens tegenaan stootende], Gayo *töndös* - aangekomen, het eindpunt bereikt hebben. — De verder aangehaalde woorden doen niet ter zake.

Samengesteld uit prefix *ta* + geprenasaleerden wortel *dĕs*, waarin de beteekenis „tegen iets aankomen, langs iets schuren”, e.d. ligt. Vgl. Soend. *rindĕs* - gaan over iets of iemand, b.v. een rijtuig, Bat. Mand. *andos* - tegen, *andos potang* - tegen den avond, op iemand leggen (*mangandoskon*), Day. *handas* - iets iemand opdringen. Met verwante wortels, *das*: Jav. *kaṇḍas* - den ondergrond, bodem, raken, in graven, putten, stranden, vastloopen, Soend. *kandas* - vastraken, aan den grond raken, stooten, stranden, Mal. *kandas* - aan den grond geraakt, op iets als een onderlaag liggen, Day. *kandas* - zich tegen iets wrijven; wortel *dis*: Jav. *uḍis* - ergens tegen aan kruipen (insect).

Het Chineesch heeft *d'ât* - doorgaan, doordringen, aankomen.

Vanuit het Austronesisch bezien is niet uit te maken of Chin. *γâm* en *d'ât* een prefix hebben gedragen. Sinologen als Karlgren en Maspéro nemen aan dat prefixen in het Chineesch hebben bestaan, doch zij verschillen van gevoelen over de vraag of op geprefi-

¹⁾ „Karo, bat. (*tandos*) - aankomen, bereiken”, is niet juist.

geerde woorden syncope of elisie is toegepast. Karlgren meent het eerste, dus, *lân* is ontstaan uit ouder **klân*, Maspéro houdt het ervoor dat elisie is toegepast: **'klan* > *'kan*¹⁾.

De woorden welke het Chineesch met het Austronesisch gemeen heeft, zijn steeds afgekap, op dien grond lijkt het waarschijnlijk dat het met de prefixen ook zoo gegaan is, 't is moeilijk in te zien waarom men bij prefixen een anderen weg zou hebben ingeslagen.

't Teloor gaan der prefixen maakte aan dit deel van den opbouw der taal een einde.

b. Grondwoorden bestaande uit een wortel met infix.

No. 58. Oud-Jav. *la muk* - bedekt, als de maan door een dunne wolk (K. B. Wb.), N.-Jav. *waas*, *wazig*, Soend. *nevelachtig* voor het gezicht, [Mlg. *la mo'kă* - rot, behoort hier niet toe, evenmin *mo mo'kă* - rot; met Jav. *la muk* correspondeert Mlg. *la'mokă* - vermoeid, slaperig. — Bat. Toba *da lmuk* - murw, week, *da lma k* - smeren, Bat. Kar. *sa mak* - besmeren, Bat. Kar. *de mak* - met vuil bespat, zijn van een anderen wortel (*pu k*, *pa k*)].

la muk Is met infix -*am*- gevormd van wortel *luk*, zie boven blz. 296.

Met verwanten wortel *lëk*: Jav. *ulëk* - walm, *wëlëk* - rook, warreling in de lucht.

Het Chineesch heeft *mâk* - voorhangsel, scherm, bedekken; *mëk* - donker, stil; — met ander karakter: inkt, zwart.

Hieruit blijkt dat het Chineesche woord een brokstuk is van een ouderen vorm, door afwerping van de eerste syllabe ontstaan; het gaat terug op een oorspronkelijk door infigëering tweelettergrepig gemaakten wortel. Doch door de wijze waarop het archaisch-Chineesche woord²⁾ tot een mono-syllabe is teruggebracht, waarbij een *deel* van het infix is behouden, is het verband met het Austronesisch verbroken en heeft het infix opgehouden formatief te zijn. Het kan in archaisch-Chineesch niet een enkele consonant zijn geweest. Immers, boven (hoofdstuk II) is gebleken dat het infix -*um*-, van -*am*-, -*im*- en -*ëm*- onderscheiden is, het is dus steeds vocaal + *m*.

Wij weten niet door welken klank in archaisch-Chineesch de Austro-

1) K. Wulff, *Chinesisch und Tai* p. 8 v.v. (Dansk Vidensk. Selsk., Hist. fil. Meddelelser XX 3) — Kopenhagen 1934.

2) Onder „archaisch-Chineesch” wordt hier uitsluitend het Austronesische bestanddeel van het pre-Chineesch begrepen, ik geef den naam voor beter.

nesische *l* van *la m u k* gerepresenteerd werd, er is geen reden een anderen klank aan te nemen, in allen gevalle moet hij op denzelfden klank teruggaan, aangezien hij deel van den wortel uitmaakte en de gelijke beteekenis uit de gelijkheid of de gelijkwaardigheid van wortel voortvloeit.

No. 59. Mal. *l u m u t* - kroos, mos, schimmel, Soend., Bat. Mand., Gayo, Ilk., Pmp., Bis. *idem*, Mlg. *l o m o t r ä*, Bkl. *l o m o t*. [Hier toe behooren wel de aangehaalde woorden Bat. Toba *l i m u t* = Bat. Mand. *l u m u t*, ook Day. *l i m u t* = *l o m o t*, Pol. *l i m u*, met wijziging van den klinker (V. G. V 90), doch niet Oud-Jav. *l i m u t* - nevelwolk, Tag. Bis. *l i m o t* - vergeten, daar men hier met een ander infix *-im-* te doen heeft, evenzoo Bat. Toba *l a m o t* - week, breiig, met infix *-am-*; voorts is Bat. *m u m u t* - bedorven, versleten, van wortel *b u t*, zie boven blz. 317 en Soend. *t j a r e m o t* - vuil, besmet (niet alleen van het gezicht) van een wortel *p o t*].

Chin. *m u â t* - zwak van oogen, kleurenblind, Tai noir *m ü t* enz. - donker, wordt door Wulff met Austronesisch *l u m u t* gelijkgesteld. Mocht dit juist zijn — zeker lijkt het niet daar de beteekenissen elkaar niet dekken — dan ware dit een tweede voorbeeld van afwerping der 1e lettergreep met een deel van een infix, want Austro-nesisch *l u m u t* is wortel *l u t* met infix *-um-*, zie boven blz. 291.

No. 23. Mak. *m a e* - herwaarts (gaan), derwaarts (gaan), Boeg. *m a i* - herwaarts, Ibg. *u m a y* - gaan, komen, Favorl. *m a i* - komen. [Tont. *a i* - herwaarts, is niet een valsche stam, zooals Wulff meent, maer inderdaad de stam, het infix *-um-* is vóór een klinker prefix, waarbij *u* meestal afvalt, Ibg. heeft den volledigen vorm. Vgl. nog F. *m a i* - komen, vóór aanvullend werkw.; herwaarts, zoo het op een werkwoord volgt, Tb. *a i* - komen, hierheen *-waarts*].

De afleiding blijft door wegvallen van *u* éénlettergrepig en wordt vandaar juist zoo in het Chineesch teruggevonden: *m^w â i* - reizen, voorbijgegaan, overtreffen.

No. 24. Bis. *t i n a y* - ingewanden [ook Ibg. *s i n a y* behoort hier toe], Tont. *t i n a' i* - buik [ook: ingewanden], Mlg. *t s i n a i* - ingewanden, [Day. *k a n a i*, *k n a i* - buik, is anders samengesteld].

Met infix *-in-* afgeleid van *t a y* (*t a i*) - faeces, Tont. gaat, blijkens de hamza, op den nevenvorm *t a h i* terug. Wulff noemt deze afleiding, maar acht haar onwaarschijnlijk, zij laat zich echter geheel

uit het infix verklaren, zie voor soortgelijke afleidingen in het Tag. en elders, boven blz. 341 vv.

Het Chineesch heeft nuâi' inwendig. Vgl. voor de beteekenis: Jav. djěroan - ingewanden, van djěro - binnenin.

No. 131. Oud-Jav. kalung - halsketen, omhangen, enz. Schr. wijst erop dat dit woord met het infix -al- van een zeer verbreiden wortel kung is afgeleid. Daarin ligt de beteekenis „boogsgewijze, gekromd”, vgl. boven blz. 306.

Het Chineesch luñ - halster, is weder door afkapping der !e syllabe en met verbreking van het infix tot een mono-syllabe gereduceerd.

No. 129. Oud-Jav., Soend. kurung - kooi, opsluiten, enz.; van denzelfden wortel met infix -ur-.

Chineesch luñ - kooi, traliwerk, is weder de 2de syllabe, r en l vallen in het Chineesch samen in l.

No. 130. Oud-Jav. guring gurangan - strot, Tag. golong golongan, Pmp. gulung gulungan - keel, Pol. koro-koro - hals, keel (waarschijnlijk, W.) [Soend. gěnggěrong - keel, vertoont een ander infix en ook de wortel is wel verwant, maar niet dezelfde].

Afgeleid met infix -ur- (Filippijnsch -ul-) van een wortel gung, beteekenende „gedraaid, krul, om en om”, zie uitvoerig, beneden blz. 367.

Chineesch luñ - keel, op dezelfde wijze ontstaan als No. 129.

Men ziet uit deze voorbeelden dat de in de Austronesische talen bij wortels voorkomende infixen: vocaal + m, vocaal + n, vocaal + l, vocaal + r ook in archaisch-Chineesch bestonden. Zij vielen aan het mono-syllabisme ten offer.

2e Categorie. Austronesische grondwoorden door herhaling of reduplicatie van een wortel gevormd.

In de Woordenlijst komt een aanmerkelijk aantal van zulke woorden voor. Daartegenover moet het Chineesche woord aan den enkelen wortel gelijk zijn, er is, van Austronesische zijde bezien, niet aan vast te stellen of het herhaald dan wel geredupliceerd is geweest:

O.-Jav. *k a n g k a n g* - bestendig, Chin. *k â n* - hard, vast, duurzaam, enz.

Er is een omstandigheid die voor de waarschijnlijkheid pleit en dat is deze dat in het Chineesch ook een genasaleerde wortel optreedt, terwijl bekend is (boven hoofdstuk III) dat grondwoorden der 2e categorie door herhaling van den zuiveren en van den genasaleerden wortel gevormd kunnen worden.

No. 4. Chin. *niet* - bijten, knagen < *niat*. Dit beantwoordt aan een Austronesisch grondwoord dat door herhaling van *ngit*, genasaleerden vorm van wortel *git* gevormd is, zie hiervoor boven blz. 321 s.v. *git*.

3e Categorie. Austronesische grondwoorden uit een wortel met vóór-syllabe bestaande.

Hiervan geldt hetzelfde als van de woorden der 2e categorie, dat aan het Chineesche woord, gelijk aan de 2e syllabe van het Austronesische grondwoord, niet te zien is of er een vóór-syllabe is afgevallen; tegenover wortel met vóór-syllabe komt dus de Chineesche mono-syllabe = wortel te staan.

De woorden dezer categorie bestaan veelal uit vóór-syllabe + genasaleerden wortel, zie boven hoofdstuk V. Wanneer in zoo'n geval het woord met een Chineesche mono-syllabe, welke met den nasaal aanvangt, correspondeert, kan men veilig aannemen, dat dit laatste ook een vóór-syllabe heeft gehad. Omgekeerd, toont het Austronesische woord een zuiveren wortel, dan heeft het Chineesche woord dien ook, b.v. No. 1 Oud-Jav. *ikët* - binden, Chin. *kiet* - binden, knopen.

Voorbeelden van genasaleerde wortels:

No. 60. Oud-Jav. *limun* - donker, onduidelijk, N.-Jav. *nevel*, Bat. Kar. *niet* recht zichtbaar, Soend. *halimun* - nevel [*ha* is een oud voorvoegsel, nauw verwant aan *ba*, thans nog levend in het Dayaksch, de beteekenis is possessief], Mal., Bat. Toba *halimunan* - naam van een onzichtbaar makend middel [Bat. Mand. - naam van een duisterniswekkend formulier, ook in het Soendaasch is (adji) *halimunan* een spreuk die den prevelaar voor anderen onzichtbaar maakt], Bat. Toba *lemun* - verhelen, loochenen, Bat. Kar. *himun* - nog donker maar reeds een beetje gaande dagen, Bat. Toba *samon* - nevel. [Bat. Toba Mand. *lamun* - rijp, van

vruchten, *la mun la mun* - bleek van gezicht, behooren niet hier; *mon mon* - snot, is van een anderen wortel, zie blz. 325].

Het Chineesch heeft *muân* < *mwân* - vertroebeld v. gezicht, verhelen; *miên* - herfsthemel, treurig, droevig.

mun Is genasaleerde wortel *bun* (*wun*), cf. Jav. *ěbun* - dauw, mist, Soend. *ibun* - dauw, morgennevel, Mal. *ěmbun* - dauw, nevel, *rabun* - rook, v. e. geneesmiddel, Soend. *rawun* - allerlei dingen die een stinkenden rook teweegbrengen verbranden om geesten of ongedierte te verdrijven, Day. *ambon* - dauw, nevel, Oud-Jav. *awun-awun* - nevel, Bis. *gabun* - damp, doom, Tb. *awun* - rook, damp, Tag. *ambun* - fijne regen.

No. 63. Oud-Jav. *rěmōng* - bewolkte lucht, wolken, N.-Jav. *rěměng* - schemering, schemerig, beneveld, door de wolken bedekt, van de maan, Soend. *dampig, wāzig, donker* [in deze beteekenissen in beide talen steeds herhaald], Mal. *rěmang* - schemerig, triest, Mak. *rammang* - wolk, Boeg. *rěmmang* - *idem*, Ilk. *lemmēng* - verborgen plaats, Soend. *mělēngmēng* - onduidelijk, niet zichtbaar in de details, iets als in een nevel zien.

De wortel is *běng*, zie boven blz. 316.

Chin. *mun* - nevel, regen; met ander karakter: donker, triest; *miēn* - donker, triest, nevelig.

[Van deze woorden zijn te scheiden: Soend. *malangmang-mulungmung* - onwetend, Tag., Pmp. [ook Bkl., Png.] *mang-mang* - dom, vergeetachtig, zij zijn van de wortels *pang, pung*, boven blz. 356. De Chineesche verwanten zijn *mun* < *mun* - dom, *miēn* < *miēn* - onwetend. In het Chineesch zijn de woorden door elkaar geloopten.

Ook de Austro-aziatische talen vertoonen den genasaleerden vorm: St. *kōmang* - donker, *mang* - zwart, Bhn. *mōmang* - donker, *mang* - nacht¹⁾.

In de tot nu besproken gevallen stond steeds tegenover een twee-lettergrepig Austronesisch een éénlettergepig Chineesch woord, met afwerping van de eerste lettergreep van het Austronesische woord, gelijk aan de tweede daarvan. Hierop bestaat één groote uitzondering: wanneer n.l. de 2e lettergreep aanvangt met *h, y (j)* of *w*

¹⁾ P. W. Schmidt S. V. D., *Grundzüge einer Lautlehre der Mon-Khmer Sprachen* blz. 71 — Weenen 1905.

wordt in het Chineesch de 1e lettergreep niet afgeworpen, maar heeft er samentrekking tot één syllabe plaats, dus Mal. *djahit* - naaien, Chin. *t'üät* - tesamennaaien, verbinden; Mal. *siyap* - gereed, klaar, Chin. *siep* - overeenstemming, harmonie, aanpassen, tesamen; Oud-Jav. *bwang* - opjagen, wegslingeren, wegwerpen, Mal. *buwang*, Chin. *püan'* - loslaten, laten gaan, ontslaan, wegzenden, verbannen. De woorden van deze soort vormen ruim 1/5 van de geheele lijst. Zij zijn dus in archaisch-Chineesch tweelettergrepig geweest. Verscheidene ervan bestaan uit een van een infix voorzienen wortel, zooals Wulff terecht opmerkt, de aard dezer infixen dient echter nog nader te worden onderzocht.

In de volgende gevallen bestaat het woord zeker uit een wortel met vóór-syllabe, t.w.

No. 30. Oud-Jav. *puhun* - oorsprong, het eerste, Mal. *pohon* - boom, oorsprong, oorzaak, enz., Tag. *puhunan* - principaal, kapitaal, enz.

[Van denzelfden wortel: *ruhun* gw. van Jav. *rumuhun* - vroeger, Soend. *karuhun* - de voorouders, *adat buhun* - oude adat, Tag. *ahon* - uitgang, opgang. — Varianten zijn: *hin*, Jav. *ḡihin*, *rihin* - vroeger, vooraf; *han*, Soend. *bahan* - iets voor iets, stof tot iets, Jav. bouwstoffen, Soend. *lahan* - stuk grond waarop iets verbouwd zal worden. In *hun* en varianten ligt dus de betekenis „begin, oorsprong”. Het Chineesch luidt *puën* < *pwën*.

No. 41. Bat. Toba *rijak*-schertsen [Bat. Mand. luidkeels lachen, Bat. Kar. golven, brekers aan het strand], Bat. Toba *turijak* - luide lachen, Mak. *riya'* - opschudding maken, Ilk. *riak* - luid spreken [Soend. *rijak* - rochel], Siam. *riek'* - aanroepen, aanspreken, noemen, Tho *riak''* - aanroepen, noemen; Mal. *tërijak* - roepen, schreeuwen, is *të* + *rijak* of *tër* + *ijak*, cf. Tag., Bis. Pmp., Bkl. *iyák* - schreeuwen, schreien; Pmp. *galiyak* - schreeuwen, sec. gw. van *giyak*, Jav. *gijak* - gejuich, Soend. *kejak* - schreeuw (vogel).

De wortel *jak* = *rak*; *j* en *r* (beide *r*'s) is een bekende wisseling in de Austronesische talen; in het B.M. wisselen *j* en *r* zeer gemakkelijk en komen zij naast elkaar voor, b.v. *dajag* = *darag* - geel; *jok* = *rorok* - inproppen, enz.¹⁾; Tont. *kajot* = *karot* - schrap; Soend. *lumpujuk* = *lumpuruk* - ineenzakken; Tag. *dayami* = Soend., Mal. *djarami* - padistroo, padistoppel; Tag.,

Bis., Ibg., B.M. uga^t, Lamp. oya, Gajo ujöt, Pmp. uyát, Jav. o^jod, het woord omvat de beteekenissen „ader, spier, vezel, zenuw, wortel”; Tag. pugò, Mal. Jav. pujuh - kwartel. — De gutturale *r* gaat in Pmp., Gajo, Lamp. als regel in *j* over (als slotklank *i*) b.v. Mal. parau - heesch, Tag. pagau, Pmp. payau (payo), Gajo pajo; Tag. gamut - wortel, Pmp. yamút; Mal. ekor - staart, Pmp. iki < *ikii < *ikij, Lamp. ikui, Gajo uki; Mal. ular - slang (= Jav. ulër), Lamp. ulai.

Met wortel rak zijn gevormd: surak - schreeuwen, juichen (Indon.), Oud-Jav. kërak - geraas maken, schreeuwen, Boeg. kër^ra - schreeuwen, Austron. mërak - pauw, naar zijn schreeuw.

Varianten zijn: rek, Soend. berek - leven maken, kerek - snorken; rik, Soend. tjörⁱrik - schreien, B.M. kurik - gillen, Soend. tarik - snel, vlug, doch ook hard, van geluid; ruk, Soend. dëdër^uk - soort tortelduif, naar haar gekoer, Mal. dër^oek - dof krakend geluid; rok, Soend. korok - snurken.

Nu de verwantschap der Austronesische talen en het Chineesch door Wulff is aangetoond, is het gewettigd ook Tai in het onderzoek te betrekken. Ik meen dat niet beter te kunnen doen dan door hem zelf aan het woord te laten. In zijn verhandeling: „Chinesisches und Tai” zegt hij o.a. het volgende: „Het Siameesch kent wortelwoorden met en „zonder infix *r* en *l*, b.v. krik[~] - tikken, kik[~] - tikken, gichelen; „klān[~] - trommel, kân[~] - echo; klīb[~] - bloemblad (Shan kip[~] - „uieschil), kīb[~] - hoef, vgl. kāb[~] - schoep, scheede, bloemblad, Chin. kap - beschuttend omhulsel, schoep, - - - 2)” [Vgl. Austron. wortel kap, kab waarin de beteekenis „omvatten” ligt.]

Het Siameesch bezit zulke wortels zonder nevenvorm met infix, met nevenvorm, ook wel alleen met infix. Geheel hetzelfde verschijnsel doet zich bij de Soendasche umpak basa voor (deze Bijdragen dl. 102, blz. 81 v.v.). De overeenkomst gaat nog verder. In het Siameesch worden beginconsonant van den wortel en geïnfigeerde *l* [of *r*] somtijds door een vocaal gescheiden — in het algemeen geschiedt dit na palatalen en dentalen vóór *l* — ’t Soendaasch toont dezelfde neiging, of liever ongeneigdheid twee consonanten op elkaar te laten volgen dus: Siam. c[~]līk[~] voor *c[~]līk[~], t[~]lām[~] voor *tlām[~], ook s[~]lak[~] voor *slak[~], d[~]luōn[~] voor *d[~]luōn[~]; Soend. bara[~]l

¹) Dunnebier, Spraakkunst van het Bolaang Mongondowsch, Bijdragen Kon. Inst. 85 blz. 308.

²) o.c.p. 193 v.v.

voor *bral*, *pěrak* voor *prak*, *djilig* voor *djlig*. Vgl. nog Siam. *b' rāi* - stralend, lichtend, *b' uei* - zonsopgang, *b' uei b' uñ* - stralen, lichten, Soend. *braj*, u.b. *vóór*: *tembong tjahajana* - de glans werd zichtbaar, *bōrang* - de dag brak aan, *tjaang* - het werd licht, enz., *barabaj* = **baj* met reduplicatie en infix -*a-r* - lichtflikkering.

Het blijkt door vergelijking met het Siameesch ook mogelijk wortels van Austronesische woorden op te sporen. Ook hiervan een paar voorbeelden.

De wortel van Soend. *pělak* - planten, kan zijn *lak* en *pak*. 't eerste komt niet in aanmerking, de wortel *pak* is o.a. aanwezig in Soend. *tapak* - spoor, Jav., Soend. *tumpak* - zijn op iets anders, Soend. *tjěpak* - platdrukken, *sepak* - schoppen (vele talen) en vele anderen, dit alles past niet geheel voor „planten”. Het Siameesch levert de „missing link”, want dit heeft *pak* - inplanten, ergens indrijven, *plūk* - planten, inplanten, oprichten¹⁾, Soend. *pělak* is dus van wortel *pak* en merkwaardigerwijze heeft het Soendaasch hier dezelfde beteekenis als het Siameesch, in de Austronesische talen is zij, eenigszins anders, „ergens op drukken, ergens een indruk op nalaten”, wat ook uitkomt in Soend. *ipuk*, met verwanten wortel, — zaden uitleggen.

Als tweede voorbeeld noem ik Jav., Soend. *gulung* - opgerold, niet met een wortel *lung* in verband te brengen. Doch Siameesch heeft naast *g'luñ* - *g'liñ* - wankelen, *g'lüñ* - rollen, *g'lōñ* - rollen, wankelen, *g'lōñg'leñ* - *idem*, zonder infix: *g'uāñ* - zich omdraaien, wenden, *g'ũāñ* - heen en weer zwaaien, *g'uñ* - zich om iets winden, de wortel is dus *g'uñ* enz.²⁾.

In de Austronesische talen bestaan nu een zeer groot aantal, door infigeering van dezen wortel afgeleide grondwoorden, bv. Jav. Soend. *gulung* - opgerold, Mak. oprollen, Mlg. *holona*, *horona* - oprollen, Tg. *golong* - omdraaien, Ilk. *gulung gulung* - armband, Day. *galong* - bundel rotan, Bat. Mand., Kar. *galung* - rol, bos, Bat. Mand. *gelung* - ter zijde rollen, *golung* - oprollen; Boeg., Mak. *galung* - sawah, d.w.z. een stuk grond waar een dijkje rond omheen loopt, zooals blijkt uit *galungang tudang* - in een vierkant of cirkel zitten, *galung* is ook een van een rand voorziene bladzijde schrift, Jav., Soend. *gělung* - haarwring, Mal. halve,

¹⁾ o.c.p. 202.

²⁾ o.c. p. 201.

cirkelvormige bocht, Boeg. gëllung - gekruld, de beteekenis van den wortel is „gedraaid, krul, om en om”.

Verwante wortels zijn: gang, göng(gëng), ging, geng, gong, bv. Jav. (gë)gëlang - armband, gëlangan - ring, Mal. gëlang - armband, voetring Soend. gölang - *idem*, Bat. Mand. golang - armband, Bat. Kar. gëlang - armring, Boeg. gëllang - enkelring, Soend. golang - wentelende, aan komende rollen, Day. gelang - padiaar, gilang - rond, gespannen omhoog staan (zonnesherm), Bat. Mand. galangan - een met rotan omvlochten flesch, gulang - rollende, Bat. Kar. bij een steilte neerrollen, Tag. galáng - rol, armband, katrol; — Jav. galëngan, Soend. galëng - sawahdijkje; beide beteekenissen, Soend. galëng - de omsluiting, Boeg. galung - het omslotene, zijn vereenigd in Mal. galanggang (herhaalde wortel met infix -al-) dat 1. ronde vlakke, 2. kring om iets, beteekent, Soend. göröng - aardworm; — Mal. giling - oprollen, door rollen malen (panggilingan - molen), Bat. Mand. iets overrijden, fijn wrijven, met rolsteen, Soend. rol, cylinder, Day. giling - omgedraaid, tesamengerold, galingan - windhaspel, Tag. giling - malen, Bat. Kar. fijn wrijven, in een mortier, Jav. guling, Soend. guguling - rolkussen, Mal. guling - rollen, Soend. galing - gekruld, Boeg. giling - draaien, guling - rollen; — Mal. geleng = giling, Soend. omdraaien (rad), rijden over, Bat. Mand. zich wentelende; — Boeg. golong - vastbinden, van zeilen aan een mast (eig. ze erom rollen), Soend. golong - rol, kluwen.

Van deze woorden bestaan weer frequentatieve vormen: Soend. gereleng - rollen, kronkelen (een beek), gorolong - voortrollen, gurulung - voortrollen, enz.

In het begin zijner verhandeling maakt Wulff de opmerking dat de grammatische bouw van Tai-Chineesch zoo eenvoudig en ongecompliceerd is dat de grammatische overeenkomsten met de Austronesische talen daardoor veel te algemeen zijn om als bewijs te dienen (o.c. p. 5). Hij heeft zich daarom ertoe bepaald overeenkomsten in den woordenschat aan te wijzen; zooals wij reeds zeiden komt hij tot een aantal van 145 woorden die Chineesch en Austronesisch zijn.

Er blijkt echter — en de door Wulff zelf bijeengebrachte gegevens leveren daartoe de stof — dat de grammatische overeenkomst inderdaad aanwezig is. De 1e en de 3e categorie van Austronesische grond-

woorden keeren in archaisch Chineesch terug, voor de 2e categorie is dit niet aan te toonen omdat herhaling en reduplicatie c.q. moesten afvallen, er is echter ook niets dat ertegen spreekt. De verkeerbaarheid van wortels in hun nasaleeringen is aan Austronesisch en archaisch Chineesch gemeen. Beiden komen dus zeker tot op groote hoogte, mogelijk geheel, in grammatischen bouw overeen. Uit den aard der zaak geldt dit alleen voor het Austronesisch bestanddeel van het pre-Chineesch.

Immers, het Chineesch bezit een veel grooter aantal woorden die niets met Austronesisch gemeen hebben. Voorts is de drift naar het mono-syllabisme niet uit de Austronesische talen te verklaren. Een en ander doet ons het Chineesch zien als een mengtaal, het pre-Chineesch heeft een Austronesisch bestanddeel in zich opgenomen, doch het is een bijstroom die zich in den hoofdstroom heeft uitgestort, elders ontsprongen. De door Wulff uitgesproken meening dat de Austronesische talen en Tai-Chineesch twee verschillende leden van één en denzelfden taalstam („Sprachstamm”) zijn (o.c. p. 4) kan dan ook niet worden onderschreven. Dit doet echter niets te kort aan de groote verdienste van zijn werk: de aanwezigheid van een Austronesisch bestanddeel in het Chineesch te hebben aangetoond.

De vermenging is meer geweest dan het overnemen van een aantal woorden; immers, de geheele, grammatische bouw van het Austronesisch is vertegenwoordigd, waren slechts losse woorden overgenomen, dan had dat niet het geval kunnen zijn.

't Is verder duidelijk dat het mono-syllabisme een verder doorwerken van het Austronesische deel en medewerken aan de ontwikkeling van het Chineesch heeft afgesneden. In hoeverre het klankstelsel invloed van het Austronesisch heeft ondergaan, blijve aan Sinologen ter beoordeeling.

De woordenlijst toont bepaaldelijk een Austronesisch — in tegenstelling met een Austro-aziatisch — beeld. Ik ben daarom geneigd de vermenging later te stellen dan het uiteengaan van Austro-aziatische en Austronesische talen.

Leiden, 20 November 1942.

INHOUDSOPGAVE.

	Blz.
Hoofdstuk I.	
Inleiding	275
Hoofdstuk II.	
Affigeering	279
Hoofdstuk III.	
Herhaling en reduplicatie.	308
Hoofdstuk IV.	
Grondwoorden met vóór-syllabe	332
Hoofdstuk V.	
Prenasaleering	345
Naschrift.	358